

Polarisatie, escalatie en alledaagse vrede

Aandachtswijken onder een vergrootglas

Luuk Slooter

Universiteit
Utrecht

Polarisatie, escalatie en alledaagse vrede

Polarisatie, escalatie en alledaagse vrede

Aandachtswijken onder een vergrootglas

Luuk Slooter
Universiteit Utrecht / Politie & Wetenschap

Mei 2025

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:
Sdu Klantenservice
tel.: (070) 378 98 80
website: www.sdu.nl/service

Omslagontwerp: Dominique Gimberg
Afbeelding omslag: ANP Foto, Bart Maat
ISBN: 9789012410472
NUR: 600

© 2025 Sdu B.V., Den Haag - Politie & Wetenschap, Politieacademie, Apeldoorn

Alle rechten voorbehouden. Behalve de door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De bij toepassing van art. 16h tot en met 16m Auteurswet wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens kopiëren dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprerecht (www.reprecht.nl). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van art. 16 Auteurswet dient men zich te wenden tot de Stichting UvO (www.stichting-uvO.nl). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of any nature, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, Sdu B.V. neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Inhoudsopgave

- 1 **Inleiding** / 7
 - Groeiende polarisatie in Nederland? / 8
 - Vernieuwende bijdrage op theoretisch en empirisch gebied / 9
 - Overzicht van wat gaat komen / 12
- 2 **Methodologische verantwoording: onderdompeling in de wijken** / 13
 - Etnografische aanpak / 14
 - Wijkselectie: waarom Poelenburg, Duindorp en Bloemhof? / 15
 - Dataverzamelings technieken / 19
 - Toegang, vertrouwen en de waarde van obstakels / 23
 - Ethische reflectie / 25
 - Conclusie / 26
- 3 **Polarisatie: van een alledaags begrip naar analytisch instrument** / 27
 - Een wirwar van polarisatietypologieën / 28
 - Het ontwarren van de wirwar / 30
 - Het polarisatieproces: identiteiten en groepsformatie / 32
 - Sociale identiteit: van primordialisme naar constructivisme / 32
 - Polarisatie: een relationeel proces van zelfidentificatie en categorisatie / 34
 - Conclusie / 35
- 4 **Polarisatie door de ogen van jonge wijkbewoners: trots op de wijk en verzet tegen het stereotiepe beeld** / 37
 - Een complex web aan groepsformaties / 38
 - Horizontale polarisatie: grenzen tussen groepen onderling / 38
 - Verticale polarisatie: de jongeren uit de wijk tegenover de politie / 43
 - Polarisatie is complex, gelaagd, en veranderlijk / 45
 - Zelfidentificatie: 'Een wijk vol liefde' / 47
 - Categorisatie: onterechte stereotiepe beelden van de wijk / 48
 - Hoodvlogs in Poelenburg / 50
 - Abdeentube in Duindorp / 51
 - Conclusie / 52

5	Polarisatie door de ogen van politiemensen: breuklijnen buiten op straat en binnen de organisatie / 55
	Categorisaties door de ogen van politiemensen / 55
	Niet ‘snitchen’ / 56
	COVID-19-argwaan / 58
	Typisch Turks? Typisch Duindorps? Voorbij de etiketten: een laag dieper kijken / 60
	Zelfidentificatie – een blauwe familie met breuklijnen / 61
	Repressie, geloofwaardigheid en contact / 62
	Migratieachtergrond / 64
	Conclusie / 67
6	Escalatie: waarom en wanneer polarisatie overgaat in collectief geweld / 69
	Tuig en irrationeel geweld? / 70
	Escalatie naar geweld: wanneer komt het omslagpunt? / 72
	Het omslagpunt naar geweld / 74
	Verticale escalatie: jongeren tegenover politie / 76
	Horizontale escalatie: groepen onderling / 82
	Het uitdoven van collectief geweld / 83
	Conclusie / 84
7	Alledaagse vrede: waarom het juist niet tot geweldsuitbarstingen komt / 87
	Alledaagse vrede / 89
	Alledaagse vrede door de ogen van politiemensen / 90
	Alledaagse vrede door de ogen van jonge wijkbewoners / 99
	Conclusie / 104
8	Conclusie / 107
	Woord van dank / 113
	Referenties / 115
	Bijlage Informatiebrieven en toestemmingsverklaring / 123
	Uitgaven in de reeks Politiewetenschap / 129

1 Inleiding

De afgelopen jaren hebben verhitte discussies over thema's als diversiteit (culturele verschillen, woke-ism, Zwarte Piet, migratie, integratie), klimaat (de stikstofproblematiek, opwarming van de aarde) en medisch-ethische kwesties (vaccinaties, abortus), geleid tot maatschappelijke onrust. In het politieke en publieke debat worden deze uiteenlopende spanningen vaak bestempeld als een teken van toenemende 'polarisatie': verharde breuklijnen tussen 'wij' en 'zij', tussen 'vriend' en 'vijand'. Een tendens die niet alleen in Nederland zichtbaar is, maar ook elders in Europa en de wereld.

Dit boek richt zich in de eerste plaats op tegenstellingen rondom diversiteitskwesties. De hoofdrolspelers in dit soort discussies worden soms simplistisch weggezet als stereotiepe tegenpolen: de 'geradicaliseerde migrant' tegenover de 'boze witte man'. Hoewel ze vaak afzonderlijk van elkaar worden onderzocht, lijken deze twee tegenpolen ook veel overeenkomsten te vertonen: beide leven in de marge van de samenleving in 'oude volkswijken', 'probleem-, kracht- of aandachtswijken', ze lijken zich niet (voldoende) gezien en gehoord te voelen. Het beeld is dat beide groepen gevoelens van wantrouwen koesteren ten aanzien van de overheid en de politie ('verticale polarisatie') en denkbeelden hebben over een 'bedreigende ander' ('horizontale polarisatie'). Dit boek neemt de lezer mee naar drie wijken die in verband worden gebracht met deze problematiek: Poelenburg (in Zaandam), Duindorp (in Den Haag) en Bloemhof (in Rotterdam). Drie wijken die onder een vergrootglas liggen van de politiek en media. Toch is dit niet een studie over drie specifieke wijken: dit onderzoek had op vele andere plekken in Nederland uitgevoerd kunnen worden. De gekozen wijken fungeren 'slechts' als geschikte plekken om beter zicht te krijgen op de processen die centraal staan in dit onderzoek. Op basis van langdurig kwalitatief onderzoek, waarbij het meeste materiaal is verzameld in Poelenburg en Duindorp, kijkt dit boek voorbij het stereotiepe beeld. Het geeft een genuanceerd beeld van de dagelijkse realiteit en beleavingswereld van jongeren en politiemensen die in deze wijken wonen en werken. Welke breuklijnen tussen 'wij' en 'zij' zien zij in deze wijken? Hoe problematisch zijn die breuklijnen? Wanneer slaat de vlam in de pan en escaleert polarisatie in collectief geweld? En hoe komt het dat het óók vaak rustig, vreedzaam en stil is in deze wijken?

Groeiende polarisatie in Nederland?

Polarisatie is de afgelopen jaren uitgegroeid tot een modewoord om uiteenlopende maatschappelijke spanningen te duiden. De term wordt te pas en te onpas gebruikt, en roept doorgaans allerlei negatieve emoties op. Een heldere definitie ontbreekt echter vaak. Polarisatie wordt door de Rijksoverheid gedefinieerd als een ‘verscherping van tegenstellingen tussen groepen in de samenleving die kan resulteren in spanningen tussen deze groepen en toename van segregatie’. Later in dit boek (hoofdstuk 3) zal ik uitvoeriger stilstaan en kritischer kijken naar hoe polarisatie het beste te definiëren is. Ik zal zodoende proberen om van een los (en soms leeg) alledaags gebruik van de term tot een waardevol analytisch instrument te komen.

Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2022) blijkt dat veel mensen zich zorgen maken over toenemende polarisatie en de verharding van het publieke debat in Nederland. ‘Zo geeft driekwart van de Nederlanders aan dat de verschillen van mening over maatschappelijke kwesties steeds groter worden in ons land’ (ibid: 48). Toch worden er kanttekeningen gemaakt bij deze alarmistische signalen en stellen wetenschappers dat het zo’n vaart niet loopt. Zo betoogt Paul Dekker in zijn bundel *Politieke polarisatie in Nederland* (2022) dat er wél sprake is van fluctuaties door de tijd heen, maar dat een sterk stijgende toename van polarisatie in algehele zin in Nederland niet aan de orde is. Ook ander onderzoek (zie onder andere Reiljan, 2020) laat zien dat Nederland in vergelijking met andere landen in Europa relatief laag scoort op het gebied van ‘affectieve polarisatie’ (negatieve gevoelens over mensen met andere politieke opvattingen).

Toch betekent dat niet dat we rustig achterover kunnen leunen. Zoals Dekker stelt is het van belang om waakzaam te blijven wanneer bevolkingsgroepen uit elkaar groeien, ‘feitelijke sociale verschillen’ te groot worden en groepen elkaar niet meer tegenkomen in het dagelijks leven. ‘Als mensen te veel in hun eigen bubbel blijven leven, neemt ook de kans op polarisatie toe’ (Movisie, 2021). In dat kader is het manifest ‘Dicht de Kloof’, waarin vijftien burgemeesters hun zorgen uiten over kwetsbare stedelijke gebieden, verontrustend. De burgemeesters (onder wie die van Zaanstad, Den Haag en Rotterdam) verwijzen naar hardnekkige problemen rondom armoede, criminaliteit en achterstelling op het gebied van onderwijs en gezondheid. ‘De kloof tussen deze gebieden en veel andere plekken holt de sociale samenhang in ons land uit. Bovendien komen de leefbaarheid en de veiligheid onder druk te staan. De hardnekkige problematiek voedt parallelle samenlevingen en het wederzijdse wantrouwen tussen overheid en burgers’, aldus de burgemeesters die zich in hun oproep gesteund wisten door verschillende maatschappelijke organisaties, waaronder de Nationale Politie (*Algemeen Dagblad*, 26 mei 2021).¹ Een specifieke blik op polarisatie- en escalatieprocessen in juist deze wijken lijkt daarom relevant en urgent.

1 Zie: <https://www.ad.nl/binnenland/dicht-de-kloof~a560d9b1/>

Vernieuwende bijdrage op theoretisch en empirisch gebied

Gevoed door deze maatschappelijke urgentie, stelt dit boek zich ten doel om zowel op empirisch als theoretisch vlak een vernieuwende bijdrage te leveren. Die ambitie laat zich samenvatten in vier punten. Ten eerste erkennen veel wetenschappers dat polarisatie en escalatie ‘relationele’ processen zijn en dat vijandige tegenstellingen tot stand komen door *interactie* tussen ‘wij’ en ‘zij’. Desalniettemin wordt polarisatie in de praktijk vaak bestudeerd vanuit het gezichtspunt van één groep: het richt zich doorgaans óf op professionals (politiemensen, gemeenteambtenaren, beleidsmakers) óf op wijkbewoners. Om beter zicht te krijgen op relaties en interacties, betreft dit onderzoek *twee* centrale actoren: jonge mannelijke bewoners van de drie wijken (16-30 jaar) én politiemensen die met (enige) regelmaat werken in de drie wijken.

Ten tweede hanteert dit onderzoek een kwalitatieve, etnografische aanpak om processen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede te ontleden. Veel van het onderzoek naar polarisatie is kwantitatief van aard. Het bouwt op grootschalige surveys en heeft tot doel om trends in tegenstellingen tussen groepen in kaart te brengen. Kwalitatief en etnografisch onderzoek dat zich richt op de microdynamiek van polarisatie- en escalatieprocessen is aanzienlijk zeldzamer. Juist omdat uit onderzoek blijkt dat er geen grote verschuivingen te zien zijn in de algehele trend in Nederland, is het nuttig om verder in te zoomen en om te kijken wat er schuilgaat achter de ‘nationale cijfers’. Dit onderzoek doet dat door specifiek te kijken naar *bepaalde vormen* van polarisatie (rondom diversiteitskwesties – tussen jongeren onderling én tussen jongeren en politie) en door te bestuderen hoe polarisatie- en escalatieprocessen zich (al dan niet) ontfouwen in het alledaagse leven op *bepaalde plekken*.

Ten derde bestaat de vernieuwende bijdrage van dit onderzoek uit het feit dat het zich richt op drie aandachtswijken die verschillen qua populatie, waarbij ik zowel kijk naar ‘superdiverse wijken’ als ‘witte volkswijken’. In bestaand onderzoek worden deze wijken vaak afzonderlijk van elkaar bestudeerd. Er lijken bovendien overeenkomstige scheidslijnen te lopen tussen de academische disciplines: antropologen en stedelijke sociologen bestuderen vooral de problematiek in ‘superdiverse wijken’, terwijl politicologen zich vaker buigen over opkomend populisme in witte volkswijken.

Ik kies juist voor een combinatie van wijken om de processen van polarisatie en spanningen in wijken op een brede manier te bestuderen. Ze worden zo niet gereduceerd tot enkel ‘etnische’, ‘religieuze’ of ‘culturele’ fenomenen, of tot problemen die onlosmakelijk verbonden zijn aan ‘superdiverse wijken’. Het sluit aan bij het doel om de verschillende verschijningsvormen van tegenstellingen tussen ‘wij’ en ‘zij’ en de mogelijke escalatie daarvan in kaart te brengen en te doorgronden.

In het Zaanse Poelenburg (8.600 inwoners) wonen voornamelijk mensen met een migratieachtergrond (hoofdzakelijk met Turkse, Turks-Koerdische, Bulgaarse, Somalische en Marokkaanse achtergronden). Het Haagse Duindorp (5.800 inwoners) is een overwegend witte volkswijk. De Rotterdamse wijk Bloemhof (14.000 inwoners) is ge-

mengd: de ene helft van de wijk wordt vooral bewoond door mensen met een migratieachtergrond (vooral mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond), de andere helft wordt vaak omschreven als een witte volkswijk. Een singel met een aantal bruggetjes scheidt Bloemhof-Noord van Bloemhof-Zuid.

Ten vierde en tot slot, rust dit onderzoek op een voortdurende dialoog tussen theorie en empirie, waarbij ik afwisselend inductief en deductief te werk ga (Ragin & Amoroso, 2019). In die dialoog staan drie concepten centraal: polarisatie, escalatie en alledaagse vrede. Ik beoog een theoretische bijdrage te leveren door in de loop van dit boek elk concept nader te ontleden én door te reflecteren op hun onderlinge samenhang. Voor de theoretische kant van de dialoog zal ik putten uit verschillende academische disciplines en velden. Zo wend ik mij voor een beter begrip van het ‘modewoord’ polarisatie voornamelijk tot de sociologie, sociale psychologie en politicologie. Escalatieprocessen doorgrond ik theoretisch door voornamelijk te kijken naar wetenschappelijke literatuur uit de criminologie en sociologie. En voor het begrip ‘alledaagse vrede’ maak ik gebruik van literatuur uit het veld *Conflict Studies*. De theoretische inbedding van dit onderzoek is daarmee multidisciplinair van aard. Zij is geworteld in een ‘structurationistische’ ontologie (Giddens, 1984), waarbij de wisselwerking tussen structuren en ‘agency’ centraal staat, en een interpretatieve epistemologie.

De empirische kant van de dialoog bestaat uit een rijke dataset die rust op 64 diepte-interviews en achtergrondgesprekken met jongeren, politiemensen en gemeentebestuurders, observaties tijdens 45 avonden in de jeugthuizen van Poelenburg en Duindorp, en de bestudering van (sociale) mediaberichtgeving en beleidsdocumenten.

Het onderstaande model, waarbij de samenhang tussen de drie concepten schematisch is weergegeven, zal in de loop van dit boek verder uitgroeien en worden ontwikkeld. Zoals later duidelijk zal worden, kan ‘alledaagse vrede’ een dempende werking hebben op polarisatie, en is er sprake van escalatie als polarisatie uit de hand loopt en er een verandering optreedt in zowel de *intensiteit* als de *aard* van het proces (zie hoofdstuk 6).

Figuur 1.1 Overzicht kernconcepten

Titel en terminologie

In de gesprekken die ik voerde met politiemensen, bewoners, jongerenwerkers en gemeenteambtenaren werden de termen probleem-, achterstands- of kwetsbare wijken tot aan kracht- of prachtwijken afwisselend gebruikt. Ik kies hier bewust voor de term ‘aandachtswijk’. Met name de aanduidingen probleem-, achterstands- of kwetsbare wijk hebben een sterk evaluatief karakter. Ze worden door sommige bewoners als negatief en stigmatiserend ervaren. ‘Hoezo zijn wij kwetsbaar?’

‘Ik zie mijn wijk niet als achterstandswijk. Nee, want ik vind gewoon ik heb het goed, mijn vrienden hebben het goed, we hebben allemaal onze kleren en onze maag zit vol. Ik vind niet dat wij een achterstandswijk zijn. Natuurlijk zijn er wel wat mensen die het wat minder goed hebben dan mij of dan iemand anders. Maar dat is overal wel zo. Ik hou er ook niet van als mensen zeggen: Poelenburg is een achterstandswijk. Ik vind dat niet leuk om te horen.’ – jongere Poelenburg

‘Aandachtswijk’ is de meest neutrale term en lijkt daarom een geschikt startpunt voor dit onderzoek. Het sluit ook aan bij de oproep van de vijftien burgemeesters om meer ‘aandacht’ te besteden aan deze wijken én bij de roep van (sommige) bewoners om niet weggezet te worden als ‘kwetsbaar’, maar écht gezien en gehoord te worden.

Het ‘vergrootglas’ in de titel ‘Aandachtswijken onder een vergrootglas’ verwijst naar de politieke aandacht en media-aandacht voor deze wijken en de druk die dat in sommige gevallen oplevert. De stereotiepe beeldvorming over de wijken wordt door sommige bewoners als onterecht, beklemmend en belemmerend ervaren (zie hoofdstuk 4). Het verwijst ook naar de druk die sommige politiemensen ervaren om te voldoen aan de hoge verwachtingen om alles in goede banen te leiden in deze wijken. Sommige agenten beschrijven het werk in de wijken als ‘topsport’ of ‘Champions League’ (zie hoofdstuk 5).

‘Je krijgt gemiddeld 50 tot 60 mails per dag, daarnaast al je meldingen, je krijgt telefoontjes... Alles moet je verdedigen van wat je daar doet door de politieke druk. Dat voelde voor mij heel intens. Verdedigen naar je leiding, naar de gemeente (...) omdat er zo’n vergrootglas op ligt.’ – politieagent Duindorp

Ook dit onderzoek zelf legt een vergrootglas op de wijken: het focust op een aantal plekken, personen en processen. Ik ben me bewust van de verantwoordelijkheden en de risico’s die dat met zich meebrengt (zie ook ethische reflectie in hoofdstuk 2). Tegelijkertijd verwijst de metafoor naar de tekortkomingen van dit onderzoek. Een vergrootglas zoomt in en het beeld dat daardoor ontstaat is onvolledig en gefragmenteerd (zoals overigens voor elk onderzoek geldt). Het neemt sommige zaken onder de loep, maar laat andere zo onderbelicht of buiten beschouwing. Ik zal gaandeweg stilstaan bij die tekortkomingen en in de conclusie terugkomen op de zaken die te weinig aandacht hebben gekregen in dit onderzoek.

Overzicht van wat gaat komen

In hoofdstuk twee beschrijf ik de methodologische aanpak van dit onderzoek en leg ik uit wat ik versta onder een 'ethnografische aanpak'. Ik licht toe waarom ik gekozen heb om dit onderzoek juist in Poelenburg, Duindorp, en Bloemhof uit te voeren en bespreek de manieren waarop ik data heb verzameld. Daarbij ben ik sterk gestuurd door wat het 'veld' mij heeft gegeven: observaties, informele gesprekken, interviews over wat er speelt in de wijk, de problemen die er worden ervaren, en meningen over wat goed gaat. Bovendien reflecteer ik op ethische kwesties en dilemma's waar ik gedurende dit onderzoek mee geconfronteerd werd.

Hoofdstuk 3, 4 en 5 richten zich op het eerste centrale concept: polarisatie. Hoofdstuk 3 is een theoretische verkenning. Het doel is om meer grip te krijgen op wat polarisatie is om zo het fenomeen beter te kunnen begrenzen, structureren en doorgronden. Met behulp van dit analytisch kader worden vervolgens in hoofdstuk 4 de perspectieven op polarisatie van jonge wijkbewoners verkend. Hoofdstuk 5 kijkt vanuit het perspectief van politiemensen en laat zien hoe zij (ongewild) verwickeld zijn in polarisatieprocessen op straat, maar ook hoe polarisatie doorwerkt *binnen* de muren van het politiebureau.

In hoofdstuk 6 staat het proces van gewelddadige escalatie centraal. Het hoofdstuk start met een overzicht van bestaande theoretische ideeën over de oorzaken en 'triggers' van collectief geweld. In het tweede deel van dit hoofdstuk laat ik zien hoe een aantal voorbeelden van (horizontale en verticale) polarisatie escaleerde in episodes van collectief geweld in de onderzochte wijken (met name Duindorp).

In hoofdstuk 7 draai ik de vraag om en onderzoek ik waarom het vaak *niet* uit de hand loopt. Hoewel de wijken vaak in verband worden gebracht met onrust, zijn uitbarstingen van collectief geweld eerder een uitzonderingssituatie. Waarom is het doorgaans óók relatief vreedzaam en stil in deze wijken? Aan de hand van het begrip 'alledaagse vrede', zal ik laten zien wat jongeren en politiemensen in het alledaagse leven doen om grootschalig ontsporend geweld te voorkomen en tegenstellingen tussen 'wij' en 'zij' te verminderen.

Hoofdstuk 8, tot slot, bespreekt de vijf belangrijkste bevindingen van dit onderzoek.

2 Methodologische verantwoording: onderdompeling in de wijken

Mijn eerste bezoek aan het jeugdhuis in Poelenburg. Ik kom rond 18u30 aan en een jongerenwerker stelt me voor aan de jongens die er al zijn: 'Dit is Luuk. Hij komt hier de komende tijd ook even chillen.' Eerder had de jongerenwerker al aangekondigd dat ik onderzoek kom doen in de wijk. De jongens knikken of zeggen 'oké', ze geven me een hand of een boks (soms gevolgd door een beweging naar hun hart). Daarna gaan ze door met waar ze mee bezig zijn: Monopoly spelen, gamen (FIFA), hangen op de bank, praten, grappen maken en discussiëren. Het gaat over de Belastingdienst in Nederland, over hoe ze je naaien, dat je zoveel moet inleveren van je salaris. Een jongen schept op over hoeveel hij verdient met zijn werk in een call center ('twee barbie' bij een 'sale'). Het gaat over Dubai. Volgens sommigen een ideale vakantiebestemming, andere jongens vinden het maar niets: 'Alles is nep, alles is gemaakt. Er is geen cultuur.' Het gaat over meisjes, over 'ballen' en wie 'stijf' is en wie niet. De jongens accepteren mijn aanwezigheid zonder verdere vragen. Tegelijkertijd merk ik een zekere terughoudendheid. Sommigen slaan mij over wanneer ze iedereen begroeten bij binnenkomst. Onderzoek doen op deze plek vraagt tijd en geduld. In de maanden daarna maak ik fouten in de begroetingsrituelen en begrijp ik sommige straattaal niet. Ik ben een buitenstaander. Maar mettertijd leer ik de jongens beter kennen en zij mij. De harde grens tussen onderzoeker en onderzoeksdeelnemers wordt vloeibaarder en de jongeren zijn in toenemende mate bereid om mij een inkijkje te geven in het alledaagse leven in hun wijk. – Dagboeknotities

Met vallen en opstaan heb ik me ondergedompeld in de werelden van jongeren en politiemensen in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof. Aan de hand van etnografisch onderzoek heb ik gepoogd om een beter beeld te krijgen van het alledaagse leven in de drie wijken en antwoorden te vinden op de centrale onderzoeksvragen: welke vormen van polarisatie worden ervaren als betekenisvol door jonge wijkbewoners en politiemensen? Hoe en wanneer vertaalt polarisatie zich in collectieve geweldsescalatie? En hoe en wanneer wordt polarisatie juist gedempt door alledaagse vrede? In dit hoofdstuk leg ik uit hoe ik te werk ben gegaan. Allereerst zal ik kort uiteenzetten wat ik versta onder een 'etnografische aanpak' en licht ik toe waarom ik gekozen heb om dit onderzoek uit te voeren in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof. Vervolgens bespreek ik de manieren waarop ik data heb verzameld en de 'obstakels' die ik daarbij tegenkwam. Tot

slot reflecteer ik kort op mijn verantwoordelijkheid als onderzoeker en de ethische kwesties en dilemma's van dit onderzoek.

Etnografische aanpak

Etnografie is geworteld in de 19e-eeuwse westerse antropologie en werd aanvankelijk vooral gehanteerd om de 'ander' in verre oorden te bestuderen. Vanaf de eerste helft van de twintigste eeuw wordt de onderzoeksmethode ook 'dichter bij huis' ingezet, vooral onder aanvoering van de Chicago School met hun baanbrekende onderzoek op het gebied van stedelijke sociologie en criminologie. Sindsdien is etnografisch onderzoek een gangbare onderzoeksmethode in tal van wetenschappelijke disciplines wat met zich meebrengt dat er verschillende opvattingen en definities in omloop zijn. Ik zal daarom kort uiteenzetten wat ik versta onder etnografisch onderzoek.

Allereerst is etnografie een kwalitatieve onderzoeksmethode die een onderzoeksvraag tracht te beantwoorden door middel van 'contextualisering'. Het zoomt in op het alledaagse leven om daarmee sociale fenomenen te kunnen ontleden.

Ten tweede is etnografisch onderzoek doorgaans gericht op de bestudering van één of een beperkt aantal plekken over een langere tijdspanne. Een paar korte bezoeken aan een wijk zou in mijn ogen niet gezien moeten worden als etnografisch onderzoek. Tegelijkertijd is het ook niet noodzakelijk om een volledig jaar of zelfs meerdere jaren door te brengen op de onderzoekslocatie, zoals de klassieke antropoloog wellicht zou voorschrijven. Madden (2023: 78) stelt dat etnografisch onderzoek tegenwoordig vaak korter duurt. Hij spreekt bij deze beknoptere variant ook wel over een 'step-in-step-out ethnography', waarbij de onderzoeker verschillende periodes op de onderzoekslocatie(s) doorbrengt en dus in en uit het 'veld' stapt. In dit onderzoek is bewust gekozen voor drie verschillende wijken. Het nadeel van die keuze is dat de gedetailleerde en diepgaande beschrijving (*thick description*) die etnografen doorgaans nastreven noodgedwongen minder 'diepte' krijgt. Het onderzoek richt zich immers niet op één maar gelijktijdig op drie plekken, waarbij Poelenburg en Duindorp uitvoeriger zijn bestudeerd dan Bloemhof. Het grote voordeel van deze keuze is echter dat polarisatie, escalatie en alledaagse vrede niet worden bestudeerd als geïsoleerde sociale fenomenen die 'eigen' zijn aan een specifieke wijk, maar onderzocht worden als *brede* processen die zich in verschillende vormen en op verschillende plekken in de samenleving voordoen.

Ten derde kijkt etnografisch onderzoek zowel naar wat mensen *zeggen* als *doen* (en de mogelijke discrepanties daartussen). Het is dus geïnteresseerd in hoe mensen hun sociale leefwereld zien, interpreteren en er betekenis aan geven én hoe ze handelen op basis van die interpretaties. Het sluit goed aan bij de centrale vragen in dit onderzoek, waarbij ik geïnteresseerd ben in hoe politiemensen en jongeren uit de drie wijken polarisatie, escalatie en alledaagse vrede ervaren, er betekenis aan geven én welke rol ze in die processen spelen.

Ten vierde, en aansluitend bij het vorige punt, omvat etnografisch onderzoek meerdere dataverzamelingstechnieken. Vaak worden diepte-interviews afgewisseld met (participerende) observaties en informele alledaagse gesprekken. De vier bronnen van data die ik in dit onderzoek heb gebruikt, namelijk diepte-interviews; observaties; (sociale) mediaberichten en relevante beleidsstukken zal ik later in dit hoofdstuk uitvoerig beschrijven.

Tot slot wordt de etnograaf gestuurd door het veld (zie onder meer Silverman, 1985). Het biedt ruimte om te vinden wat niet direct gezocht wordt. Het onderzoek krijgt gaandeweg vorm doordat het wordt gevoed door ervaringen, observaties en gesprekken in de wijken. Zo was ik aanvankelijk van plan om me uitsluitend te richten op polarisatie en escalatieprocessen en niet op 'alledaagse vrede'. Tijdens het onderzoek merkte ik echter dat het vaak óók rustig en vreedzaam is in de wijken, dat jongeren met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten, grappen maken en met elkaar samenleven. Het zou deze wijken tekortdoen en een vertekend beeld geven als ik slechts zou schrijven over de onrust die er op sommige momenten heerst. Juist de alledaagse vrede drong zich sterker aan mij op gedurende mijn verblijf in de wijken.

Dat betekent niet dat etnografisch onderzoek volledig inductief is. De onderzoeker stapt niet blanco het veld in, maar met een bepaald vraagstuk en een bepaalde blik. De aanpak die ik hanteer komt overeen met wat Duneier 'diagnostische etnografie' noemt: '... het idee dat de etnograaf het veld in stapt met de sociologische equivalent van een dokterstas gevuld met diagnostische instrumenten die voortkomen uit reeds bestaande sociologische theorieën en deze instrumenten gebruikt om bepaalde 'symptomen' in het veld te verklaren' (2002: 1566, mijn vertaling). Ragin & Amoroso (2019) spreken in dit geval ook wel van een flexibel of fluïde analytisch frame, in tegenstelling tot een 'fixed frame' dat voorafgaand aan het onderzoek vastgesteld wordt en vervolgens getoetst wordt. Het gaat mij hier dus om een wisselwerking tussen deductief en inductief onderzoek, ofwel een voortdurende dialoog tussen theorie en empirie (zie Ragin & Amoroso, 2019: 54). Gedurende het onderzoek krijgt het 'fluïde' frame een vastere vorm.

Wijkselectie: waarom Poelenburg, Duindorp en Bloemhof?

Waarom nu juist Poelenburg, Duindorp en Bloemhof? In de aanloopfase van dit onderzoek zijn werkbezoeken gebracht aan acht verschillende wijken door Nederland.² Al deze acht wijken hebben te maken met complexe multi-problematiek, zijn aandachtsgebieden in de steden waar zij onderdeel van uitmaken, en hebben in de recente geschiedenis te maken gehad met spanningen en/of uitbarstingen van collectief geweld. Tijdens de werkbezoeken is een aantal verkennende gesprekken gevoerd met

2 Naast Poelenburg, Duindorp en Bloemhof zijn werkbezoeken afgelegd aan Amsterdam-Noord, Pathmos (Enschede), Presikhaaf (Arnhem), Meezenbroek (Heerlen) en de Rivierenwijk (Deventer).

seleutelfiguren (politiemensen, gemeentebambtenaren en jongerenwerkers) om te toetsen of en in welke mate de problematiek van polarisatie/escalatie speelt in deze wijken. Op basis van deze ontmoetingen is een definitieve selectie van drie wijken vastgesteld.

Doorslaggevend in de keuze voor Poelenburg, Duindorp en Bloemhof was dat polarisatie- en escalatieprocessen aanwezig leken te zijn in deze drie wijken (*probability sampling*).

Daarnaast heb ik ook bewust gekozen voor de *combinatie* van deze drie wijken om zo het fenomeen ‘polarisatie’ in brede zin te kunnen onderzoeken. Zoals in de inleiding reeds vermeld, verschillen de drie wijken qua populatie. In Poelenburg wonen voornamelijk mensen met een migratieachtergrond, grotendeels van Turkse of Turks-Koerdische komaf (maar ook Marokkaans, Somalisch, Bulgaars etc.). Duindorp is een overwegend witte volkswijk, 83% van de inwoners heeft *geen* migratieachtergrond³. Bloemhof is gemengd. Grofweg de ene kant van de wijk wordt voornamelijk bewoond door mensen met een migratieachtergrond (hoofdzakelijk met Turkse en Marokkaanse achtergrond), de andere kant wordt vaak omschreven als een witte volkswijk.

Ondanks de verschillende populaties vertonen de wijken ook een aantal belangrijke overeenkomsten. Ten eerste zijn de drie wijken bestempeld als prioritair of focusgebied door de betreffende gemeenten. De wijken bestaan voor een groot deel uit sociale woningbouw (64% in Poelenburg,⁴ 59% in Bloemhof,⁵ en 52% in Duindorp⁶) en worden gezien als ‘kwetsbaar’. Er is sprake van een concentratie van sociale problematiek (armoede, verslaving, (drugs)criminaliteit, ggz-problematiek, problemen ‘achter de voordeur’ etc.). De wijken zijn ook alle drie onderhevig aan grootschalige en langdurige actieplannen, waarbij op allerlei terreinen veel wordt geïnvesteerd om de leefbaarheid te verbeteren en de kloof met andere delen van de stad te dichten.

In Rotterdam-Zuid, waar Bloemhof onderdeel van uitmaakt, loopt sinds 2011 het twintig jaar durende Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ).⁷ NPRZ is een samenwerkingsverband tussen het Rijk, de gemeente Rotterdam, corporaties, zorginstellingen, schoolbesturen, bedrijfsleven, politie en Openbaar Ministerie. De inzet is om de kwaliteit te verbeteren op het gebied van de speerpunten: ‘scholing’, ‘werk’, ‘wonen’ en ‘veiligheid’. Bloemhof heeft sinds 2020 een eigen ‘stadsmarinier’ voor de aanpak van excessief geweld. In Poelenburg is sinds 2020 het zogenoemde ‘Pact Poelenburg

3 https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/10212052/1/RIS308772_Bijlage_1a_Programma-actieplan_Duindorp_2021-2022

4 https://pactpp.nl/system/attachments/files/000/016/106/original/Borden_PeA_jeugd_veiligheid.pdf

5 <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2022/rotterdam/feijenoord/bloemhof?toon=alles>

6 [https://scheveningen.denhaag.nl/wijkprofiel/duindorp/#:~:text=In%20Duindorp%20is%20het%20aandeel,-de%20hele%20stad%20\(25%25\)](https://scheveningen.denhaag.nl/wijkprofiel/duindorp/#:~:text=In%20Duindorp%20is%20het%20aandeel,-de%20hele%20stad%20(25%25))

7 Voor meer informatie over NPRZ zie: <https://www.nprz.nl/>

Peldersveld⁸ van kracht, gericht op onder meer jeugd, participatie, veilig wonen en armoedebestrijding. Net als in Rotterdam-Zuid gaat het om een twintigjarig programma waarin dertig lokale partners samenwerken, waaronder gemeente, politie en woningbouwcoöperaties.

De aanpak van Duindorp is kleinschaliger, in vergelijking met die van Poelenburg en Bloemhof. Er is een actieplan en wijkagenda voor 2020-2024 in gang gezet, met aandacht voor herstel van vertrouwen tussen overheid en bewoners en tussen bewoners onderling; versterking van het pedagogisch klimaat; het bieden van nieuwe kansen aan de bewoners met multiproblematiek; en openbare orde, handhaving en veiligheid. Duindorp wordt officieel niet meer gezien als ‘achterstandsgebied’ omdat de cijfers rond het stedelijk gemiddelde liggen. Echter het programma-actieplan Duindorp 2021-2022 maakt bij deze cijfers een kanttekening: ‘Op het eerste gezicht lijkt het daarom best goed te gaan in de wijk. Maar dat positieve beeld is bedrieglijk. Door de goede scores van de nieuwe bewoners wordt minder zichtbaar dat er in de wijk ook een harde kern van gezinnen met multiproblematiek is op wie het bestaande beleid nauwelijks vat heeft weten te krijgen.’⁹ De stijging van scores wordt dus voor een groot deel verklaard door de luxueuze nieuwbouwprojecten aan de rand van Duindorp en de komst van welvarende bewoners (zie ook hoofdstuk 4).

Een tweede overeenkomst tussen de drie wijken is dat de ‘kloof’ zich niet alleen uit in sociale en economische ongelijkheid, maar ook in mentale verwijdering (‘mensen leven hier in een bubbel’, stelde een gemeenteambtenaar over Duindorp) en fysieke scheidslijnen. De kaartjes hieronder illustreren deze ruimtelijke afbakening. Poelenburg wordt aan de ene kant begrensd door een park en aan de andere kant door water en de snelweg. Duindorp wordt omgeven door duingebied, het strand en de zee. Er zijn slechts twee toegangswegen tot de wijk. Bloemhof wordt aan alle zijden omgeven door drukke, doorgaande wegen. De singel (de Lange Hilleweg) splitst de wijk in tweeën: Bloemhof-Noord en Bloemhof-Zuid. We zien dus een verwevenheid van polarisatie (wij-zij denkbeelden en praktijken) en segregatie (fysieke scheidslijnen).

Een derde overeenkomst is dat de drie wijken te maken hebben (gehad) met negatieve media-aandacht, zowel op lokaal als landelijk niveau. De aanleiding hiervoor was vaak een geweldsincident en/of confrontatie met de politie. Soms nam slechts een klein deel van de wijkbewoners deel aan de gebeurtenis, maar de incidenten straalden vervolgens af op de gehele wijk. Er kleeft een stigma aan deze wijken. Tegelijkertijd zijn er realistische zorgen over jeugdoverlast en zijn er in de wijken criminele netwerken aanwezig (drugscriminaliteit) die vaak meerdere generaties omvatten en een stempel drukken

8 De wijk Peldersveld grenst direct aan Poelenburg. Voor meer informatie over het pact zie: <https://pactpp.nl/home>. Het pact is inmiddels uitgebreid naar alle inwoners van Zaandam Oost zie: <https://www.leefbaarvenlig.nl/gebieden/zaandam-oost>

9 Zie pagina 5-6 : https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/10212052/1/RIS308772_Bijlage_1a_Programma-actieplan_Duindorp_2021-2022

op de dynamiek in de wijk. Veel en snel geld verdienen oefent ook hier een grote aantrekkingskracht uit op sommige jongeren. Sommige wijkbewoners rijden rond in dure auto's en pronken met merkkleding, luxe artikelen en verre vakanties.

Figuur 2.1 Poelenburg

Figuur 2.2 Duindorp

Figuur 3.3 Bloemhof

Deze selectie van drie wijken komt dus voort uit een onderling verschil (de samenstelling van wijkbewoners) en uit een aantal overeenkomsten. Ik wil hier nogmaals benadrukken dat dit *niet* een studie is over specifiek Duindorp, Bloemhof en Poelenburg. De drie wijken zijn slechts illustraties van plekken die vaak geassocieerd worden met processen van polarisatie en escalatie. Ditzelfde onderzoek had ik ook in vele andere wijken in Nederland kunnen uitvoeren. Het doel is dan ook niet zozeer om een beter begrip van Poelenburg, Duindorp of Bloemhof te krijgen, maar in de eerste plaats om centrale processen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede beter te begrijpen. Daartoe zal ik mijn ‘lokale data’ doordenken op een abstracter niveau om zo de ‘*specificity trap*’ te voorkomen. Welke bredere inzichten geven deze data, los van de directe verhalen, los van deze specifieke individuen, situaties en locaties? Bovendien gaat het niet zozeer om een directe vergelijking tussen de drie wijken, maar betreft het bovenal een zoektocht naar ‘resonantie’: hoe verschillende elementen, dynamieken en relaties in uiteenlopende casussen herkend kunnen worden (Lund, 2014: 226). Juist het kijken naar wijken met verschillende samenstellingen kan ons inzicht in de centrale fenomenen van dit onderzoek verdiepen en versterken.

Dataverzamelings technieken

Gedurende dit onderzoek heb ik gebruikgemaakt van vier dataverzamelingstechnieken: (1) diepte-interviews en achtergrondgesprekken; (2) observaties en informele gesprekken in de wijk en in jongerencentra; (3) verzameling van (sociale) mediaberichten over gebeurtenissen in de wijken; (4) verzameling van relevante beleidsstukken. De data zijn verzameld over een langere periode: van de zomer van 2020 tot en met januari 2024. Vanwege de coronapandemie heeft het dataverzamelingsproces noodgedwongen meerdere keren stilgelegen. Door de combinatie van deze vier verschillende

bronnen van data (triangulatie) is het mogelijk om tot een gelaagde beschrijving te komen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede.

De diepte-interviews zijn gehouden met politiemensen en jongeren, daarnaast zijn er achtergrondgesprekken gevoerd met gemeenteambtenaren. In totaal gaat het om 64 gesprekken, waarvan 29 interviews met politiemensen, 20 interviews met jongeren, en 15 achtergrondgesprekken met gemeenteambtenaren. Tabel 2.1 geeft een overzicht, ook uitgesplitst naar wijk.

De geïnterviewde politiemensen werken of hebben in het recente verleden (met enige regelmaat) gewerkt in één van de drie wijken en kennen deze plekken daardoor goed. Het gaat om (oud-)wijkagenten, jongerenagenten, agenten in de surveillance en noodhulp en leidinggevendenden/teamchefs. De interviews vonden doorgaans plaats op het politiebureau en in drie gevallen online of telefonisch.

De geïnterviewde jongeren zijn allen man en zijn woonachtig in één van de drie wijken. Ze zijn tussen de zestien en dertig jaar oud¹⁰ en hebben uiteenlopende opleidingsniveaus. De interviews vonden doorgaans plaats in jongerenhuizen, wijkcentra of in een café in de buurt.

Polarisatie is uiteraard niet slechts een probleem dat onder jongeren speelt. Uit de verkennende gesprekken in de aanloofphase van dit onderzoek kwam echter naar voren dat er vooral zorgen zijn over jongeren. Het zijn ook jongeren, en met name jongens, die doorgaans onder een vergrootglas liggen en de hoofdrolspelers zijn in het stereotiepe beeld van deze wijken (zie ook Lapeyronnie, 2008). Daarnaast heb ik ook vanwege haalbaarheidsredenen besloten om de onderzoeksgroep enigszins af te bakenen.

De achtergrondgesprekken zijn gevoerd met gemeenteambtenaren die actief betrokken zijn bij het ontwerpen en/of het implementeren van beleid in één van de drie wijken (bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, jongerenwerk en community building).

De interviews hadden een semigestructureerd karakter: er werd een aantal voorbereide open vragen gesteld, maar ook voldoende ruimte overgelaten aan de deelnemers om uit te weiden, verdere toelichting te geven en andere onderwerpen in te brengen.

10 De leeftijdsgrens van zestien jaar is gekozen aangezien jongeren vanaf die leeftijd zelfstandig mogen bepalen of ze mee willen doen aan wetenschappelijk onderzoek. Voor jongeren onder de zestien is óók toestemming van ouders nodig.

Tabel 2.1 Overzicht van dataverzameling in de wijken.

Interviews en achtergrondgesprekken	Aantal
Politie mensen	29
Poelenburg	11
Duindorp	12
Bloemhof	6
Jongeren	20
Poelenburg	10
Duindorp	8
Bloemhof	2
Gemeenteambtenaren	15
Poelenburg	6
Duindorp	5
Bloemhof	4
Totaal	64

Aantal avonden in jeugdhuis	
Poelenburg	27
Duindorp	18
Totaal	45

De tweede manier waarop data is verzameld is (**participerende**) **observatie**. Door de soms gespannen verhoudingen tussen jongeren en politie heb ik er bewust voor gekozen om de politie niet direct te observeren tijdens diensten. Als ik dat wel had gedaan, was er een aanzienlijk risico dat ik door jongeren gezien zou worden als onderdeel of verlengstuk van de politie. Het zou lastiger geweest zijn om jongeren te overtuigen van mijn rol als onafhankelijk onderzoeker en hen te interviewen over gevoelige onderwerpen. De observaties hebben zich daarom vooral gericht op jongeren en hadden als doel om een beter beeld te krijgen van hun belevingswereld. Tegelijkertijd kon ik op deze manier vertrouwen opbouwen en daarmee de diepgang en kwaliteit van latere interviews vergroten. De observaties en alledaagse gesprekken vonden plaats in de jongerenhuizen van Poelenburg en Duindorp. In Poelenburg heb ik 27 avonden doorgebracht in de zogenoemde 'jongerenwinkel', en in Duindorp was ik 18 avonden. De avonden werden doorgaans door 10 tot 20 jongeren bezocht. In Poelenburg waren er aparte avonden voor jongens en meiden, in Duindorp was het gemengd maar waren er doorgaans meer jongens aanwezig. Er werd op beide plekken aan krachttraining gedaan (een boksbal in Duindorp en een paar fitnessapparaten in Poelenburg), eindeloos fifa gespeeld, muziek geluisterd en gemaakt, gezelschapsspellen gespeeld (zoals Catan en Weerwolven), voetbalwedstrijden gekeken (Champions League en WK-wedstrijden). Daarnaast vroegen jongeren regelmatig advies aan jongerenwerkers in hun zoek-

tocht naar een stage of werk. Er werd gepraat, gelachen, gehangen, en door telefoons gescrold. Ik deed afwisselend mee en keek toe. Aangezien er geen jeugdhuis was in Bloemhof voor jongeren van zestien jaar en ouder, was het daar lastiger om vertrouwen op te bouwen en toegang te krijgen tot de belevingswereld van jongeren.

Ten derde is bij dit onderzoek gebruikgemaakt van (**sociale**) **mediaberichten**. Het gaat om berichten in (a) landelijke en regionale media over bepaalde gebeurtenissen/incidenten in de wijk; (b) specifieke sociale mediaberichten of vlogs die hebben geleid tot ophef/onrust in de wijk (zie bijv. hoofdstuk 4); (c) algemene sociale mediapagina's die berichten over activiteiten en het leven in de wijk.¹¹ De berichten werden als aanknopingspunt gebruikt tijdens interviews om verdere toelichting, uitleg en duiding te vragen aan de geïnterviewde. In andere gevallen bracht de geïnterviewde bepaalde gebeurtenissen te berde tijdens de interviews, en werd na afloop gezocht naar (sociale) mediaberichtgeving voor verdere achtergrondinformatie.

Tot slot zijn er **beleidstukken** verzameld om een beter beeld te krijgen van de demografische gegevens van de drie wijken, de gemeentelijke analyses van de problematiek, en van de aanpak en de actieplannen voor de wijken.

Dataverzameling en data-analyse waren in dit onderzoek niet strikt van elkaar gescheiden, maar hebben afwisselend en in interactie met elkaar plaatsgevonden. De verzamelde data voedden de tussentijdse analyses en de tussentijdse analyses gaven richting aan de verdere procedure van dataverzameling. Dit wordt ook wel een iteratieve of cyclische procedure genoemd (zie o.a. Boeije, 2010: 119-120). Het sluit goed aan bij de (diagnostische) etnografische aanpak, bij het flexibele analytische frame, en bij de voortdurende dialoog tussen empirie en theorie die ik hierboven al beschreef.

Zoals in de inleiding reeds gesteld, is dit onderzoek een vergrootglas. Het zoomt in op bepaalde plekken, personen en processen. Het vergrootglas zorgt er ook voor dat andere zaken minder aandacht krijgen. Zo is er in vergelijking met Duindorp en Poelenburg aanzienlijk minder data verzameld in Bloemhof. Vaak gingen de gesprekken in Bloemhof ook sterker over een deel van de wijk: het superdiverse Bloemhof-Noord en in mindere mate over Bloemhof-Zuid. Bovendien hebben er geen observaties, alleen interviews, plaatsgevonden onder politiemensen en richt het onderzoek zich op jonge mannelijke wijkbewoners en laat het daarmee de stem van jonge vrouwelijke wijkbewoners, volwassenen en jongere kinderen grotendeels buiten beschouwing. Een andere beperking is dat de interviews en observaties hoofdzakelijk plaatsvonden onder een specifieke groep: vooral jongeren die regelmatig het jeugdhuis bezoeken. Dat heeft in zekere zin het beeld van de wijk vernauwd. Tegenover die beperkingen staat echter dat

11 Zie bijv. voor Poelenburg: <https://www.facebook.com/poelenburgenpeldersveld/>; voor Bloemhof: <https://www.facebook.com/LikejeWijkBloemhof/>; voor Duindorp: <https://www.facebook.com/duindorpvreugdevuur>

door triangulatie (de combinatie van vier verschillende bronnen van data) een breder beeld verkregen kan worden van het alledaagse leven in de wijk.

Toegang, vertrouwen en de waarde van obstakels

Het krijgen van toegang tot de drie wijken verliep met vallen en opstaan. Mijn verzoeken tot deelname aan het onderzoek werden soms direct instemmend beantwoord door politiemensen, gemeenteambtenaren en jongeren. Andere keren kreeg ik echter geen reactie of liep ik tegen dichte deuren aan. Het wordt in de academische literatuur ook wel omschreven als 'toegangsobstakels of -problemen'. Die zijn in dit geval samen te vatten in drie typen 'obstakels': (1) de deelnemers worden overvraagd en zijn onderzoeksmoe; (2) het onderwerp van het onderzoek wordt gezien als te gevoelig; en (3) er is sprake van wantrouwen.

Het eerste 'probleem' werd voornamelijk benoemd door politiemensen en gemeenteambtenaren. Ik was niet de eerste onderzoeker die een interviewverzoek stuurde naar politiemensen die werkzaam zijn in de drie wijken. Meerdere agenten (met name wijkagenten) vertelden dat ze regelmatig gevraagd worden om deel te nemen aan verschillende soorten (studenten)onderzoek.

'Het is wel een wijk... daar gaat wel werk in zitten. Als jij op het Belgisch Plein wijk-agent bent dan heb je per week twee mailtjes. En wij hebben er na een vrij weekend 84... maar de helft is onzin dus die gooi je weg. En dan krijg je voor de andere helft verzoeken van mensen van de UU die onderzoek willen komen doen [lacht; LS] maar dat hoort ook bij de wijk. Maar je bent niet de enige. En dat is het grappige mensen horen dan Duindorp... als je weet hoe vaak ik berichten krijg van de Haagse Hogeschool of vanuit Groningen (...) iedereen wilt wat van je, zeg maar. En dat is de naam. Waarom kennen we de Bijlmer en Kanaleneiland? Ik heb geen idee wat daar speelt, maar als je mij vraag wat een slechte wijk is, dan zijn dat de slechte wijken.' - agent Duindorp

Ook sommige gemeenteambtenaren twijfelden of wilden niet meewerken. Het argument was dat ze de wijkbewoners wilden 'beschermen' en geen extra onrust wilden creëren in de wijk. 'De inwoners van deze wijken worden al overvraagd,' zo stelden ze. 'Wat heeft de wijk eraan? Wat hebben wij eraan?' vroegen zij zich (terecht) af. Tegelijkertijd stelde een andere ambtenaar dat de gemeente zich *zelf* ook schuldig maakt aan het 'overvragen van bewoners': 'Als de gemeente iets wil uitproberen, een pilot wil houden, dan doen ze het altijd in deze wijk en moet het daarna onderzocht en geëvalueerd worden.'

Het tweede 'probleem' is dat het onderwerp van dit onderzoek door sommigen werd gezien als te gevoelig. Bij de gemeenteambtenaren was er in sommige gevallen angst voor reputatieschade. Zo schreef een gemeenteambtenaar in Den Haag: 'We zitten in

een ingewikkelde tijd, waarin zaken als de vreugdevuren, Sinterklaas, een polariserende werking hebben. Zelfs de uitkomsten van zo'n onderzoek kan dan juist olie op het vuur gooien.'

Het derde 'probleem', gerelateerd aan het voorgaande, is dat er op sommige momenten sprake was van wantrouwen. Zo stopte een agent bijvoorbeeld halverwege een kennismakingsgesprek ineens midden in een zin. 'Sorry, het is een beetje gek... maar mag ik je id even zien? Ik bedenk ineens... nou ja, gewoon om zeker te weten met wie ik praat. Dat je niet een journalist bent en straks het hele verhaal in de krant staat.' Echter toen ik eenmaal een ingang had gevonden bij de betreffende politiebureaus kon ik via *snowball sampling* (en wat doorzettingsvermogen in de vorm van het sturen van herhaalde interviewverzoeken) vrijwel alle agenten spreken die ik wilde interviewen. Sommige agenten stelden zich wat terughoudender op tijdens de interviews, maar veruit de meeste waren open (soms zeer open) over hun ervaringen in de wijk en binnen de politieorganisatie.

De toegang tot de belevingswereld van jongeren ging soms ook gepaard met wantrouwen. Het was dus zaak om op een rustige manier vertrouwen op te bouwen. In Duindorp en Poelenburg heb ik dat gedaan door regelmatig bezoeken te brengen aan de jeugthuizen. Ik werd er door jongerenwerkers geïntroduceerd. Mijn aanwezigheid werd veelal geaccepteerd (of in elk geval gedoogd). Ik heb me bewust wat terughoudend opgesteld, en ben over een langere periode regelmatig teruggekeerd. Pas na verloop van tijd, nadat ik het gevoel had dat er voldoende vertrouwen was, ben ik gestart met het interviewen van jongeren.

Deze drie toegangsproblemen maakten dit onderzoek soms uitdagend. Toch is het van belang om deze 'obstakels' niet alleen te zien als problematisch, frustrerend of als blokkerend voor de voortgang van het onderzoek. Zoals Delamont (2004: 225) stelt: ook mislukte pogingen om toegang te krijgen zijn belangrijke data (Delamont, 2004: 225, O'Reilly, 2012: 90). Het verkrijgen van toegang staat niet los van het onderzoek, maar is er onderdeel van. Bovendien zijn mijn eigen identiteiten (wit, man, hoger opgeleid, 40-er etc.) onlosmakelijk verbonden met dat toegangsproces. Die identiteiten openden sommige deuren en barricadeerden of sloten andere. Mijn aanwezigheid riep uiteenlopende reacties op die niet simpelweg terzijde geschoven moeten worden, maar die waardevol zijn om de dynamiek in de wijken beter te doorgronden. Het geeft inzicht in wat ik wel en niet mocht horen, wat ik wel en niet mocht zien, waar ik wel en niet welkom was. Een zorgvuldige reflectie op positionaliteit en de interactie tussen onderzoeker en onderzoeksdeelnemers geeft dieper inzicht in de grenzen tussen 'insiders' en 'outsiders' en in hoe en door wie die grenzen bewaakt of beschermd worden.

Ethische reflectie

De bovenstaande drie punten (de onderzoeksmoeheid, de gevoeligheid van het onderwerp en het wantrouwen) raken bovendien aan een aantal ethische aspecten en maken mij als onderzoeker bewust van mijn rol en verantwoordelijkheid om hier zorgvuldig mee om te gaan. Gedurende dit onderzoek zijn daarom drie algemeen geldende ethische principes als vertrekpunt genomen: respect voor personen, niet schaden ('do no harm') en rechtvaardigheid ('do justice').¹²

In lijn met het eerste ethische principe (respect voor personen) heb ik deelnemers aan de hand van een informatiebrief (zie de bijlage Informatiebrieven en toestemmingsverklaring) en ook mondeling geïnformeerd over het doel van het onderzoek, wat er van hen verwacht wordt en hoe ik met de verzamelde gegevens om zal gaan. Bovendien heb ik benadrukt dat deelname vrijwillig is, dat ze interviewvragen niet hoeven te beantwoorden en dat ze te allen tijde hun deelname aan het onderzoek kunnen stoppen (ook tijdens of na afloop van het interview). Ik heb interviewdeelnemers vrijgelaten om te bepalen of het gesprek opgenomen werd of dat ik alleen aantekeningen zou maken. Tijdens de observaties in de jeugdhuizen in Poelenburg en Duindorp heb ik mij vanaf het begin kenbaar gemaakt als onderzoeker.

Met betrekking tot het tweede principe (niet schaden) heb ik voor, tijdens en na de dataverzameling gereflecteerd op de mogelijke nadelen of negatieve consequenties van dit onderzoek voor individuele agenten of jongeren, jongeren als groep, de wijk als geheel of de politie als instituut. Net als bij de andere ethische principes gaat het niet om strikte regels die simpelweg opgevolgd kunnen worden, maar om richtlijnen die op verschillende manieren te interpreteren en uit te leggen zijn. Veelal gaat het in de praktijk om ethische dilemma's en het maken van contextafhankelijke afwegingen. Zo is het mogelijk dat schade voor de één (bijvoorbeeld stevige kritiek op functioneren van de politie) ten goede komt aan de ander (bijvoorbeeld burgers die zich door het onderzoek meer gehoord voelen). Op basis van de data die ik heb verzameld heb ik getracht om zo veel mogelijk een eerlijk, genuanceerd en afgewogen beeld te schetsen.

Ter bescherming van de onderzoeksdeelnemers heb ik de data opgeslagen in een beveiligde omgeving die alleen toegankelijk is voor de onderzoeker (geen open access, geen hergebruik door andere onderzoekers). Daarnaast heb ik deelnemers in dit boek gepseudonimiseerd. Er worden daarom geen namen van personen vermeld; en details

12 Voorafgaand aan het onderzoek is deze studie voorgelegd aan en goedgekeurd door de Facultaire Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht. Die formele goedkeuring moet echter gezien worden als een eerste stap in een ethisch reflectieproces dat gedurende het hele onderzoek heeft plaatsgevonden (zie ook Mason, 2018).

waardoor personen makkelijker zijn te identificeren zijn weggelaten. Om diezelfde reden wordt er bij citaten van politiemensen geen specifieke functie vermeld.¹³

Tot slot heb ik het ethische principe ‘rechtvaardigheid’ onder andere in praktijk gebracht door een eerlijke weging en representatie van perspectieven van zowel jongeren als politiemensen te maken, door het bewaken van mijn rol als onafhankelijk onderzoeker, en het publiekelijk delen van de onderzoeksresultaten.

Conclusie

Het onderdompelen in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof ging met vallen en opstaan. Ondanks de COVID-19-onderbrekingen en de aanvankelijke terughoudendheid van sommige jongeren, politiemensen en gemeenteambtenaren om deel te nemen aan dit onderzoek, heeft de etnografische reis door de wijken uiteindelijk geresulteerd in een rijke empirische dataset die rust op 64 diepte-interviews en achtergrondgesprekken, 45 avonden in de jeugdhuizen van Poelenburg en Duindorp, (sociale) mediaberichtgeving en beleidsdocumenten. In de komende hoofdstukken zal ik het verzamelde materiaal in dialoog brengen met theoretische inzichten om zodoende tot een beter en dieper begrip te komen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede. Het volgende hoofdstuk richt zich op de eerste van die drie centrale concepten: polarisatie.

13 In geval van sommige citaten (bijvoorbeeld bij de beschrijving van een specifiek voorval in de wijk) zullen personen ook na het weglaten van namen, details en functies mogelijk alsnog te identificeren zijn (zeker voor buurtbewoners/collega's). In dat geval zijn die citaten voorafgaand aan de publicatie ter goedkeuring voorgelegd aan de betreffende geïnterviewde.

3 **Polarisatie: van een alledaags begrip naar analytisch instrument**

Verdeeldheid over de klimaatcrisis, stikstofproblematiek, migratie, coronamaatregelen, woke-ism, en Zwarte Piet. Het zijn slechts enkele voorbeelden van maatschappelijke thema's die recent in Nederland leidden tot vurige tegenstellingen, protesten en in sommige gevallen tot geweldsuitbarstingen. In politieke en publieke discussies wordt het begrip polarisatie veelvuldig gehanteerd om deze uiteenlopende spanningen te duiden. Het alledaagse en wijdverbreide gebruik van de term maakt het soms lastig om te bepalen over welk fenomeen (of over welke fenomenen) het nu daadwerkelijk gaat. Polarisatie is een modewoord en een containerbegrip. Zoals Paul Dekker (2022: 12) stelt, gaat het vaak om 'breder maatschappelijk onbehagen. Er gaat iets fundamenteels fout in de samenleving en allerlei gevallen van toenemende tegenstellingen en spanningen illustreren dat. Zo'n visie op polarisatie lijkt kritisch en te getuigen van inzicht in bredere samenhangen, maar is gemakzuchtig en défaitistisch.'

Wat is polarisatie? En in hoeverre is de term behulpzaam om maatschappelijke spanningen beter te begrijpen? Het doel van dit hoofdstuk is om het begrip polarisatie niet klakkeloos te gebruiken, maar te ontleden. Om zodoende van een alledaags 'los' (en soms leeg) gebruik van de term tot een academisch begrip te komen, waarmee we het fenomeen beter kunnen begrenzen, structureren en doorgronden.

Een zoektocht in de academische (en deels ook beleidsmatige) literatuur biedt niet direct eenduidige houvast. Wetenschappelijke literatuur over polarisatie verspreidt zich over verschillende disciplines, met name de sociologie, politicologie en psychologie. Bovendien lopen visies op hoe polarisatie gedefinieerd moet worden uiteen en is het niet moeilijk om verstrikt te raken in een wirwar aan typologieën. Toch bestaat er op sommige punten ook enige consensus. Ten eerste wordt polarisatie doorgaans gedefinieerd als een groeiende kloof en een beweging naar de uiteinden van een bepaalde verdeling. Standpunten, ideeën of groepen die in toenemende mate van elkaar verwijderd raken. Dat betekent dat het 'midden' of de grijswaarden binnen een bepaald spectrum afnemen. Marcuse (1989, geciteerd in Hamnett, 2001: 169) gebruikt een ei en een zandloper als metafoor om het proces te verduidelijken. Bij een eivormige verdeling is het midden breed en zijn de uiteinden smal. Bij polarisatie wordt het 'midden' samengeknepen waardoor de uiteinden groter worden en een zandloperfiguur ontstaat.

Ten tweede wordt door velen benadrukt dat polarisatie verschillende dimensies kan hebben. Zo kan zij een meer sociaaleconomisch karakter aannemen (bijvoorbeeld een

groeïende kloof tussen hoge en lage inkomens), of meer politiek of cultureel van aard zijn.

Tot slot, bestaat er consensus over een normatief punt: polarisatie hoeft niet altijd slecht of nadelig te zijn (zie onder andere Dekker, 2022; Verloove et al., 2020; RMO, 2009). Zo stelt de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling in haar rapport ‘Polariseren binnen onze grenzen’ dat polarisatie constructief kan zijn. Het helpt bij groepsvorming, kan houvast bieden en leiden tot positieve gevoelens van verbondenheid met de ‘eigen groep’. Polarisatie kan ook productief zijn in het benoemen van problemen, het verhelderen van botsende standpunten en het behartigen van belangen. Polarisatie is in die zin essentieel in het functioneren van een democratie. Het kan leiden tot het doorbreken van de status quo, kan emancipatie bevorderen en sociale vooruitgang bewerkstelligen. ‘Een totaal gladgestreken, conflictloze samenleving leidt tot stilstand en is onwenselijk’, stelt Martijn Dekker (2024: 31). Tegelijkertijd stellen velen dat ‘te veel’ polarisatie juist kan leiden tot een bedreiging voor de democratie (zie bijv. Axelrod et al., 2021; Carothers & O’Donohue, 2019) en kan uitmonden in haat, vijandschap en geweld tegen de ‘ander’.

Een wirwar van polarisatietypologieën

Minder consensus bestaat er over hoe we het fenomeen polarisatie kunnen opdelen in verschillende verschijningsvormen. Waar sommige onderzoekers twee centrale manifestaties van polarisatie onderscheiden, spreken andere over drie of vijf verschillende typen polarisatie. Ik zal hieronder een viertal (deels overlappende) typologieën bespreken om vervolgens te reflecteren op wat dat oplevert voor onze zoektocht om meer grip te krijgen op het fenomeen polarisatie.

Allereerst wordt, vooral in de meer beleidsmatige literatuur, onderscheid gemaakt tussen ‘horizontale’ en ‘verticale polarisatie’ (zie bijv. Movisie, KIS). Deze typologie geeft voornamelijk zicht op de actoren die centraal staan in polarisatieprocessen. Bij horizontale polarisatie gaat het over tegenstellingen en spanningen tussen groepen onderling. Dat kan gaan om culturele, etnische of religieuze groepen die tegenover elkaar komen te staan, maar ook bijvoorbeeld sociaaleconomische (rijk versus arm, hoog-versus laagopgeleid) en ruimtelijk (stad versus platteland; of wijk tegen wijk). Bij verticale polarisatie gaat het daarentegen om toenemende tegenstellingen en spanningen tussen (groepen) burgers en de overheid (in de vorm van bijvoorbeeld politici, gemeentebesturen en de politie). De term horizontaal is naar mijn idee overigens enigszins misleidend. Immers, bij horizontale polarisatie zal er doorgaans ook sprake zijn van hiërarchie en ongelijke machtsverhoudingen tussen groepen, en zal er dus ook een bepaalde mate van verticaliteit aanwezig zijn.

Een tweede typologie wordt voorgesteld door Hurenkamp (2023) en onderscheidt drie verschillende vormen van polarisatie: ‘democratische polarisatie’, ‘groeps polarisatie’ en

‘absolute polarisatie.’ Deze typologie is vooral normatief van aard en heeft betrekking op de intensiteit van polarisatie. Er is volgens Hurenkamp sprake van democratische polarisatie bij een hard, maar vreedzaam debat waarin ‘wereldbeelden’ worden verhelderd ‘door scherpe accenten te leggen.’ Hurenkamp moedigt democratische polarisatie aan: het past bij pluralisme, biedt helderheid over de verschillende posities en helpt om kleur te bekennen en te bepalen waar je bij hoort. Democratische polarisatie kan echter overgaan in groepspolarisatie. Daarvan is volgens Hurenkamp sprake wanneer het ‘contact tussen leefwerelden’ afneemt en mensen met een andere mening niet meer erkend worden ‘als relevante gesprekspartner.’ Bij absolute polarisatie, ten slotte, sluit elke groep zich op in zijn eigen cocon, worden vijandbeelden aangescherpt en is het niet meer mogelijk om tot compromissen te komen. ‘Geweld (...) wint als geloofwaardige oplossing voor problemen.’ Hurenkamp stelt dat democratische polarisatie goed is, groepspolarisatie vermeden moet worden, en absolute polarisatie écht problematisch is.

Een derde typologie is complexer van aard en maakt onderscheid tussen wat ook wel ‘*actual polarisation*’ en ‘*false polarisation*’ wordt genoemd, ofwel échte en fictieve polarisatie. Lees & Cikara (2021: 1) stellen echter dat de term ‘false’ wat misleidend is. Ook ‘false polarisation’ is immers waarneembaar en meetbaar. Wat fictief, of beter gezegd overtrokken of onjuist is bij ‘false polarisation’ zijn de ideeën die mensen hebben over de *omvang* van polarisatie. De tegenstellingen worden groter ingebeeld dan ze daadwerkelijk zijn. Dat kan, zo stellen Lees & Cikara, op twee manieren: (1) er wordt een verkeerde inschatting gemaakt met betrekking tot in hoeverre de partijen uit elkaar liggen (standpunten blijken in werkelijkheid dichter bij elkaar te liggen dan gedacht); of (2) er bestaan verkeerde assumpties over hoe de ander denkt over jou/jouw groep (de andere groep blijkt in werkelijkheid minder negatief te zijn over jouw groep dan gedacht). Die verkeerde percepties kunnen echter wel leiden tot een toename van ‘actual’ polarisatie, zo waarschuwen Lees & Cikara.

Tot slot komt Paul Dekker (2022: 14) met de meest omvattende typologie. Op basis van (voornamelijk Noord-Amerikaans) literatuuronderzoek onderscheidt hij de volgende vijf verschijningsvormen van politieke polarisatie:

- a. *Issue polarisatie* gaat over opvattingen die sterker van elkaar gaan verschillen. Dat kan, zo stelt Dekker, doordat de ideeën extremer worden, maar óók doordat men halsstarriger vasthoudt aan het eigen gelijk en standpunten onwrikbaarder worden. In het eerste geval spreekt Almagro (2023) ook wel van ‘extremisme’ en in het tweede geval van ‘radicalisme’. Bij radicalisme gaat het dus niet per se om standpunten die ver van elkaar verwijderd zijn en zich richting de uiteinden van een spectrum bewegen, maar vooral om toenemende standvastigheid, vertrouwen in de eigen opvattingen en ‘immunitet’ voor de ideeën van de ‘ander’.
- b. *Ideologische polarisatie* wordt door Dekker omschreven als een verbreding van issue polarisatie. Het gaat nu niet meer om een tegenstelling op één onderwerp, maar op meerdere kwesties. Er is sprake van ideologische polarisatie als diverse tegen-

stellingen ‘meer met elkaar gaan samenhangen en deel worden van overkoepelende ideologieën’ (Dekker, 2022: 14).

- c. *Maatschappelijke verankering van politieke polarisatie* wordt door Dekker omschreven als een proces waarin de ‘tegenstellingen in opvattingen gaan samenvallen met bestaande sociale, economische en culturele verschillen’. Bovendien komen mensen met dezelfde opvattingen ‘ruimtelijk en organisatorisch meer bij elkaar terecht’ (ibid: 14). Klein (2020) duidt deze vorm van polarisatie aan als *sorting*.
- d. *Affectieve polarisatie* heeft betrekking op gevoelens en moraliteit. Daar is sprake van wanneer mensen met dezelfde opvattingen elkaar in toenemende mate als positief en goed zien, en andersdenkenden wantrouwen en als negatief en fout zien.
- e. *Feitenpolarisatie* is, tenslotte, gericht op tegenstellingen over wat ‘waar is’ en wat men als ‘werkelijk’ beschouwt.

Dekker stelt vervolgens dat polarisatie gezien moet worden als een ‘combinatie, samenwerking of vicieuze cirkel van een aantal van bovenstaande processen’; (ibid: 15). Hoe die verwevenheid precies in elkaar steekt, blijft echter onduidelijk. Zo geeft Dekker ook toe: ‘Kortom, als men er even over nadenkt, wordt het al gauw tamelijk ingewikkeld.’ (ibid: 16).

Het ontwarren van de wirwar

Het is dus niet moeilijk om verstrikt te raken in deze wirwar aan typologieën. Een lange opsomming van verschijningsvormen van polarisatie helpt ons analytisch gezien ook niet echt veel verder. Het plakt slechts labels op verschillende manifestaties van het fenomeen, maar leidt niet direct tot een dieper begrip ervan. De vraag is dus hoe we meer lijn aan kunnen brengen in deze wildgroei aan concepten. Bovenstaande typologieën leiden naar mijn idee tot drie belangrijke kenmerken van polarisatie. Het eerste kenmerk is de *inhoud* van polarisatie: wat staat centraal? Waar ligt de belangrijkste spanning? Waar gaan de tegenstellingen over? Gaat het om (a) uiteenlopende standpunten ten aanzien van een bepaald probleem (bijvoorbeeld voor of tegen coronavaccinaties, voor of tegen Zwarte Piet, voor of tegen de komst van een asielzoekerscentrum)?; gaat het om (b) een bepaald gevoel (zoals wantrouwen richting de overheid, vijandigheid en haat ten aanzien van de politie, politici, migranten, moslims, nieuwe bewoners in de wijk)?; of (c) om de ervaring van de werkelijkheid, een bepaald wereldbeeld (bijvoorbeeld de discussie over of corona een complot is en of de wereld al dan niet geregeerd wordt door kwaadaardige reptielen)? In sommige gevallen zullen ‘probleem’, ‘gevoel’ en ‘wereldbeeld’ sterk met elkaar verbonden zijn, maar dat hoeft niet altijd het geval te zijn. Polarisation kan bijvoorbeeld ook beperkt zijn tot een sterk tegengestelde opvatting over een probleem zonder dat die geworteld is in uiteenlopende wereldbeelden of gepaard gaat met negatieve gevoelens ten aanzien van andersdenkenden.

Een tweede kenmerk van polarisatie is dat het altijd gepaard gaat met een zekere mate van groepsvorming: voor- en tegenstanders, wij en zij, vriend en vijand. Polarisation kan samenvallen met reeds bestaande *breuklijnen* (sociaaleconomische, culturele, religieuze, politieke, ruimtelijke) en deze reproduceren. Maar door polarisatie kunnen ook nieuwe breuklijnen, allianties en groepen ontstaan. Die breuklijnen kunnen zich bovendien op verschillende niveaus manifesteren: uiteenlopend van lokaal of buurtniveau, tot nationaal of globaal niveau. Denk bij dat laatste bijvoorbeeld aan de Amerikaanse president George W. Bush die de wereld in de nasleep van de aanslagen op 9/11 verdeelde in 'goed' en 'kwaad': *'You are either with us or with the terrorists.'*

Het derde kenmerk heeft betrekking op de *intensiteit* van polarisatie: de mate waarin het zich manifesteert. Dat kan bekeken worden vanuit een 'normatieve blik', waarbij een waardeoordeel wordt gegeven. Zoals vaak wordt gesteld: een beetje polarisatie is goed en wenselijk, te veel is negatief en problematisch. Maar interessanter is om het te bekijken vanuit een analytisch-empirisch gestuurde blik, waarbij polarisatie kortstondig of langdurig kan zijn, en meer onder de oppervlakte kan sluimeren of juist zeer expliciet aanwezig is.¹⁴ Bij grootschalige en langdurige polarisatie zal er sprake zijn van een zekere mate van ideologische en maatschappelijke verankering en een institutionalisering van breuklijnen (bijvoorbeeld in beleid of wetten) die moeilijker overbrugbaar zijn.

Tabel 3.1 geeft, voortbouwend op en geïnspireerd door de verschillende typologieën, een samenvatting van mijn conceptualisering van polarisatie. Tot nu toe hebben we inzicht gekregen in een aantal kenmerken van polarisatie. Tegelijkertijd vertellen deze kenmerken ons niet zoveel over het *proces* van polarisatie.

Tabel 3.1 Kenmerken van polarisatie

Kenmerken van polarisatie	Uitingsvormen
Inhoud – Waar gaat het over?	a. Probleem (issue polarisatie) b. Gevoel (affectieve polarisatie) c. Wereldbeeld/waarheid (feiten polarisatie)
Grenzen/Breuklijnen – Wie staan er tegenover elkaar?	Het ontstaan van nieuwe of reproductie van reeds bestaande breuklijnen – Wij-zij verdelingen kunnen op verschillende manieren ingebed zijn: sociaaleconomische, culturele, religieuze, politieke, ruimtelijke breuklijnen; – Machtverhoudingen: horizontaal of verticaal; – Niveau: lokaal – nationaal – globaal
Intensiteit – In welke mate manifesteert het zich?	– Normatieve blik: (on)gewenste mate van polarisatie – Analytische/empirische blik: mate van ideologische en maatschappelijke verankering, institutionalisering van polarisatie

14 Van Wonderen (2019: 28) onderscheidt verschillende fasen van polarisatie: (1) rust – wanneer er risicofactoren aanwezig zijn, maar nog geen sprake is van polarisatie; (2) ongemak – wanneer misverstanden, gevoelens van vervreemding ontstaan; (3) onderhuidse spanningen – wanneer er sprake is van irritaties, negatieve beeldvorming van de 'ander', vermijdingsgedrag; (4) incidenten – wanneer polarisatie zich uit in gedrag en confrontaties; (5) escalatie – wanneer incidenten structureler van aard worden.

Het polarisatieproces: identiteiten en groepsformatie

Om meer zicht te krijgen op hoe polarisatie ‘werkt’, put ik uit de academische literatuur over ‘identiteit en groepsformatie’. Opvallend genoeg krijgt polarisatie als ‘identiteitskwestie’ weinig aandacht in de bundel van Dekker. Dekker bekritiseert het idee dat polarisatie, en dus ‘verschillen in opvattingen (en manieren van kijken, bijbehorende gevoelens)’ voortkomen uit ‘verschillende, niet of nauwelijks te veranderen identiteiten’ (2022: 19). Hij positioneert zich zodoende tegenover anderen die juist wél hechten aan identiteit als belangrijke invalshoek om het polarisatieproces te begrijpen. Zoals Boutellier (2021: 22), die stelt dat ‘polarisatie verwijst naar gespannen verhoudingen tussen groepen, waarvan de identiteit de inzet bepaalt’. De vraag die Dekker echter opwerpt is of identiteiten niet juist het *gevolg* zijn van polarisatie in plaats van de *bron*. En, zo overdenkt hij retorisch: ‘Is het in het kader van het tegengaan van ongewenste polarisatie ook niet verstandiger om ‘identiteit’ wat minder serieus te nemen en meer te kijken naar veranderlijke identificaties?’ (ibid: 19).

De zienswijzen van Boutellier en Dekker sluiten elkaar echter niet uit. Ik zal beargumenteren dat de academische literatuur over sociale identiteit wel degelijk bruikbaar is om meer inzicht te krijgen in polarisatieprocessen, maar dan wel als identiteit wordt beschouwd als relationeel, dynamisch en voortdurend in wording.

Sociale identiteit: van primordialisme naar constructivisme

Waar Dekker zich in feite tegen verzet is een ‘essentialistische’ of ‘primordialistische’ kijk op sociale identiteit,¹⁵ waarbij groepen worden gezien als vaststaand, natuurlijk en homogeen. Turken tegenover Koerden. Marokkanen tegenover Nederlanders. Moslims tegenover niet-moslims. Spanningen en conflict tussen groepen worden vanuit deze zienswijze verklaard door te stellen dat sommige groepen simpelweg niet samen gaan, het botert niet, ze zijn van nature onverenigbaar, ze hebben andere normen en waarden. Hoewel het mogelijk is, zo stellen primordialisten, dat deze verschillende groepen enige tijd vreedzaam naast elkaar leven, zal het vroeg of laat tot botsingen komen. Het is een simpele (en daarmee) aantrekkelijke verklaring: identiteitsverschillen genereren conflict.

De praktijk is echter complexer en weerbarstiger. Het idee dat identiteitsgroepen homogeen, vaststaand en biologisch bepaald zijn, wordt in de antropologie al lange tijd als achterhaald beschouwd. De neurobiologie en psychologie leert ons dat de mens weliswaar een natuurlijke neiging heeft tot groepsvorming, tot wij-zij denken, tot in- en uitsluiting. Echter *wie* we vervolgens zien als vriend of vijand ligt allerm minst vast en

15 In de academische literatuur wordt vaak onderscheid gemaakt tussen ‘persoonlijke identiteit’ en ‘sociale identiteit’. De eerste heeft betrekking op individuele eigenschappen en persoonlijkheidstrekken, terwijl de tweede gaat over tot welke groepen men behoort. Hewstone & Stroebe (2001: 602) definiëren sociale identiteit als volgt: ‘*a person’s sense of who he or she is, derived from his or her groupmembership(s)*’. Dit onderzoek richt zich uitsluitend op sociale identiteiten.

is veranderlijk (Sapolsky, 2019). Het constructivisme stelt dan ook dat identiteiten niet gegeven zijn, maar sociaal gevormd worden. Sociale identiteiten zijn veranderlijk, relationeel, contextgebonden en onderhandelbaar. Het baanbrekende onderzoek van antropoloog Frederik Barth (1969) is van groot belang geweest in het tot bloei komen van deze constructivistische kijk op identiteit. Barth toonde aan dat er vaak net zoveel verschillen zijn *binnen* groepen als *tussen* groepen. Hij stelde daarom dat onderzoekers zich beter kunnen richten op de totstandkoming en het in stand houden van identiteitsgrenzen tussen 'wij' en 'zij', dan op specifieke culturele kenmerken van een groep. 'De groep bestaat bij de gratie van de grenzen die mensen trekken van wie zij zijn, en wie zij niet zijn' (zie ook Demmers & Slooter, 2021: 44). Sindsdien is dit constructivistische idee van 'identiteitsgrenzen' van grote invloed geweest op de sociale wetenschappen.

Ondanks het feit dat er breed gedeelde consensus is over het veranderlijke en dynamische karakter van sociale identiteit, bestaat er nog altijd een sterke neiging om in termen van vastomlijnde groepen te praten – door politici, journalisten, beleidsmakers en ook wetenschappers. Brubaker noemt deze neiging 'groupism' (2004): de tendens om groepen als statisch en gegeven te zien, scherp afgebakend en intern homogeen. Veel nuttiger is het volgens Brubaker, in navolging van Barth, om niet vastomlijnde groepen, maar het *proces* van groepsvorming als uitgangspunt te nemen in analyses (zie ook bijv. Wimmer, 2013, 2008; Lamont, 2017). Brubaker stelt voor om daarbij de term 'groupness' te gebruiken en zodoende het dynamische karakter van identiteitsgroepen te benadrukken. Door de aandacht te verschuiven van statische 'groepen' naar groupness zijn we in staat om *momenten* van cohesie en diepgevoelde collectieve solidariteit te begrijpen zonder die impliciet als constant, blijvend en altijd aanwezig te zien (2004: 38). Groupness, zo stelt Brubaker, is een gebeurtenis waarbij groeps grenzen kunnen verhard en kristalliseren (sterke gevoelens van onderlinge verbondenheid, of intense haat jegens een 'ander'), maar ook weer kunnen vervagen of zelfs helemaal verdwijnen.

Wat betekent dit nu voor de zoektocht om polarisatie beter te begrijpen? Polarisation kunnen we zien als momenten waarop het niveau van groupness stijgt en groeps grenzen dus verhard: 'wij' en 'zij' zijn in toenemende mate van elkaar gescheiden. Die verhoogde niveaus van groupness kunnen kortstondig zijn, of juist langer aanhouden. Het theoretische inzicht dat sociale identiteiten en niveaus van groupness niet vaststaan maar sociaal gevormd worden, leidt bovendien naar belangrijke vervolgvragen voor dit onderzoek. Ten eerste: als polarisatie in de kern een proces van groepsformatie is, hoe worden tegengestelde groepen dan gevormd? En ten tweede: als het veranderlijk en dynamisch is, hoe wordt het dan gevoed en waarom zien we juist op bepaalde momenten toenemende polarisatie of zelfs gewelddadige escalatie (zie hoofdstuk 6)?

Polarisatie: een relationeel proces van zelfidentificatie en categorisatie

Groepsformatie ('wij' tegenover 'zij') is een relationeel proces. Wie we denken dat we zijn is onlosmakelijk verbonden met wie we denken dat anderen zijn, en vice versa (Jenkins, 2014: 13). Sociale identiteiten zijn daardoor de uitkomst van interactieve processen van zelfidentificatie (Tot welke groep(en) vind ik zelf dat ik behoor? Met welke groepen identificeer ik mij?) én categorisatie door anderen (Hoe word ik door andere gezien? Welke groepslabels krijg ik door anderen opgeplakt?). Dat groepsformatieproces vindt uiteraard niet plaats in een vacuüm, maar in een machtscontext waarbij sommige actoren meer macht hebben om zowel zichzelf te identificeren als om anderen te categoriseren.

Figuur 3.1 Dynamisch proces van zelfidentificatie en categorisatie

In dat voortdurende proces van zelfidentificatie en categorisatie staan volgens Fearon & Laitin (2000: 848, mijn vertaling) twee kenmerken centraal: (1) regels die bepalen wie wél en wie niet lid is van een categorie/groep; en (2) een set eigenschappen die als kenmerkend wordt beschouwd voor leden van de groep (zoals ideeën, verlangens, morele standpunten, fysieke eigenschappen) of gedrag dat verwacht wordt van leden van de groep in bepaalde situaties (rollen).

Het eerste kenmerk heeft vooral betrekking op 'breuklijnen' (hoe zijn de grenzen tussen 'wij' en 'zij' ingebed?) en het tweede geeft 'inhoud' aan de groep. Die 'inhoud' wordt gevormd door verhalen over onszelf en de ander (zie Lamont, 2017: 29). In tijden van polarisatie zijn er bepaalde kenmerken en patronen te herkennen in die verhalen. Zo verdwijnen de grijsaarden en worden 'waarheden' absoluut. Bovendien is er vaak sprake van verontwaardiging, slachtofferschap en gevoelens van onrechtvaardigheid ten aanzien van de 'eigen' groep (*injustice frames*) en wordt de 'ander' afgeschilderd als inferieur, agressief en bedreigend (e.g. Schröder & Schmidt, 2001; Jabri, 1996). Polarisation is een gedachteconstructie; het gaat om 'woorden, opvattingen en ideeën' (Brandsma, 2017: 20).

Negatieve verhalen over de ander en kristalliserende grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ ontstaan niet zomaar. Verklaringen voor toenemende polarisatie in de hedendaagse maatschappij wijzen vaak naar oorzaken op macroniveau: de-industrialisatie, mondialisering (e.g. Wieviorka, 2013) en de groeiende marginalisering van bepaalde groepen in neoliberale samenlevingen (e.g. Wacquant, 2008). Inwoners van de aandachtswijken die centraal staan in dit onderzoek worden vaak geportretteerd als de ‘verliezers van de globalisering’.

Veel minder wetenschappelijke aandacht is echter uitgegaan naar het microniveau, naar hoe identiteitsgrenzen op de grond worden geïnformeerd en aangewakkerd. Dit onderzoek neemt daarom de belevingswereld van jongeren en politiemensen in de volgende hoofdstukken als vertrekpunt (zie ook bijv. Kemmers, Van der Waal & De Koster, 2018).

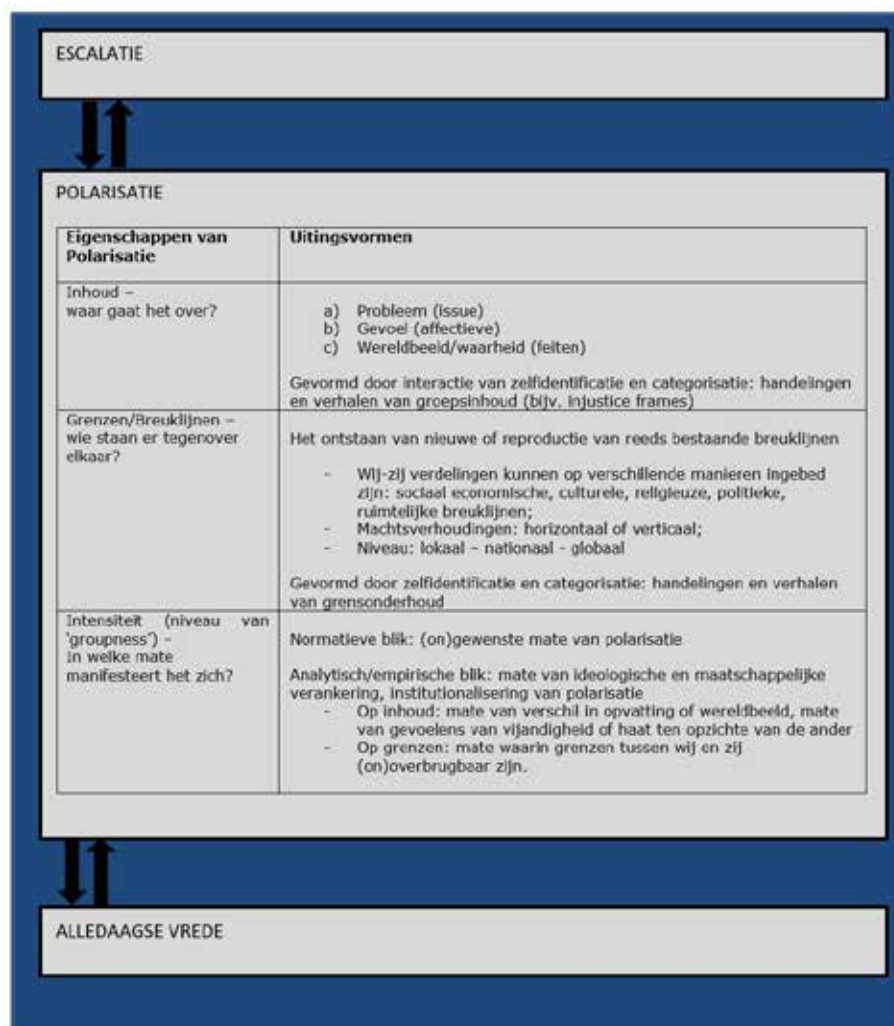
Aan de hand van de bovenstaande discussie stel ik voor nog even terug te keren naar de tabel en die verder aan te vullen en te plaatsen in het schematische overzicht dat ik in de inleiding presenteerde (zie figuur 3.2).

Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik gepoogd om meer grip te krijgen op het modewoord en containerbegrip polarisatie, om van een alledaags en soms leeg begrip een analytisch instrument te maken. Zoals ik hierboven uiteengezet heb, wordt er in de wetenschappelijke literatuur onderscheid gemaakt tussen verschillende verschijningsvormen van polarisatie (horizontale, verticale, issue, affectieve, democratische polarisatie etc.). Ik heb er bewust voor gekozen om daar niet nóg een nieuwe typologie aan toe te voegen, maar juist te kijken naar het onderliggende proces en de belangrijkste kenmerken van polarisatie. Ik heb voorgesteld om polarisatie te zien als een tijdelijk en veranderlijk fenomeen. In de kern gaat het om een proces van groepsformatie: relaties tussen ‘wij’ en ‘zij’ die gevormd worden door een dynamiek van interactie (zelfidentificatie en categorisatie door anderen). Dat proces kan verder ontleed worden aan de hand van drie centrale kenmerken: (1) inhoud - waar gaat het over? (problemen, gevoelens, wereldbeelden), (2) breuklijnen – wie staan er tegenover elkaar? Hoe worden grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ gedefinieerd?, en (3) intensiteit – in welke mate manifesteert het zich?

Na deze theoretische beschrijving is het hoog tijd om terug te keren naar Poelenburg, Duindorp en Bloemhof om te zien hoe het proces van zelfidentificatie en categorisatie zich in de praktijk ontvouwt. De volgende twee hoofdstukken laten zien hoe uiteenlopende grenzen tussen wij en zij worden ervaren en welke inhoud daaraan wordt gegeven. Uiteraard is er bij dat proces een groot aantal verschillende actoren betrokken maar zoals uiteengezet beperk ik me tot twee actoren in het bijzonder en belicht ik het polarisatieproces vanuit het gezichtspunt van jonge mannelijke bewoners van de drie

wijken (hoofdstuk 4) en bekijk ik het door de ogen van politiemensen die in deze wijken werken (hoofdstuk 5).

Figuur 3.2 Het polarisatieproces

4 **Polarisatie door de ogen van jonge wijkbewoners: trots op de wijk en verzet tegen het stereotiepe beeld**

‘Altijd gezelligheid, dat is het belangrijkste... het is altijd gewoon een hele leuke, positieve buurt, maar in het nieuws wordt het anders afgebeeld, vind ik. Nu hoor je nooit meer wat, maar als wij één keer een brandje stichten staan we gelijk op de voorpagina.’ – jongere Duindorp

In dit hoofdstuk staan de stemmen van jongens uit Poelenburg, Duindorp en Bloemhof centraal: welke breuklijnen tussen ‘wij’ en ‘zij’ zien zij? En hoe problematisch zijn die breuklijnen volgens hen? Het eerste deel van dit hoofdstuk laat zien dat jongeren niet één wij-zij scheiding ervaren, maar tal van verschillende breuklijnen zien. Veelal staan daarbij gevoelens centraal (affectieve polarisatie), soms gepaard met botsende inzichten over specifieke problemen (issue polarisatie). Uit de gesprekken en observaties blijkt bovendien dat de intensiteit van polarisatie veranderlijk is: op sommige momenten manifesteren en botsen groepsidentiteiten en loopt de spanning hoog op, dan weer raken wij-zij grenzen meer op de achtergrond of zijn ze onzichtbaar. Het illustreert dat polarisatie niet een vaststaande, simpele en eenduidige wij-zij scheiding is, maar een complex, dynamisch en gelaagd fenomeen.

In het tweede deel van dit hoofdstuk onderzoek ik het proces van zelfidentificatie en categorisatie nader. Veel jongens identificeren zich sterk met de eigen buurt. Ze zijn trots op hun ‘traditionele volkswijk’ (Duindorp) of hun ‘kleurrijke diversiteitswijk’ (Poelenburg en Bloemhof). Het laat zien dat wij-zij formaties niet alleen problematisch hoeven te zijn, maar ook positieve gevoelens van geborgenheid, bescherming en saamhorigheid kunnen bieden. De negatieve categorisatie door anderen (media, politici, buitenstanders) en het stereotiepe beeld van ‘probleem- of achterstandswijk’ dat kleeft aan de drie onderzochte plekken wordt vaak als onterecht en oneerlijk gezien (injustice frame). ‘Het was vroeger misschien zo, maar nu niet meer’, stellen veel van de geïnterviewde jongeren.

Hoewel de populatie van de drie wijken verschilt en ‘witte volkswijken’ en ‘superdiverse wijken’ soms als tegenpolen worden weggezet, toont dit hoofdstuk dat de onderliggende mechanismen van polarisatie gelijk zijn in deze wijken.

Een complex web aan groepsformaties

In Poelenburg, Duindorp en Bloemhof worden uiteenlopende breuklijnen tussen ‘wij’ en ‘zij’ benoemd: fysieke, culturele, politieke, sociaaleconomische, religieuze, gender- en leeftijd-gerelateerde grenzen. En er is sprake van zowel horizontale (groepen burgers onderling) als verticale polarisatie (burgers tegenover overheid). Die breuklijnen worden overigens niet door iedereen op dezelfde manier ervaren. Gepercipieerde polarisatie is afhankelijk van individu, plaats, tijd en context. Zo zijn er verschillende ideeën over welke breuklijnen belangrijk en dominant zijn in de wijk: waar de één duidelijke wij-zij scheidslijnen ziet, zijn die voor een ander afwezig of onbelangrijk. Hieronder bespreek ik een aantal van de horizontale (gerelateerd aan de wijk, afkomst, gender en leeftijd) en verticale breuklijnen (jongeren tegenover de politie). Het overzicht is niet uitputtend en bespreekt slechts de breuklijnen die het sterkst naar voren kwamen tijdens de gesprekken in de drie wijken. Belangrijk is ook dat deze grenzen geenszins vastliggen, maar voortdurend in beweging en vaak met elkaar verstrengeld zijn.

Horizontale polarisatie: grenzen tussen groepen onderling

1. Fysieke grenzen in de wijk

De wijk vormt voor veel van de geïnterviewde jongeren de kern van hun identiteit, waarbij de grenzen zowel mentaal als fysiek zijn afgebakend (zie ook de kaartjes van de wijken in hoofdstuk 2). Hoewel jongeren uit de drie buurten spreken over een algeheel ‘wij’-gevoel in de wijk, lopen er volgens sommigen ook fysieke breuklijnen door de wijk. Met name in Bloemhof en Duindorp.

Zo wordt in Bloemhof vaak onderscheid gemaakt tussen Bloemhof-Noord en Bloemhof-Zuid. De twee delen van de wijk worden fysiek gescheiden door de singel van de Lange Hilleweg, en de architectuur van de woningen aan beide kanten verschilt. Bloemhof-Noord heeft bovendien een diverse bevolking met veel inwoners met een migratieachtergrond (voornamelijk een Turkse en een Marokkaanse). Het zuidelijke deel van de wijk wordt daarentegen gezien als een voornamelijk witte volkswijk. De meeste aandacht vanuit gemeente, politie en de media is gericht op het noordelijke deel van de wijk. Vooral dit deel wordt als ‘probleemwijk’ beschouwd.

‘De zuidkant is helemaal dicht gebouwd, er zijn geen winkels, er is niets. Het is er rustig en er wonen veel oudjes. De noordkant is veel dynamischer, veel winkels, veel verkeer. Er zijn daar wel zes pleinen. Er zijn niet echt spanningen tussen noord en zuid, behalve dan in denkbeelden: PVV[zuid; LS] versus Denk [noord; LS]. Maar geen echte clashes, er is gewoon niet zoveel contact. Het boeit me ook niet zoveel wat zij denken.’ – jongere Bloemhof

Deze affectieve wij-zij scheiding wordt door anderen bevestigd: noord en zuid hebben andere denkbeelden en hebben in sommige gevallen vijandige of racistische ideeën over de mensen aan de andere kant van het water. Het gaat hier dus om fysieke wijk-grenzen die verweven zijn met politieke en etnische breuklijnen. Hoewel de breuklijnen tussen het noordelijk en zuidelijk deel van de wijk prominent naar voren komen in de gesprekken, worden ze niet direct als problematisch ervaren. De groepen leven naast, maar vooral gescheiden van elkaar. De verdeeldheid leidt niet tot escalatie.

Ook in Duindorp worden er fysieke grenzen ervaren, hier zijn ze echter met sociaaleconomische breuklijnen verweven. In veel van de gesprekken wordt onderscheid gemaakt tussen de 'echte Duindorpers' en de nieuwkomers, en met name de 'rijken' die in de nieuwbouw aan de rand van de wijk zijn komen wonen. Sommigen hebben het gevoel dat 'hun' wijk wordt afgepakt en dat de 'echte Duindorpers' worden verdreven door gentrificatie.

'Wij noemen onszelf gewoon de normale inwoner van Nederland. Die wordt eigenlijk weggepest (...) Heel onze wijk wordt afgepakt. We worden allemaal naar de andere kant gestuurd en dit wordt gewoon een buurt voor de rijken, en wij worden allemaal langzamerhand weggedreven. Ze zijn al begonnen met die durige huizen daar [wijst naar de nieuwbouwcomplexen bij de haven; LS], dat hebben ze dan geen Duindorp genoemd, maar 'De Zuid'. In principe is het eigenlijk wel Duindorp, maar ze willen niks met Duindorp te maken hebben. (...) Ze klagen ook allemaal [over overlast; LS] en ze filmen ons. (...) Die rijke mensen die denken dat ze alles kunnen maken omdat ze geld hebben, ze voelen zich meer dan ons. Ik denk dat het daarom de hele tijd misgaat want als hun gewoon normaal doen, heb ik er ook helemaal niks tegen. Kan mij het verrotten dat ze hier wonen.' – jongere Duindorp

2. Afkomst: Hollanders en Marokkanen

De jongeren uit Poelenburg en Bloemhof beschrijven de eigen wijk als 'multicultureel' en divers. De 'ander' wordt daarbij in sommige gevallen bestempeld als 'de Hollander'. 'Hollanders' zouden andere normen en waarden hebben, een andere cultuur.

'Er zijn wel bepaalde onuitgesproken normen en waarden die wel heel erg vastliggen aan de cultuur en de etniciteiten die er binnen Poelenburg zijn. Snap je? En dan praten we meestal over een islamitische cultuur. En ja gewoon een allochtone cultuur, zeg ik heel eerlijk, want dat hoeft niet per se islamitisch te zijn of Midden-Oosters. Je hebt ook heel veel andere soorten afkomst, maar je merkt toch wel dat qua normen en waarden ligt het hier wel allemaal op één lijn. Het draait minder om individualisering en ontplooiing [zoals bij 'Hollanders'] en het draait meer om voldoen aan de verwachtingen van jouw ouders en luisteren naar je ouders en dat soort dingen.' – jonge Poelenburg

Hoewel de meerderheid van de geïnterviewde jongeren in Poelenburg en Bloemhof benadrukt dat mensen met uiteenlopende migratieachtergronden één gemeenschap vormen en goed met elkaar overweg kunnen, spreken sommige ook over etnische en politieke breuklijnen in de wijk. Zo zouden er soms spanningen zijn binnen de Turkse gemeenschap: Turken tegenover Koerden of aanhangers van Erdoğan tegenover die van Gülen. Die breuklijnen worden met name zichtbaar op de momenten dat de spanning in Turkije stijgt, bijvoorbeeld rondom de verkiezingen in Turkije of tijdens de couppoging in 2016. Anderen temperen de onderlinge verdeeldheid en zeggen dat deze breuklijnen vooral binnen families tot onrust leiden, maar dat zij niet de dynamiek in de buurt beïnvloeden. Bovendien stellen jongeren dat dit type spanningen vaker optreedt bij de generatie van hun ouders; zelf gaan ze, zo benadrukken ze, met iedereen om, ongeacht afkomst en politieke overtuiging. De diverse groep jongeren die het jeugdhuis bezoekt en met elkaar omgaat, bevestigt dat beeld: ze hebben uiteenlopende migratieachtergronden.

In Duindorp, een overwegend witte volkswijk, staat vooral ‘de Marokkaan’ en soms de ‘Schilderswijk’ centraal als de ‘ander’. ‘Marokkanen’ zouden onder andere voor overlast zorgen op de boulevard in Scheveningen, vaak ruzie zoeken en Duindorpse vrouwen lastigvallen op ‘ons’ strand.

‘De Marokkanen op de boulevard denken: Hier kun je alles maken. Ze doen aan patsergedrag: ze roken shisha, schelden je vriendin uit voor ‘hoer’, als ze homo’s zien gaan ze meteen op de vuist. Ze creëren een onveilige sfeer.’ – jongere Duindorp

‘Marokkanen hebben gewoon een hekel aan Duindorpers, omdat wij in het nieuws beschreven worden als racisten.’ – jongere Duindorp

Op sommige momenten is de intensiteit van polarisatie hoog, zoals na de verkiezingswinst van de PVV in november 2023 (zie box 4.1) en op enkele momenten escaleren de spanningen tussen ‘Duindorpers’ en ‘Marokkanen’ (zie hoofdstuk 6). Tegelijkertijd wordt er tijdens de gesprekken gesteld dat deze spanningen afnemen door de toenemende diversiteit in de wijk. Dat beeld wordt bevestigd door het feit dat het jeugdhuis niet alleen door ‘witte’ jongeren wordt bezocht, maar ook door jongeren met een migratieachtergrond (onder wie Nederlands-Marokkaanse jongens). Ze vinden elkaar in de gezamenlijke activiteiten in het jeugdhuis. Ook benadrukken jongeren (inclusief jongeren met een migratieachtergrond) dat het ‘niet om huidskleur gaat’ en dat als je als ‘buitenlander’ gewoon ‘normaal doet of je aanpast aan de wijk’ er niets aan de hand is. Beschuldigingen van racisme liggen gevoelig in Duindorp.

Wilders-brandstof

Als ik op 22 november 2023 rond 20u30 binnenkom in het jeugdhuis in Duindorp, staat op een groot scherm de uitslagenavond van de NOS aan. Er zijn een stuk of tien jongens die al druk pratend en in spanning op de exit poll wachten. Ik ben enigszins verbaasd dat

de televisie aanstaat en dat ze niet aan het gamen zijn. Eén van hen vertelt me gelijk dat ze allemaal hetzelfde hebben gestemd: PVV. Nog niet iedereen is zeker van een overwinning voor Wilders. Een van de jongens denkt dat de 'rijke mensen' en de 'elite' gaan proberen om Wilders van de macht te houden. Dan volgt de uitslag: grote euforie, feest, en gejuich klinkt door het jeugdhuis. De jongens vertrekken direct naar café het Seepaardje in Scheveningen waar Wilders de verkiezingsoverwinning zal vieren. Als ze even later terugkomen, vertellen ze trots dat ze een glimp van Wilders hebben opgevangen.

De uitslagenavond van de NOS blijft de rest van de avond aanstaan. Dilan Yeşilgöz wordt uitgescholden: 'Die tyfus Turk moet écht nooit premier worden. Zij is gewoon Turk!' 'Een Koerd', roept iemand anders. 'Er wordt toch ook geen Nederlander president van Turkije? Dat gebeurt echt nooit.' De jongens maken 'grapjes' over hun vrienden met een migratieachtergrond: 'We gaan zo afscheid van je nemen', 'Jullie kunnen je spullen pakken', 'Het wordt je laatste avond hier in het jeugdhuis'. Op sociale media gaan afbeeldingen rond: een moslim die zijn koffer heeft gepakt naast een televisie met Geert Wilders op het beeldscherm. Er wordt gelachen. Er heerst een jolige stemming. Een jongen stelt voor om met de jaarwisseling een PVV-vlag op de stapel van het vreugdevuur te hangen. De afbeelding van de appgroep van de wijk is gelijk aangepast: 'Duindorp voor PVV'.

De niveaus van groupness stijgen in de loop van de avond. De verbondenheid, de jolige en euforische stemming, de 'grappen' tegelijkertijd spitsvondig en diep discriminerend. Ik hoorde het eerder ('kankeraap', 'neger', etc.), maar het stond in geen verhouding tot vanavond. De overwinning van de PVV leidde tot een legitimering om alles te kunnen zeggen. Het laat zien hoe het discours van nationale politici doorwerkt in het alledaagse leven van de wijk en als brandstof dient voor polarisatie. Het onderstreept eens te meer de verantwoordelijkheid van politici om het woord geen 'gif' te laten worden (naar Arnon Grunberg, 4 mei lezing 2020).

Een dag later bezoek ik het jeugdhuis in Poelenburg. Tegen mijn verwachting in wordt daar vrij laconiek gereageerd op de verkiezingsuitslag. Sommigen vinden het wel goed dat Wilders 'even orde op zaken gaat stellen'. Niemand die ik spreek heeft op hem gestemd, en sommigen hebben moeite met Wilders' radicale opvattingen over de islam. Tegelijkertijd benadrukken ze dat de PVV toch moet samenwerken en gaan ze ervan uit dat hij minder extreem zal worden. 'Misschien komen er wel veranderingen, en dat gaan wij wel voelen, denk ik. De tijd zal het leren'. Ook in Poelenburg wordt dezelfde 'grap' gemaakt. Een Nederlands-Turkse jongen zegt lachend tegen een ander: 'Jij was toch Marokkaan? Heb je je spullen al gepakt?'

Als ik een week later terugkom in het jeugdhuis in Duindorp hoor ik nog maar weinig over de verkiezingswinst van de PVV. Witte jongeren en jongeren met een migratieachtergrond zitten zij aan zij. Het niveau van groupness is gedaald. De scheidslijnen tussen wij en zij zijn uiteraard niet compleet verdwenen, maar het illustreert wel dat polarisatie dynamisch en veranderlijk is, afhankelijk van tijd en context. Polarisation is a consequence. – Dagboeknotities

Box 4.1 Wilders-brandstof

3. Leeftijdsgenoten/generaties

Jongeren uit de drie wijken spreken ook vaak over leeftijdsgenoten grenzen en over verschillende 'generaties' binnen de wijk. Hoewel velen stellen dat iedereen elkaar kent in de wijk en dat er ook allerlei familiebanden zijn, benadrukken ze dat ze vooral omgaan met de jongens van hun eigen generatie. Die scheidslijn gaat gepaard met een zekere hiërarchie, waarbij er verwacht wordt dat je respect hebt voor de generatie boven jou. Tegelijkertijd spreekt een aantal jongens zijn zorgen uit over het gebrek aan respect bij de generatie onder hen.

'Er zijn wel zorgen over de nieuwe jeugd die opkomt. Maar dat is een terugkerend fenomeen. Sommigen zijn nu veel met rap bezig en voelen zich dan heel wat omdat ze dan een paar likes krijgen op social media. Ze hebben niet echt door dat er een verschil is tussen social media en de echte wereld. In de echte wereld stellen ze niet zoveel voor, het zijn 'kleine jongens'. Zij gaan dan ineens uit de hoogte doen door het succes. Of ze laten dan via social media pakken met geld zien, of vuurwapens. Het gaat dan om zien en gezien worden(...) Of iemand illegaal of legaal succes heeft dat maakt niet zoveel uit. Het is belangrijker dat je écht blijft, rechtdoorzee, niet doen alsof je meer waard bent dan anderen.' – jongere Bloemhof

'Als de jongeren naar ons zouden opkijken zou het wel beter gaan. Er is wel echt minder respect voor ons dan wij voor de ouderen hadden. Een klein voorbeeld is als wij gaan voetballen... Vroeger als de ouderen kwamen, gingen wij gelijk weg. Of ze zeiden van: 'hee, kunnen jullie weggaan', en dan gingen we weg. Maar nu is het als wij komen en er zijn nog jongere kinderen; wij moeten ze bijna gaan uitschelden om hun weg te sturen. Dat hebben we echt gemerkt. Dat is één van de zoveel voorbeelden (...) Wij waren veel socialer ook, nu zijn ze niet zo. Het komt door social media denk ik (...) ze zien andere kinderen wel zo onbeleefd praten tegen een oudere en dan denken ze dat kan ik ook doen. Dat is blijkbaar normaal.' – jongere Poelenburg

4. Gender

In de jeugthuizen is te zien dat er ook een duidelijke scheiding is tussen jongens en meisjes. Het jeugdhuis in Poelenburg heeft aparte avonden voor jongens (maandag t/m donderdag) en meisjes (vrijdagen), in Duindorp wordt het jeugdhuis soms ook bezocht door meiden, maar voeren jongens de boventoon. Het belang van masculiniteit is ook zichtbaar in alledaagse gesprekken en handelingen.

'Je hebt machogedrag hier. Al die jongens stralen machogedrag uit, willen allemaal alfamannetjes zijn. Dat is wel echt de cultuur hier. Hier heb je echt een mentaliteit van eten of je wordt gegeten. Als je je mannetje niet staat, dan word je de grond echt ingeboord. Dat moet je wel echt kunnen, je moet je mannetje kunnen staan. Je gaat hoe dan ook, of je nou de liefste jongen van de groep bent, maakt niet uit, je gaat gevuurd worden. Er gaat een kutopmerking worden gemaakt van: 'Hee mooie polo, heb je die bij de Zeeman gehaald?' Dat soort opmerkingen. En dan moet je scherp zijn, dan

moet je gewoon een opmerking terug durven te maken van: 'Wat zeg je nou, man met je scheve bek'. Haha, zoiets snap je? Om te laten zien: ik kom hier vandaan.' – jongere Poelenburg

'Gewoon grenzen opzoeken, experimenteren, beetje haantjesgedrag omdat de pubertijd net om de hoek komt kijken. Dus dat is eigenlijk gewoon typische jeugd. Iedere vriendengroep onderling heeft altijd alfamannetjesgedrag, is een beetje stout. Kijk, natuurlijk heb je soms jongeren ertussen die wat minder sterke remmen hebben. Vaak is dat terug te trekken naar of een thuissituatie of een omgeving, maar gemiddeld is het gewoon typische jeugddrag.' – jongere Poelenburg

Het is terug te zien in de jongerenhuizen in Poelenburg en Duindorp: jongens bieden tegen elkaar op. Er zijn fysieke krachtmetingen waarbij ze willen laten zien dat ze de sterkste zijn (een boksbal waar tegenaan wordt geramd in Duindorp, en in Poelenburg aan de hand van fitnessapparatuur en gewichtheffen). Jongens dagen elkaar uit: 'Jij bent geen man! Jij bent kinderachtig. Een bledder!' (een *pussy*/slappeling). Soms wordt het fysiek. Er wordt wat geduwd en getrokken. Een enkele keer slaat de stemming om en wordt het serieuzer, maar ook dat wordt vaak onderling weer snel gesust (zie ook hoofdstuk 7).

Verticale polarisatie: de jongeren uit de wijk tegenover de politie

Naast horizontale breuklijnen worden er ook verticale breuklijnen ervaren door jongeren. Het gaat dan vaak om een combinatie van issue polarisatie (concrete problemen/beleidsbeslissingen) en affectieve polarisatie (algehele gevoelens van wantrouwen richting de overheid). Zo heerste er onvrede in de drie wijken over het coronabeleid (zie ook hoofdstuk 5) of rondom beloftes die door de gemeente worden gedaan en volgens jongeren niet worden nagekomen. In Duindorp ontstond onrust in 2019 nadat de gemeente besloot geen vergunning te verlenen voor de vreugdevuren tijdens oud en nieuw (zie hoofdstuk 6). Echter de meest prominente vorm van verticale polarisatie gaat over jongeren tegenover de politie. In de gesprekken met jongeren worden uiteenlopende gevoelens tegenover de politie geuit: sommigen vinden dat de politie haar werk in de wijk goed doet terwijl anderen sterker hun afkeer uiten (affectieve polarisatie). Ze denken dat de politie het specifiek op hun wijk heeft gemunt of hebben persoonlijk een negatieve ervaring gehad met de politie.

'Er zijn sowieso jongens die liever niet met politie contact hebben en er zijn ook jongens die zeggen van: 'het boeit me allemaal niet'. Er zijn ook jongens die gewoon een goede band hebben met de politie, denk ik, dat is het een beetje. Ja, ze denken verschillend.' – jongere Poelenburg

'Sommigen doen gewoon werk, maar ik ben het niet altijd eens met wat de politie doet. Omdat ik vind dat het lijkt dat ze iets hebben tegen deze wijk. Door wat er is

gebeurd met die vlogs van een aantal jaar terug [zie ook later dit hoofdstuk; LS], lijkt het gewoon of ze wat hebben tegen deze wijk en dat ze dan gewoon lopen te kloten. Bijvoorbeeld door gewoon onnodig in de wijk te zijn, want als zij in de wijk zijn dan zorgt dat ook weer voor iets...' – jongere Poelenburg

'De politie is niet je vriend. Het is gewoon de straatcultuur, de wijkcultuur die hier hangt. Er was al een soort van code van de politie is niet je vriend, de politie moet je niet te veel mee praten, de politie zijn flikkers. En dat is versterkt door de manier waarop zij hebben opgetreden tijdens al die incidenten [rondom de vlogs; LS]. We werden gewoon weggeduwd als oud vuil. (...) In Oostzaan [een naburige wijk; LS] zal het net zo druk zijn, of misschien wel drukker op bepaalde chill-plekken, maar daar zal de politie nooit zo hard optreden. Omdat zo'n wijk nooit op die manier media-aandacht gaat krijgen.' – jongere Poelenburg

'In Duindorp hebben we gewoon een hele erge hekel aan de politie. Ik krijg ook gewoon rillingen over mijn lijf als ik ze zie, zeg maar... Vroeger gingen we met z'n allen eieren gooien, gewoon op auto's, gingen we gewoon een beetje lol trappen, weet je. Gewoon een beetje eitjes gooien. En toen ben ik een keer opgepakt. Knie in mijn nek, mijn handen in de boeien, zo tegen mijn rug aan. Ik kon niet eens meer bewegen en hij trok hem nog extra omhoog. Dus ik kon helemaal niks meer. Pijn, jongen! En een knie in mijn nek. Hij zat met een knie in mijn nek, ik kon niet meer praten, niks. En die man die ging me helemaal uitlachen in de auto en zegt: 'Lekker voor je, lekker voor je! Eindelijk heb ik je!' Dus sindsdien heb ik echt een hekel aan de politie. Gewoon door zo'n kutagent die denkt dat ie het mannetje is...' – jongere Duindorp [die later in het interview stelt dat er ook één aardige agent is in Duindorp, een agent die wel oké is; LS.]

De verticale polarisatie is ook terug te zien op de muren in de wijk, zo vertelt een agent uit Poelenburg:

'We hebben een tijd een probleem gehad, dat ze 1312 op de muren zetten. Dat is a-c-a-b, all cops are bastards.' – politieagent Poelenburg

Hoewel etnisch profileren door de politie de afgelopen jaren veelvuldig onderwerp van gesprek is in maatschappelijke en politieke discussies (zie ook CBS, 2024¹⁶), komt dat onderwerp niet vaak aan bod tijdens de interviews met jongeren.

'Ik weet niet of etnisch profileren hier echt kan spelen, want we hebben alleen maar allochtonen hier eigenlijk. Ik kan op een hand tellen hoeveel Nederlandse mensen ik ken hier.' – jongere Poelenburg

16 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/09/mensen-met-herkomst-buiten-nederland-vaker-door-politie-gecontroleerd>

‘Ik kan die vergelijking niet maken omdat er geen andere etniciteit is in deze wijk dan een allochtoon. Ik zie niet dat een autochtoon hier binnen anders wordt behandeld, omdat er geen autochtoon is. Dus ik kan niet echt die vergelijking maken, maar het zou best kunnen dat het buiten de wijk wel zo is, maar iedereen wordt hier wel door de politie even hard en even zacht benaderd.’ – jongere Poelenburg

Polarisatie is complex, gelaagd, en veranderlijk

Hoewel polarisatie vaak wordt voorgesteld als een simpele tegenstelling tussen ‘wij’ en ‘zij’, laat een diepere analyse zien dat het een complex, gelaagd en veranderlijk fenomeen is. Zoals ook uit het bovenstaande blijkt gaat het vaak niet om één breuklijn, maar om een aantal verschillende breuklijnen die met elkaar verweven zijn. Bovendien kunnen (sommige) breuklijnen metertijd meer of minder zichtbaar worden. Tegenstellingen tussen ‘wij’ en ‘zij’ kunnen ineens oplaaien en dan weer wegebben, maar spanningen kunnen uiteraard ook langer aanhouden (zeker wanneer breuklijnen vast komen te staan en worden geïnstitutionaliseerd doordat ze verankerd worden in beleid). Vaak zijn het bepaalde concrete gebeurtenissen die niveaus van groupness verhogen: op lokaal niveau (bijv. naar aanleiding van een ruzie in de buurt of op ‘traditionele momenten’ rondom de jaarwisseling wanneer de spanningen tussen politie en jongeren oploopt), op nationaal niveau (bijv. naar aanleiding van de verkiezingsoverwinning van de PVV in november 2023) of op internationaal niveau (bijv. rondom de verkiezingen in Turkije of de oorlog in Gaza).

De complexiteit en gelaagdheid van polarisatie komt ook duidelijk naar voren bij het langslappende conflict rondom een voetbalkooi in Duindorp (zie box 4.2).

Voetbalkooiverdeeldheid

De voetbalkooi aan de Houtrustweg in Duindorp werd in 2019 tijdelijk verwijderd vanwege de bouw van appartementencomplexen (in het hogere segment) en de herinrichting van de straat. Hoewel de gemeente beloofd had de kooi terug te plaatsen, maakte een aantal bewoners van de nieuwbouwappartementen aan de overkant van de straat bezwaar. Ze vreesden dat de voetbalkooi hangjongeren zou aantrekken en geluidsoverlast zou veroorzaken. Een aantal omwonenden besloot een rechtszaak aan te spannen om de terugplaatsing van de kooi tegen te houden. Het leidde tot onrust in de wijk. De voetbalkooi was er immers altijd al geweest, de gemeente had beloofd dat de kooi terug zou komen, en het was één van de weinige plekken in de wijk waar jongeren terechtkonden om te voetballen.

‘Dat ding staat er al jaren en dan komen er nieuwe mensen in de wijk en die willen dat dan weg hebben. Dan denk ik van: ja, waarom? Waarom dan? Jij komt hier wonen, dat ding komt niet naar jou toe. En voordat jij een huis gaat kopen, zie je ook wel dat daar aan de overkant zoiets is.’ – jongere Duindorp

‘Nu kan je niet eens niezen in de straat of je bent overlast aan het veroorzaken. Iedereen die hier al woonde weet van elkaar hoe het is hier. Als je de drukte en de mensen hier niet aankan, moet je hier ook niet komen wonen.’ – jongere Duindorp

Er deden geruchten de ronde dat een oud-minister, die in één van de nieuwbouwappartementen woont, het kamp van de ‘klagers’ steunde en zijn invloed had aangewend. Op 26 april 2023 oordeelde de rechter dat de voetbalkooi er mocht komen. De gemeente begon vervolgens met de aanleg, maar een aantal omwonenden maakte opnieuw bezwaar en ging in hoger beroep. Ze wilden dat de kooi gesloten zou blijven tot de behandeling van het hoger beroep. Een tijd lang stond de nieuwe voetbalkooi ongebruikt in de wijk. Tot onvrede van veel jongeren. Nu was de kooi eindelijk terug, maar mochten ze er niet in. Er stonden hekken omheen en een bord met ‘verboden toegang’.

Half juli 2023 oordeelde de Raad van State dat de voetbalkooi toch open mocht en er dus niet gewacht hoefde te worden op het hoger beroep. De gemeente had immers, zo was het oordeel, voldoende maatregelen getroffen om overlast te voorkomen (waaronder het voorschrift dat er na tien uur ’s avonds geen gebruikgemaakt mag worden van de voetbalkooi).

Een analyse van deze casus op basis van de drie eigenschappen van polarisatie die in het vorige hoofdstuk uiteengezet zijn (1. inhoud, 2. breuklijnen, en 3. intensiteit) laat de complexiteit en gelaagdheid van het fenomeen zien.

Inhoudelijk gezien gaat het hier om een combinatie van issue en affectieve polarisatie. De kern van de verdeeldheid ligt bij een concreet probleem (issue): de vraag of de voetbalkooi al dan niet terug moet komen in de wijk. Onderliggend daaraan spelen meer fundamentele problemen waarin de publieke ruimte wordt betwist en bevochten: van wie is de wijk? En wie bepaalt dat? Issue polarisatie is bovendien verweven met affectieve polarisatie: gevoelens van wantrouwen richting de ‘ander’. ‘Ze zijn tegen ons, ze komen hun belofte niet na.’ Die sentimenten resoneren met diepere gevoelens van verlies van de wijk (door nieuwbouw, gentrificatie) en verlies van tradities die belangrijk zijn voor de wijk (inperking van vreugdevuren, afschaffen Zwarte Piet). ‘Jodenkoek mag niet meer, negerzoen mag niet meer, Zwarte Piet mag niet meer. Wat mag nog wel?’

Een bestudering van de breuklijnen die hier centraal staan laat zien dat het om een samenspel van verschillende wij-zij grenzen gaat: fysieke en sociaaleconomische breuklijnen en een combinatie van horizontale en verticale polarisatie. Het ongenoegen richt zich immers zowel op de gemeente (‘ze komen hun belofte niet na’) als op de ‘nieuwe bewoners’ of de ‘rijke yuppen’ die aan de rand van de wijk wonen. Tegelijkertijd wordt in gesprekken benadrukt dat de ‘ander’ niet een homogene groep is: ‘Er zijn ook partijen in de gemeenteraad die zich voor ons inzetten en de voetbalkooi terug willen’ (er wordt bijvoorbeeld verwezen naar de steun van Groep de Mos/Hart voor Den Haag). Het gaat ook niet om alle inwoners van de nieuwbouw: ‘Er zijn ook bewoners in de nieuwbouw die vóór de voetbalkooi zijn’. Een ander zegt: ‘Er waren volgens mij ook niet heel veel mensen die daar

echt over zeurden. Er waren volgens mij een paar mensen uit die nieuwe flats die er echt een groot probleem van maakten, maar daardoor leek het alsof iedereen ertegen was.' Tot slot is de intensiteit van polarisatie veranderlijk. De spanningen en onvrede lopen door de jaren heen op. Vooral de voortdurende onduidelijkheid rondom het al dan niet terugkomen van de kooi leidt tot frustratie. Na de opening van de voetbalkooi neemt de intensiteit van de polarisatie af. Tegelijkertijd blijft er bij sommigen onvrede bestaan. Er wordt geklaagd door sommige omwonenden dat jongeren overlast veroorzaken en vernielingen aanrichten door te gaan zitten op de plastic afscheiding die het duinzand tegen moet houden. Sommige jongeren klagen op hun beurt dat ze gefilmd worden door de 'nieuwe bewoners'. 'Die rijke mensen die proberen ons gewoon uit te lokken (...) We voetballen gewoon, er is geen overlast.'

Box 4.2 Voetbalkooiverdeeldheid

Zelfidentificatie: 'Een wijk vol liefde'

Veel meer dan verdeeldheid tussen 'wij' en 'zij' werd juist de saamhorigheid in de wijken benadrukt: een sterk en positief 'wij'-gevoel, een 'dorpsgevoel' in de stad (zie ook bijvoorbeeld Pinkster, 2016; Wessendorf, 2013; 2014).

'Poelenburg zou ik omschrijven als een liefdevolle buurt, een vrij multiculturele buurt en een begripvolle buurt. Mensen hebben begrip voor elkaar, vooral liefde voor elkaar. En ja, het maakt niet uit waar je vandaan komt, je wordt geaccepteerd.' – jongere Poelenburg

'Wat ik zie is zeg maar een wijk vol liefde. Iedereen die hier woont kent elkaar al. We hebben geen problemen met elkaar. Als we een probleem hebben, dan spreken we het uit. We zorgen er gewoon voor dat er geen negatieve energie is eigenlijk. Dus alleen maar liefde. Iedereen is met elkaar. Iedereen helpt elkaar als dat nodig is. Iedereen staat voor elkaar klaar.' – jongere Poelenburg

'Duindorp is een gezellige wijk. Iedereen is met elkaar, iedereen is open naar elkaar. In de wijk zelf staan geen groepen tegenover elkaar.' – jongere Duindorp

'In Duindorp wonen is een soort van drugs, want je wil er eigenlijk niet meer vanaf. Het is gewoon zo leuk hier. Ja, ik weet niet hoe ik het moet beschrijven. Je bent hier opgegroeid, iedereen kent elkaar.' – jongere Duindorp

'Bloemhof zou ik omschrijven als een multiculturele wijk. Veel jongeren die buiten zijn, die wel echt een gemeenschap zijn, ze zijn echt samen en hebben heel veel problemen. Multiproblemen. Dus schulden, gescheiden ouders, armoede, maar toch is er een gemeenschap onder de jongeren en dat komt mede, denk ik, doordat ze zich in

elkaar kunnen verplaatsen. Veel mensen hebben dezelfde problemen.’ – jongere Bloemhof

‘Iedereen is gewoon samen binnen. Je hebt Surinamers met Marokkanen, Nederlanders, Antillianen je hebt alles, alles is gewoon samen. Half Nederlands, half Cabo [Kaapverdiaans; LS]. Alles is gemixt alles. Ik merk totaal geen kloof (...) Dat is hoe wij zijn opgegroeid hier in de wijk, en wij kennen niet anders. Wij kennen niet beter. Ik heb nooit een kloof gezien tussen bepaalde culturen.’ – jongere Bloemhof

Veel van de geïnterviewde jongeren zijn trots op hun wijk. Er is een sterke identificatie met de plek waar velen van hen al (bijna) hun hele leven wonen.

‘Ik heb nooit gehoord dat iemand spijt heeft van het wonen in Poelenburg dus iedereen is eigenlijk wel een beetje trots op een Poelenburger te zijn. Het is een wijk die vooral vaak negatief wordt bestempeld en ik denk dat de jongens... ja, een soort eer wel voelen, dus daarom juist iets extra trots zijn om dat negatieve beeld een beetje te kunnen compenseren.’ – jongere Poelenburg

Zelfidentificatie met de eigen wijk is niet alleen terug te horen in verhalen, maar ook terug te zien in handelingen in het alledaagse leven. Het wordt zowel online als offline uitgedragen. De naam van de wijk wordt afgekort (plb voor Poelenburg) of jongeren profileren zich aan de hand van de eigen postcode (via TikTok, Instagram, Facebook etc.). Identificatie in het alledaagse leven is ook terug te zien in tatoeages (in Duindorp), een mascotte (Vlampie in Duindorp), het dragen van dezelfde truien (rondom de vreugdevuren in Duindorp loopt een groot deel van de wijk er in rond) en muurschilderingen (‘Duindorp Vreugdevuur – Onze traditie – Onze cultuur – Onze trots’). De wijk wordt bezongen in raps en liedjes (bijvoorbeeld ‘1 team’ van De Outsiders en de Kraaien - 2019¹⁷). Veel van de geïnterviewde jongeren wonen nog bij hun ouders maar geven aan dat ze graag in de wijk willen blijven wonen. Of in elk geval in de buurt van de wijk.

Categorisatie: onterechte stereotiepe beelden van de wijk

De categorisatie door anderen (met name door ‘de media’ en ‘de politiek’) wordt tijdens de gesprekken met jongeren vaak bekritiseerd. In Duindorp, Poelenburg en Bloemhof leeft sterk het idee dat de eigen wijk wordt gestigmatiseerd en ten onrechte negatief in beeld wordt gebracht door anderen.

‘Natuurlijk, we hebben wel de gedachte dat wij hier een paar nul achter staan, twee nul achter staan omdat wij uit Poelenburg komen, want ja, ik heb dat zelf ook meegeemaakt, ik zeg in een sollicitatie ‘Zaandam-Poelenburg’ en ik word niet eens opgeroe-

17 Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=ztTKSXG8djA>

pen voor een sollicitatie. Natuurlijk krijg je met zulke dingen te maken. Maar zulke dingen heeft ervoor gezorgd, dat ik gewoon sterker eruit ben gekomen, dat ik nu een betere woordenschat heb, dat ik een beter gesprek aan kan gaan. Dus ik vind dat ik gewoon sterk in mijn schoenen sta, in een gesprek of in een discussie bijvoorbeeld.’ – jongere Poelenburg

‘Als ik ergens kom en ik zeg dat ik uit Duindorp kom dan word je eigenlijk gelijk al anders aangekeken. Dat merk je wel, dat merk je zeker wel. Toen ik op een nieuwe school kwam en zei dat ik uit Duindorp kwam... dan zijn mensen of bang voor je, omdat ze al een negatief beeld hebben. Of ze zien je als racist. Of ze praten gewoon niet tegen je. Ik heb er geen last van, maar het is natuurlijk wel een beetje vervelend omdat dat niet de realiteit is.’ – jongere Duindorp

Een jongere uit Bloemhof vertelt over een onrustige tijd in Bloemhof. Over de drugs-overlast, junkies en inbraken. Zo’n vijftien jaar geleden.

‘Wij hadden geen jongerenwerkers destijds, wij hadden geen pleinactiviteiten destijds, dat hadden wij allemaal niet, er was geen toezicht op wat jongeren deden. Destijds was het meer een strijd tussen politie en jongeren. Dat was ook de reden dat in 2008, 2009 Bloemhof in de top drie gevaarlijkste wijken van Nederland stond. En alle media-aandacht zorgt er ook weer voor dat Bloemhof werd gezien als een hele gevaarlijke wijk, terwijl er in principe niet heel veel gebeurde. En dat zorgt er ook weer voor dat bij de ouders nog meer angst ontstaat van ‘mijn zoon gaat daar niet naartoe, want straks gaat het verkeerd.’ – jongere Bloemhof

De categorisatie door anderen wordt als problematisch ervaren. De wijk zou vaak te negatief worden neergezet, waardoor simplistische sociale én ruimtelijke grenzen (‘wij’ vs ‘zij’, ‘hier’ vs ‘daar’) worden gereproduceerd en verhard. *‘Ze kennen de wijk niet echt,’* zegt een jongere uit Poelenburg.

‘Het gaat om mensen vanbuiten die geen perspectief op de wijk hebben. Ze versterken bepaalde eigenschappen of gebeurtenissen, weet je. Het kan zijn dat hier destijds wel eens criminaliteit in het nieuws is gekomen. Precies hetzelfde zou ook in andere wijken kunnen gebeuren... maar alleen in Poelenburg komt het in de media, waardoor het nog meer opvalt, waardoor mensen dus een beeld krijgen van weet je, daar is tien keer zoveel gaande als in andere wijken. Ik vind dat onterecht.’ – jongere Poelenburg

Twee concrete voorbeelden, waar in de gesprekken vaak naar gerefereerd werd, kunnen dit ongenoegen verder illustreren: de hoodvlogs in Poelenburg en Abdeentube in Duindorp.

Hoodvlogs in Poelenburg

De online hoodvlogs van Ismail Ilgun kregen in de zomer van 2016 landelijke bekendheid. De vlogs gaven een beeld van het alledaagse leven in de wijk, maar een aantal incidenten op het plein voor de plaatselijke Vomar-supermarkt werd uitvergroot in de publieke discussie. De meeste aandacht ging uit naar een gebeurtenis waarin een buurtbewoner van zijn fiets werd getrokken en beelden van een jongen die op een politieauto staat. Het leidde tot algehele verontwaardiging. In de maatschappelijke en politieke discussie die vervolgens losbarstte, kreeg Ilgun de bijnaam 'treitervlogger'. De jongeren uit de vlogs werden bestempeld als 'straatterroristen'. Premier Rutte zette de jongeren uit de vlogs weg als 'tuig van de richel'. Een televisieoptreden in talkshow *Pauw* waar een aantal jongeren uit de vlogs aanwezig was verliep moeizaam.¹⁸ De wisselwerking tussen de gebeurtenissen op straat en de beeldvorming in de (sociale) media leidden tot een kookpunt met veel politie-inzet in de wijk.

Terugkijkend op die periode, vertelt een van de geïnterviewde jongeren dat het eerst relatief rustig was in de wijk, maar toen de vlogs landelijke media-aandacht kregen, leidde die tot meer onrust, jongeren gingen zich anders gedragen en er kwam meer politie op straat.

'Ik zag daarvoor nooit een probleem. Door alle aandacht ontstond een probleem... Op die filmpjes zag je echt gekke dingen destijds. Terwijl ze [de jongeren; LS] eigenlijk misschien nooit dat zouden doen, zeg maar, maar omdat de camera erbij is, voor de views en aandacht, gingen ze wel zulke dingen doen, terwijl van sommigen had ik niet verwacht dat ze zo zouden zijn, begrijp je wat ik bedoel? En bijvoorbeeld een nieuws-kanaal zoals PowNews of zo, die is er een soort van voor gemaakt. Die zoekt het juist op. En als je dus niet mediagetraind bent, zoals politici die natuurlijk heel goed kunnen reageren op zulke vragen... maar iemand die niet weet hoe je met zulke confronterende vragen moet omgaan, die gaat dan nog ergere dingen doen en dat vinden zij [PowNews; LS] dan weer leuk. Dan gaan ze dat weer op beeld zetten.' – jongere Poelenburg

'Daardoor kwam de wijk nog negatiever in het nieuws. Sindsdien is het imago van de wijk veranderd: nu lachen we erom, het boeit niet, maar op het moment zelf, toen het chaos was hier en we stonden slecht in het nieuws, toen was het wel gewoon irritant, snap je? Het enige wat je er nu nog aan merkt als mensen vragen waar kom je vandaan. Zaandam-Zuid, Poelenburg, en dat ze dan zeggen: 'O Poelenburg, Oo die wijk...' dat ze gelijk weten wat mijn wijk is, waar ik vandaan kom, en misschien gedeeltelijk ook wie ik ben.' – jongere Poelenburg

18 Zie: <https://www.bnnvara.nl/pauw/videos/280553>

'Ja, ik moest me laatst voorstellen op mijn nieuwe school. Ik stel me voor, ik zeg: 'Ik kom uit Zaandam, Poelenburg.' [zet andere stem op; LS] 'O, dat was Vomar. Hoe gaat het nu? Speelt het nog? Is er nog steeds zoveel politie?' Dan krijg ik dat soort vragen... maar ja, terwijl het nu echt heel anders is hier.' – jongere Poelenburg

Abdeentube in Duindorp

In november 2021 postte vlogger Abdeen, zelf niet afkomstig uit Duindorp, op zijn kanaal Abdeentube een vlog onder de titel *Moslina met niqab wordt aangevallen & uitgescholden! Abdeen grijpt in!* De vlog, die inmiddels verwijderd is, werd bijna 180.000 keer bekeken. In de video is te zien hoe Abdeen met een vrouw gekleed in een niqab door de wijk Duindorp loopt. Hij filmt hoe buurtbewoners hierop reageren. Hoewel er aanvankelijk weinig gebeurt, ontstaat er op een gegeven moment een ruzie. De politie wordt uiteindelijk ingeschakeld om de gemoederen tot bedaren te brengen. Als de video later online wordt gezet, heerst er grote onvrede in de wijk. Bewoners voelen zich onterecht weggezet als 'gewelddadig'. Ze stellen dat vlogger Abdeen al heel lang door de wijk liep zonder dat er iets gebeurde. Hij was op zoek naar sensatie, lokte het uit, ging bewust op zoek naar het al bestaande beeld dat Duindorpers 'racisten' of 'moslimhatters' zijn. Het is een incident dat in veel gesprekken terugkomt.

'Het is niet zo dat als je hier met een hoofddoek rondloopt dat je gelijk wordt aangevallen. Ja, als je zes keer op en neer gaat lopen in de Pluvierstraat en het gaat filmen dan krijg je wel een reactie. Niet als je gewoon normaal doet en je aanpast. Je moet alleen geen slechte dingen zeggen over Duindorp.' – jongere Duindorp

'Een Marokkaan komt met een camera achter een vrouw aanlopen en wij gaan met z'n allen die Marokkaan uitschelden die achter die vrouw met die hoofddoek loopt. Hij doet het gewoon om te provoceren, om ons uit te lokken, van 'kijk, ik ben een Marokkaan in Duindorp en ze gaan me allemaal uitdagen'. Dan gaan wij eropaf, ja, dat is logisch, want dat is gewoon om antwoord roepen. Wij doen eigenlijk nooit wat, want er wonen ook gewoon Marokkanen hier. Als ze, zolang ze niks problemen zoeken met iemand, gewoon zolang ze normaal doen en gewoon voorbijlopen, gedag zeggen en zo, dan is er voor ons dus niks aan de hand. Voor de meeste Duindorpers dan. Maar als jij expres dingen gaat doen, expres langs een huis lopen de hele tijd, expres naar binnen kijken overal, dan ga je een reactie uitlokken. En dan gaan wij op die mensen reageren en dan komen wij slecht in het nieuws terwijl hun het uitlokken. Zo gaat het meestal altijd in Duindorp, want dat was ook met die vreugdevuren. We hebben altijd gewoon een reden om het te doen. We gaan niet voor niks in een keer dingen kapotmaken of zo. Dat doen we niet.' – jongere Duindorp

'... dat zag ik ook in die comments [onder het filmpje; LS], man. Van mensen gewoon die zeiden van: 'Ja, ik ben moslim en ik heb een hoofddoek en ik werk in de Hoogvliet

in Duindorp en er is helemaal niets mis met deze buurt'. Dat zag ik in die reacties staan.' – jongere Duindorp

De twee voorbeelden illustreren de impact van de negatieve categorisatie door anderen. PowNews zoekt bevestiging van het stereotiepe beeld in Poelenburg en Abdeentube doet hetzelfde in Duindorp. Het zijn (sociale) mediakanalen die erop gericht zijn om hun eigen publiek te bedienen. Hen voor te schotelen wat ze al verwachten. Door uit te dagen en uit te lokken. Ze zijn op die manier onderdeel van het polarisatieproces en dragen door hun simplistische en enkelvoudige representaties van de wijk bij aan het verharden van grenzen tussen 'wij' en 'zij'.

Conclusie

Polarisatie wordt vaak voorgesteld als een simpele en problematische tegenstelling tussen 'wij' en 'zij'. In dit hoofdstuk heb ik betoogd dat polarisatie complex, gelaagd en veranderlijk is. Wie 'wij' zijn en wie 'zij', wie vriend is en wie vijand, is beweeglijk en aan verandering onderhevig. De inhoud, grenzen en intensiteit van polarisatie zijn afhankelijk van plaats, tijd en context. Zo worden in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof door de tijd heen uiteenlopende breuklijnen tussen 'wij' en 'zij' in meer of mindere mate ervaren: fysieke, culturele, politieke, sociaaleconomische, religieuze, gender- en leeftijdgerelateerde grenzen. Bovendien spreken jongeren over zowel horizontale als verticale vormen van polarisatie. Die grenzen liggen niet vast, ze zijn niet gegoten in beton, maar zijn beweeglijk. Vaak gaat het ook om een aantal verschillende breuklijnen die met elkaar verweven zijn. Waar het in Duindorp vaker gaat over 'verlies' van de wijk, van identiteit en van tradities (het sentiment dat iets wordt afgenomen), gaat het in Poelenburg en Bloemhof vaker over een gebrek aan erkenning, over discriminatie op basis van afkomst/wijk (het sentiment dat iets wordt onzegd). Hoewel de centrale verhalen over ervaren 'onrecht', de bijbehorende breuklijnen en de intensiteit van polarisatie in de drie wijken enigszins verschillen, zijn de onderliggende mechanismen van polarisatie gelijk in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof.

Veel jongeren uit de drie wijken identificeren zich sterk met de eigen buurt. Ze zijn trots op hun 'traditionele volkswijk' (Duindorp) of hun 'kleurrijke diversiteitswijk' (Poelenburg en Bloemhof). Veel meer dan de verdeeldheid benadrukken ze de onderlinge solidariteit en het plezier. Het laat zien dat wij-zij formaties niet alleen problematisch zijn, maar ook positieve gevoelens van geborgenheid, bescherming en saamhorigheid bieden. De negatieve categorisatie door anderen wordt door veel jongeren als onterecht ervaren. Het stereotiepe beeld van 'probleem- of achterstandswijk' dat kleeft aan de drie onderzochte plekken wordt vaak als verouderd gezien. Het opsluiten van jongeren in enkelvoudige identiteitshokjes (eenduidige categorieën zoals 'racisten' of 'tuig van de richel') leidt tot onvrede en stuurt en intensiveert het polarisatieproces van categorisatie en zelfidentificatie. In dat kader brengt Nap (2017: 9) de ideeën van Hannah Arendt in herinnering: 'Dat je je verdedigt vanuit de identiteit die wordt aangeval-

len. Maar die aangevallen identiteit is altijd maar een deel van wie je bent; en uiteraard eveneens slechts een deel van wie de ander is.'

Polarisatie wordt met name verontrustend als de grenzen tussen wij en zij als enkelvoudig worden gezien en ondoordringbaar worden. Als verschillen vast komen te staan. Als ongelijkheid wordt geïnstitutionaliseerd. Het is dus zaak om te allen tijde de onderliggende gelaagdheid, tijd- en contextgebondenheid van polarisatie te blijven zien: om de complexiteit te omarmen, om groepen niet als homogeen te zien, om mensen niet slechts vanuit één deel van hun identiteit te categoriseren.

Het volgende hoofdstuk bekijkt het polarisatieproces door de ogen van één van die 'anderen': de politie.

5 **Polarisatie door de ogen van politiemensen: breuklijnen buiten op straat en binnen de organisatie**

In antwoord op de vraag hoe de politie met maatschappelijke polarisatie dient om te gaan wordt door sommigen gesteld dat de politie neutraal is en ‘geen partij in het inhoudelijke debat’ (zie bijv.: Van Hoorn, 2021: 3). Of zoals Boutellier (2023: 171) stelt: ‘De politie is neutraal en hoeft zich dus niet diepgaand bezig te houden met de inhoudelijke achtergronden van polarisatie.’ Dat is problematisch. In realiteit is de politie wel degelijk onderdeel van en partij in het polarisatieproces – of ze wil of niet. Alleen al omdat ze, zoals het voorgaande hoofdstuk laat zien, door anderen als zodanig wordt gecategoriseerd. In de drie onderzochte wijken zijn anti-overheid, anti-institutie en antipolitie sentimenten aanwezig. Polarisatie manifesteert zich dus uitdrukkelijk in de vorm van ‘wij’ tegen ‘de politie’. Ook gezien de Black Lives Matter-protesten en de aanhoudende discussies over etnisch profileren, racisme en politiegeweld is het moeilijk vol te houden dat de politie geen partij is.

Polarisatie is, zoals in hoofdstuk 3 uiteengezet, een relationeel proces. Het is daarom van belang om de rol die de politie speelt in deze processen te bevragen en haar niet te gemakzuchtig te bestempelen als ‘homogene en neutrale outsider’.

Dit hoofdstuk zal daarom kijken naar categorisatie- en zelfidentificatieprocessen door de ogen van politiemensen. Het bespreekt in het eerste deel hoe politiemensen gebeurtenissen in de drie wijken duiden. Ook zij categoriseren: ze identificeren breuklijnen en geven ‘inhoud’ aan wij-zij scheidingen in de wijken. In het tweede deel van dit hoofdstuk zal blijken hoe de zelfidentificatie van de politie als neutrale, uniforme blauwe familie op gespannen voet staat met de ervaren breuklijnen binnen die familie.

Categorisaties door de ogen van politiemensen

Agenten beschrijven de wijken waar ze werken op verschillende manieren. Sommigen zijn positiever, kennen de wijken beter en voelen zich er sterker mee verbonden dan anderen. Een aantal agenten beschrijft het werken in de wijk als topsport.

‘Ik zie het ook echt als topsport. Als je hier kan werken, hè, je kan dingen voor elkaar krijgen en het goed kan behandelen, dan kan je ook in een buitengebied makkelijk

agent zijn. Maar niet elke agent uit een buitengebied kan hier werken. Zo zie ik dat wel, ja... – agent Bloemhof

'Ik zeg tegen politiecollega's altijd: 'Duindorp is Champions League'. Dat is het echt, weet je, het is heel moeilijk politie zijn daar zo.' – agent Duindorp

Ondanks de verschillende populaties van Poelenburg, Duindorp en Bloemhof spreken agenten over soortgelijke problemen (issue polarisatie) en gevoelens (affectieve polarisatie) in de drie wijken. Tegelijkertijd valt op dat die problemen en gevoelens door de geïnterviewde politiemensen vaak gekoppeld worden aan verschillende breuklijnen: de problemen worden als 'typisch Turks' geduid in Bloemhof en Poelenburg, terwijl het in Duindorp als 'typisch Duindorps' wordt bestempeld. Twee voorbeelden van verticale polarisatie kunnen deze uiteenlopende breuklijnen verder illustreren: (1) 'niet snitchen' – oftewel de terughoudendheid om met de politie te praten en (2) COVID-19-argwaan.

Niet 'snitchen'

Uit de interviews met politiemensen komt naar voren dat wijkbewoners terughoudend zijn in het contact met de politie. Dat betekent niet dat er nooit iets gemeld wordt of dat het contact tussen de politie en wijkbewoners totaal afwezig is. Jongeren en politiemensen kennen elkaar wel degelijk, met name wijk- en jeugdagenten spreken jongeren in de wijk regelmatig. Toch is de meldingsbereidheid doorgaans laag. Zeker in vergelijking met andere wijken, zo stellen de geïnterviewde politiemensen. Het is een bekend fenomeen en staat uitvoerig beschreven in de wetenschappelijke literatuur over gesegregerde wijken of gesloten gemeenschappen, niet alleen in Nederland maar ook elders in de wereld. Vaak wordt het gezien als een van de belangrijkste straatcodes: niet *snitchen*, niet klikken, niemand verraden, loyaal zijn (zie ook bijvoorbeeld: Slooter, 2019; Bervoets & Bruinsma, 2017; De Jong, 2007; Rosenfeld et al., 2003). In een buitenwereld die de wijken en haar inwoners niet zelden als een stereotype afschildert en in een negatief daglicht plaatst, biedt het taboe op verraad een zekere mate van interne geborgenheid en veiligheid.

'Ze dekken elkaar allemaal hoor. Snitchen onder de jeugd dat is no go. (...) of wij als politie moeten duidelijk de afspraak maken 'nee, we leggen niets vast' (...), maar dat is voor ons heel lastig want je wilt collega's ook informeren over bepaalde informatie. Dus daarin kan ik niet altijd die garantie geven dat als jij mij iets vertelt dat dat bij mij blijft en dat is ook wat de jeugd weerhoudt. En dat snap ik ook wel. Dat blijft het lastige waar wij in zitten, want je wilt hem die hand reiken om hem te helpen; aan de andere kant kan dat ook het probleem zijn waardoor hij nog meer in de problemen komt.' – agent Poelenburg

‘Niemand praat met de politie. En dat gebeurt ook echt niet. Daar wordt ook echt in die wijk niet gepraat. Dus je kan wel aan iemand iets vragen, maar die gaat het toch niet vertellen.’ – agent Duindorp

Afwijken van die code, en dus wel praten met de politie, kan volgens sommige politiemensen leiden tot repercussies.

‘... want ze weten ‘als ik de politie bel...’ dat is de angstcultuur die wel heerst en ‘ik bel de politie dan flikkeren ze m’n ramen eruit.’ En niet één keer, maar 25 keer per maand. Want dat gebeurt gewoon. Die cultuur die heerst er wel. Die angst.’ – agent Duindorp

‘Of er repercussies zijn? Ja dat gebeurt wel, voornamelijk onder de jeugd. Volgens mij niet heel veel. Óf het gebeurt wel en het wordt weer niet bij ons gemeld. Dus dan weet je het niet.’ – agent Poelenburg

Een aantal andere geïnterviewde agenten stelt dat het zo’n vaart niet loopt en benadrukt dat het vooral gaat om de *angst* voor repercussies. De lage meldingsbereidheid wordt door sommigen (deels) gewijd aan het idee dat burgers het vertrouwen in de politie verloren hebben. Het gevoel dat aangifte doen geen zin heeft omdat er toch niets mee wordt gedaan. Wat echter vooral opvalt in de gesprekken met politiemensen en ambtenaren is dat het ‘niet *snitchen*’ in Poelenburg en Bloemhof sterk wordt gekoppeld aan ‘culturele afkomst’. Sommigen wijzen naar een taalbarrière. ‘Turkse mensen’ zouden soms niet weten *hoe* ze moeten melden omdat ze de Nederlandse taal niet, of onvoldoende, machtig zijn. Vaker wordt echter gesteld dat het gedrag ‘typisch Turks’ zou zijn. Het wordt verklaard door te verwijzen naar de Turkse ‘eercultuur’ en ‘schaamte-cultuur’. Er wordt gesteld dat de Turkse gemeenschap zich bezwaard voelt om te melden, de vuile was liever niet buiten hangt en problemen bij voorkeur intern oplost.

‘Ik denk dat we als Nederlandse politie best wel een sterke informatieplek hebben. En dat is ook gewoon hoe wij als politie ons opstellen, en dat is negen van de tien keer laagdrempelig, en zeker vanuit de wijkagent. En mensen die willen ook nog wel wat vertellen. En dan heb je daarin nog wel weer culturen, zoals in Poelenburg, vanuit de Turkse gemeenschap is er wel een soort taboe op elkaar verlinken, informatie te delen met politie, familievetes... het moet eigenlijk altijd netjes en goed zijn buiten de deur, zeg maar, en binnen de deur is het vaak anders.’ – agent Poelenburg

‘De Turkse gemeenschap is een ‘wij cultuur’ dus je praat niet, je verlinkt de ander niet.’ – agent Poelenburg

In Duindorp wordt hetzelfde fenomeen echter verklaard door te wijzen naar *wijkgerelateerde* in plaats van *etnische* breuklijnen: het eigenzinnige, volkse karakter van de ‘Duindorpers’, een typische eigenschap van de wijk, ze zijn zo opgegroeid, het gaat van generatie op generatie.

‘Dus wat je wel in Duindorp ziet is van, hou je gewoon aan de regels, hè, dus het is natuurlijk allemaal heel volks en als je net even iets anders bent, dan wordt dat niet... dan wordt er wel snel naar je gekeken, maar als er een keer een incident is, hè, want praten of informatie geven aan de politie is not done. En als ze daarachter komen, ja, dan ben je wel de lul.’ – agent Duindorp

‘Er is een groot antioverheidssentiment onder een deel van de bewoners. (...) Het is een soort groot woonwagenkamp in de zin van dat je het kan vergelijken met die problematiek. Dus het is een heel erg gesloten gemeenschap, sterke antioverheidssentimenten, er zit ook zware criminaliteit in, een cultuur van elkaar niet verraden, of voor elkaar opkomen. Dus in die zin zou je zeggen, heel erg sociaal van we letten op elkaar en we zijn, we vormen één geheel en samen tegen de rest.’ – agent Duindorp

‘Sommigen zijn ook echt opgevoed om niet met de politie te praten.’ – agent Duindorp

Vormen van verticale polarisatie bestempelen als ‘typisch Turks’ of ‘typisch Duindorps’ blijft uiteraard niet beperkt tot politiemensen. Het is breder zichtbaar zoals blijkt uit het tweede voorbeeld.

COVID-19-argwaan

In de drie onderzochte wijken heerste wantrouwen ten aanzien van het overheidsbeleid rondom corona (verticale polarisatie). Veel mensen hielden zich niet aan de maatregelen: handen werden geschud, de anderhalvemetermaatregel werd overtreden en mensen bleven elkaar opzoeken in groepsverband. Uiteraard gold dit niet voor alle bewoners, er waren ook mensen die de overheidsmaatregelen strikt naleefden. De vaccinatiegraad in de drie wijken was laag. Vanuit geïnterviewde politiemensen was er enig begrip voor.

‘Ik zie het ook echt wel anders voor die jongens... kijk je zit daar misschien in een woning waar je nog niet eens een eigen kamer hebt. En als je weg wilt bij het gezin dan ga je naar buiten. Dan ga je naar het plein en dan kom je daar ineens als overheid zeggen van ‘ja, je mag niet meer op het plein staan’. Die gasten hebben niet eens een eigen kamer waar ze zich kunnen terugtrekken. Ja, dat is voor hun dan veel benauwender dat er een avondklok is. Ik vind wel dat dat voor die jongens net even wat anders is. Maar ze moeten zich er gewoon aan houden...’ – agent Bloemhof

Het overtreden van de coronamaatregelen in Poelenburg en Duindorp krijgt op een zeker moment regionale, maar ook landelijke media-aandacht. Het gedrag in Poelenburg wordt opnieuw gekoppeld aan *etnische* breuklijnen, terwijl in Duindorp hetzelfde probleem vooral belicht wordt als *wijkgebonden*.

Zo besteedt tv-programma *Nieuwsuur*¹⁹ op 19 april 2020 aandacht aan de wijk Poelenburg. Het item is onderdeel van een reeks met de titel 'De Onderstroom - corona in Nederland'. De reportage begint als volgt: 'In de Zaanse wijk Poelenburg is 60% van de bewoners van Turkse afkomst. Van de coronacrisis was hier tot voor kort weinig te merken.' Mensen zouden zich niet aan de coronamaatregelen houden omdat ze de taal niet machtig zijn. Echter de belangrijkste verklaring is dat de inwoners van Poelenburg niet naar de Nederlandse maar naar de Turkse televisie kijken, zo stelt in elk geval een vertegenwoordiger van de Turks Koerdische federatie Arbeidersverenigingen DIDE. Op het moment dat de maatregelen strikter werden in Turkije, zou in Poelenburg ook een omslag te zien zijn: men hield zich opeens beter aan de maatregelen. Mensen luisteren naar Erdoğan en niet naar Rutte, zo wordt gesteld in de reportage. 'Dat betekent natuurlijk dat de integratie ver te zoeken is. Het is een soort klein Ankara... nou ja, het is geen Nederland hier,' zo besluit de vertegenwoordiger. Het nieuwsitem leidt tot ophef in de wijk: 'Kijk, zo wordt er naar ons gekeken!'

In Duindorp ontstaat er soortgelijke onrust. Vanwege de strenge coronamaatregelen komt er geen vergunning voor de traditionele vreugdevuren. Het leidt tot onvrede in Duindorp. Een agent beschrijft de anti-overheidsgevoelens die het teweegbrengt:

'Men is ontevreden omdat het vreugdevuur niet doorgaat want er zijn maatregelen, nou, dan is de tendens daarvan... of het idee daar in die wijk is van 'dat doen ze om ons te treiteren want ze willen onze vreugdevuren afpakken'. Terwijl het eigenlijk natuurlijk coronamaatregelen zijn, maar dat, ja, dat, dat snappen ze niet zo heel goed...' – agent Duindorp

Aangezien demonstreren wél is toegestaan, wordt door een aantal inwoners van Duindorp bij de gemeente gemeld dat op 31 december 2020 een demonstratie zal worden gehouden op het centrale plein in de wijk. Het wordt aangekondigd als een protest 'tegen het niet doorgaan van de vreugdevuren'. Op sociale media gaan echter beelden rond van een dansende menigte op het plein, een podium, harde muziek en een optreden van rapper Jebroer. De demonstratie wordt al snel bestempeld als een 'buurtfeest'.²⁰ Haagse politici spreken hun ongenoegen uit: 'Dit is een dikke middelvinger naar het zorgpersoneel.' Ze vinden het onbegrijpelijk dat de burgemeester dit heeft toegestaan en dat de politie niet ingreep. De berichten over 'hossende Duindorpers' bereiken ook de landelijke media.²¹

19 *Nieuwsuur*-item: <https://nos.nl/nieuwsuur/video/2331040-turkse-gemeenschap-zaandam-volgt-turkse-media-voor-coronanieuws>

20 Zie bijv.: <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4188689/feest-op-tesselseplein-in-duindorp>

21 Zie bijv.: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/12/31/jaarwisseling-2020-2021-a4025779#upd20201231221701>

Omroep West bericht een paar dagen later ook over de reacties van de bewoners die niets snappen van de kritiek: ‘Wat is het fucking probleem?’²² Een buurtbewoner stelt dat de media alleen maar de slechte kanten van Duindorp laat zien.

Typisch Turks? Typisch Duindorps? Voorbij de etiketten: een laag dieper kijken

De ideeën uit hoofdstuk 3 helpen om deze casussen verder te ontleden. Polarisation kan, zoals eerder gesteld, bestudeerd worden aan de hand van drie kenmerken: (1) inhoud – waar gaat het over?; (2) grenzen – wie staan er tegenover elkaar?; en (3) intensiteit – in welke mate manifesteert het zich?

In de casus over het ‘niet *snitchen*’ staan vooral ‘gevoelens’ centraal. Het gaat daarbij om een vorm van affectieve polarisation: wantrouwen richting buitenstaanders, en in het bijzonder tegenover de overheid en de politie. In de casus over COVID-19 gaat het om een combinatie van problemen (issue polarisation) en gevoelens (affectieve polarisation): verschillen van inzicht met betrekking tot de coronamaatregelen vermengd met ontevredenheid en wantrouwen richting de overheid. Qua inhoud (waar gaat het over?) zijn er dus weinig verschillen tussen de drie wijken.

Bij de vraag wie er tegenover elkaar staan is echter wel een duidelijk verschil te zien. In Poelenburg en Bloemhof wordt verwezen naar ‘etnische’ breuklijnen, in Duindorp naar wijkgebonden grenzen. In de gesprekken met politiemensen en in mediaberichtgeving gaat het dus in de eerste plaats over de ‘Duindorpers’ als identiteitsgroep, en in Bloemhof en Poelenburg over de ‘Turkse gemeenschap’ die tegenover de politie/overheid staat. Het gaat niet of in elk geval in veel mindere mate over de ‘Poelenburgers’ of ‘Bloemhofers’.

Tot slot is er qua intensiteit geen groot verschil tussen de wijken. Het wantrouwen ten aanzien van de politie/overheid is voortdurend aanwezig. Het niveau van groupness stijgt wel op de momenten dat de ‘Duindorpers’ of de ‘Turkse gemeenschap’ van buitenaf negatief gecategoriseerd worden. Groepsgrenzen worden duidelijker zichtbaar en verhard op het moment dat ze weggezet worden als coronaovertreders: als ‘feestvierende wappies’ (in geval van Duindorp) of ‘slecht-geïntegreerde Turken’ (in geval van Poelenburg en Bloemhof).

Uit hoofdstuk 3 blijkt ook dat het voor een zorgvuldige analyse van polarisation van belang is om voorbij deze ‘etnische’ en ‘wijkgebonden’ categorisaties te kijken. Het is van belang om deze groepen en de daaruit voortkomende verklaringen niet voor lief te nemen, maar te herkennen en te bevragen. Hoe komen de etiketten ‘typisch Turks’ of ‘typisch Duindorps’ tot stand? Door wie en wanneer worden ze gehanteerd om het

22 <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4189694/duindorpers-snappen-niets-van-kritiek-wat-is-het-fucking-probleem>

gedrag van wijkbewoners te duiden? Juist omdat in de drie wijken dezelfde fenomenen spelen zijn deze vragen van belang. In plaats van gemakzuchtige ‘etnische’ of ‘sociaaleconomische’ verklaringen, stel ik voor om een laag dieper te kijken, en deze fenomenen in de eerste plaats te zien als algemeen menselijke processen van groepsformatie (zie ook De Jong, 2012).

Zoals in hoofdstuk 3 uiteengezet, zijn identiteitsgroepen de uitkomst van interactieve processen van zelfidentificatie (Tot welke groep(en) vind ik zelf dat ik behoor? Met welke groepen identificeer ik mij?) én categorisatie door anderen (Hoe word ik door anderen gezien? Welke groepslabels krijg ik door anderen opgeplakt?). Dat betekent dat er een wisselwerking is tussen een druk van buitenaf (die categoriseert, mensen in stereotypen verdeelt, mensen in een hokje duwt, etnische of wijkgebonden/volkse etiketten op wijkbewoners plakt) en een druk van binnenuit (om loyaal te zijn, de vrees om buiten de groep te vallen, of uit angst voor represailles vanuit criminele netwerken). De bovenstaande fenomenen zijn dan niet zozeer ‘typisch Turks’ of ‘typisch Duindorps’, maar worden vooral gevormd uit een algemeen menselijke behoefte om ergens bij te horen: de behoefte aan erkenning, geborgenheid en veiligheid. Die wordt gedreven door groepsdruk van binnenuit en van buitenaf.

Tot slot is het van belang om te benadrukken dat dit niet een pleidooi is om de rol of de realiteit van etniciteit te ontkennen. Het is ook geen pleidooi om de impact van de Turkse migratieachtergrond in de dynamiek van Poelenburg of Bloemhof uit te wissen. Die achtergrond heeft zeker invloed in groepsformatie en groepsdynamische processen. Mensen worden gecategoriseerd, maar identificeren zichzelf ook als Nederlands-Turks of als Nederlands-Koerdisch. Spanningen in Turkije kunnen een directe invloed hebben op de wijk, zoals na de mislukte staatsgreep in 2016, na de aardebevingen in 2023, tijdens Turkse verkiezingen, of bij belangrijke voetbalwedstrijden. Sommige bewoners en politiemensen spreken over spanningen tussen voor- en tegenstanders van Erdoğan, over Koerden, Grijsse Wolven en aanhangers van Gülen.

Het punt dat ik hier wil maken is echter dat de ‘Turkse achtergrond’ of het etiket ‘typisch Duindorps’ niet te snel als standaardverklaring genomen moet worden voor wat er in de wijk gebeurt. Het is van belang om niet te gemakzuchtig in bestaande en dominante groeps-categorisaties te stappen en deze te reproduceren. Het draagt potentieel bij aan een verdere categorisering en stigmatisering van de groep en een verharding van sociale en ruimtelijke breuklijnen tussen ‘wij’ en ‘zij’ en tussen ‘hier’ en ‘daar’. Verklaringen als ‘typisch Turks’ of ‘typisch Duindorps’ zijn dan onderdeel van en geven voeding aan het polarisatieproces.

Zelfidentificatie – een blauwe familie met breuklijnen

Politiemensen zijn niet alleen partij in het polarisatieproces doordat ze de gebeurtenissen op straat en wijkbewoners op een bepaalde manier categoriseren (als typisch Turks

of typisch Duindorps), maar ook door processen van zelfidentificatie. Een aantal agenten spreekt over de politie als een ‘familie’, een sterke ‘wij cultuur’.

‘Ik zie de politie wel, en zo ervaar ik het ook, als een familie.(...) Ik denk dat je er niet aan ontkomt om een bepaald wij-zij gevoel te krijgen op het moment dat je met z’n allen ergens op moet treden en er hangt een gespannen sfeer. En er wordt misschien geweld tegenover je gebruikt. Dan krijg je automatisch een wij-zij gevoel, want ja, het is wij met een paar tegenover een groep. Dus ja daar ontkom je niet aan, natuurlijk (...) Je bent heel erg aangewezen op elkaar op straat. Er wordt iets van ons verwacht. Waar de mensen linksaf kunnen gaan, moeten wij rechtsaf gaan. Wij moeten naar het gevaar toe, laat ik het even zo zeggen. En ja, dat schept een band. Ja, dat, dat is gewoon zo. En ja, ik noem het dan een familie en dat betekent niet dat ik bij iedereen op een verjaardag kom of zo. Maar ja, het schept een bepaalde band, een vertrouwensband die je met collega’s krijgt en moet hebben om je werk te kunnen doen.’ – agent zonder migratieachtergrond

De sterke ‘wij’/‘familie’-cultuur binnen de politieorganisatie is, zoals de bovenstaande agent aangeeft, belangrijk voor het werk op straat: het helpt bij het uitstralen van eenheid. Tegelijkertijd geeft het merendeel van de agenten aan dat er ook binnen de organisatie breuklijnen lopen tussen ‘wij’ en ‘zij’. Er is dus sprake van (horizontale) polarisatie binnen de ‘blauwe familie’. Uit de interviews komen voornamelijk twee vormen van ‘issue polarisatie’ naar voren: (1) met betrekking tot het nut en de noodzaak van repressief optreden in de wijk; en (2) op het gebied van discriminatie en racisme. In beide gevallen is er een wisselwerking tussen binnen en buiten, een wisselwerking tussen de polarisatie binnen de muren van het politiekantoor en het werk buiten op straat.

Repressie, geloofwaardigheid en contact

Uit de interviews met politiemensen blijkt dat er verschillend gedacht wordt over de strategie en aanpak van de politie in de wijken. Waar sommige agenten vooral hameren op het belang van het contact met de burger en ‘verbinding’ (zie ook hoofdstuk 7), pleiten andere voor een hardere aanpak omwille van de ‘geloofwaardigheid’ van het instituut (zie ook Punch, 2010). Een klassiek politievraagstuk. In de onderstaande voorbeelden wordt deze vorm van ‘issue polarisatie’ vooral gekoppeld aan ‘functie’. De scheidslijnen tussen wij-zij lopen volgens de geïnterviewde agenten tussen uitvoerders en beleidsmakers. Of tussen wijkagenten, die sterker hameren op verbinding en contact, en operationeel experts in de surveillance of noodhulp die in sommige gevallen pleiten voor meer repressie. Zo bekritiseert een agent het ‘pappen en nathouden’ in de wijk Duindorp:

‘Het is een groep mensen die structuur nodig heeft en niet om kan gaan met de vrijheden die we ze af en toe geven, want als je tegenover een kind een snoeppot neerzet en je zegt: ‘Je mag een snoepje’, dan is die snoeppot aan het eind van de dag leeg. En dat

idee heb je daar ook. (...) Kijk, mijn belang is dat wij gewoon normaal kunnen optreden en ik vind het belangrijk en dat is echt mijn visie dat de politie een geloofwaardig instituut is. Namelijk als je ze belt, treden we op. Ik kan ook heel slecht tegen een geluidsoverlastmelding waarna gewaarschuwd wordt, zeker als je het zelf constateert. Het zijn hele kleine voorbeelden. Maar als jij belt omdat je last hebt van je buurman, bel je niet na twee minuten, dan heb je daar echt, écht last van. Nou, dan vind ik dat daar een bekeuring tegenover mag staan. En als zo'n man dan nog niet luistert, dan nemen we z'n spul in beslag, en werkt ie niet mee, dan wordt ie aangehouden. Dat is namelijk met hoe weinig personeel we ook zijn, tegenwoordig nog wél mogelijk. En dat is ook mogelijk in Duindorp. Dat is wat ik graag uit wil stralen en dat vind ik, dat vinden mijn jongens fijn om op straat te doen, want daarvoor zijn ze uiteindelijk bij de politie gekomen. En een ander belang is rust in een wijk. En dat is wat de politiek heel belangrijk vindt en daardoor de teamchef. De teamchef heeft z'n beleidsmakers, nou en daar is hij het natuurlijk vaak mee eens, omdat dat ook gelijkgestemden zijn. En dat maakt dat je nog weleens een verschil van mening hebt tussen de uitvoerders, wat wij zijn, en de beleidsmakers aan de andere kant. (...) In de politiek willen ze geen gedoe. Nou oké, (...) ik heb liever een beetje gedoe en mijn eer. (...) Als je ziet dat in twintig jaar die gesprekken niks opleveren. En je ziet dat een jaar repressie best wel een hoop oplevert. Denk ik, nou, waarom proberen we dat niet effe wat langer, jongens?' – agent Duindorp

Een sterk repressieve aanpak wekt bij andere politiemensen juist ergernis op. Het verstoort, zo stellen zij, de zorgvuldig opgebouwde relaties in de wijk.

'Ik kan je wel zeggen, ik heb een paar collega's hier aan het bureau, als die in mijn wijk zijn geweest, heb ik altijd gezeik. Dat ik denk van: ja, denk een keer aan je houding, weet je. Die gingen er gelijk al nors in... dat ik zeg van: 'joh, wat is er nou misgegaan?' weet je wel, of: 'Je kan dat ook met een andere toon doen'. Maar dat waren altijd dezelfde collega's, als die ergens waren geweest was er óf een klacht óf gezeik.' – agent Duindorp

Een enkele agent koppelt de verschillende opvattingen niet aan 'functie', maar aan scheidslijnen tussen generaties:

'Kijk, je hebt bijvoorbeeld een wat oudere garde die is nog heel erg van de kant van 'niet luisteren is voelen', zeg maar. En dan zeg ik niet gelijk dat ze met een lat door die wijk gaan, maar die zitten wel meer op de strafkant. En als je kijkt naar de jongere collega's, die zijn wel wat meer van 'nou, we gaan gewoon in gesprek' en als ze op een gegeven moment de ervaring voor zichzelf voelen dat ze dat kunnen en doen, dan is dat hoe zij dat zouden aanpakken. Dus daar zit wel een verschil in werkwijze.' – agent Poelenburg

Migratieachtergrond

Een tweede vorm van horizontale polarisatie binnen de organisatie heeft betrekking op discriminatie en racisme binnen de ‘blauwe familie’. Al langere tijd worstelt de politie met deze problematiek.²³ De protesten van Black Lives Matter, de documentaire *De blauwe familie* en discussies rondom racistische appgroepen van politiemensen zijn hier slechts enkele illustraties van. Hoewel het aantal agenten met een migratieachtergrond dat geïnterviewd is voor dit onderzoek relatief beperkt is, sluiten de bevindingen aan bij de bredere discussie hierover. In de interviews met agenten met een migratieachtergrond ging het doorgaans langer en uitvoeriger dan bij witte politiemensen over de problemen binnen de politieorganisatie. Zo vertelt een aantal agenten over de eigen ervaringen van discriminatie of racisme.

‘Een collega, die nu met pensioen is, keek naar mij en zei: ‘Haal dat jihadbaardje van je eraf.’ Ik zei: ‘Beste man, daar zeg je iets, maar dat is niet leuk.’ Ik zei, wijzend naar een collega die naast me zat, van Nederlandse afkomst: ‘En als hij een baard laat staan?’ Toen keek ie me aan... dan is het in één keer wel oké. (...) Kijk, het wordt vaak weggezet als geintje. Weet je, ja, dat is lastig om te veranderen (...) De chefs zijn er wel scherp op... Die zitten er wel met een vergrootglas op, want die willen het niet. Maar met zoveel duizend medewerkers ga je dat nooit veranderen, ga je het nooit 100% weg krijgen.’ – agent met migratieachtergrond

Een ‘barstende familie’, zo typeert een andere agent met een migratieachtergrond de organisatie. Weer een ander vertelt over de grote effecten van discriminatie binnen de organisatie op zijn welzijn. De agent kwam thuis te zitten met een burn-out.

Tegelijkertijd zijn er ook meerdere geïnterviewde agenten met een migratieachtergrond die de verhalen niet direct zelf herkennen of die stellen dat er de laatste tijd scherper op wordt gelet:

‘Ik heb nooit negatieve ervaringen gehad. Niet van collega’s, soms werd er weleens een opmerking gemaakt en dan vond een andere collega dat ie daar wat van moest zeggen. Dan denk ik: ja, het gaat niet per se over mij. Ik heb nooit gekke dingen meegemaakt. Ja, de politie is ook een cultuur waarin je veel tegen elkaar kunt zeggen. Dus ik maak ook wel grapjes over collega’s, dus als iemand dan weer iets over mij zegt... ja, ik zie dat niet gelijk als discriminatie of iets. Het is ook vaak de toon die de muziek maakt.’ – agent met migratieachtergrond

‘Ik persoonlijk voel het niet, ik weet niet, ik heb het ook in mijn omgeving niet gehoord. Het is voor mij keer op keer wel een soort van shock. Als ik in het nieuws lees dat er op

23 Zie ook: https://www.eerstekamer.nl/overig/20220614/gelijk_recht_doen_deelrapport_4/f=/vltshvitmawd_opgemaakt.pdf

bureau Noord, bureau Amsterdam, weet ik veel Groningen binnen de organisatie dit en dat gebeurt... dan denk ik van: wow, oké. Maar ik heb dat niet gevoeld. En ik hoop dat nooit te voelen. En ik zeg nogmaals: mocht ik het voelen dat, één, dat we gaan etnisch profileren, of twee, dat er gewoon discriminatie is binnen de politieorganisatie, dan trek ik mijn uniform uit.’ – agent met migratieachtergrond

Hoewel vrijwel alle geïnterviewde politiemensen de signalen van discriminatie binnen de organisatie erkennen en zich daarover afkeurend uitspreken, trachten sommigen die grenzen minder relevant te maken. Ze hameren vooral op de uniformiteit van de politie, de wij-zij scheiding tussen politie en burger.

‘Je bent van de politie en of je nou groen, geel, paars of dat, dat maakt niet uit, (...) tuurlijk, zullen ze op straat een keertje uitgemaakt worden voor ‘kankerzwarte’, maar ik word ‘kankerlijer’ genoemd. Ja of je nou, die kankerzwarte bent of de kankerlijer... ja, dat doet misschien voor die zwarte collega dan iets, hè als het daarom gaat. (...) In een andere wijk was ik altijd de racist. Ja joh, dan ben ik toch de racist. Ja, ik weet van mezelf dat ik het niet ben en dat heeft meer met je uniform te maken, ze zoeken iets.’ – agent zonder migratieachtergrond

Anderen wijzen naar de contextafhankelijkheid van ‘breuklijnen’. Ze stellen dat er misschien wel verschillen in opvattingen zijn ‘binnen’, maar dat de neutraliteit van de politie ‘buiten’ voorop staat.

‘Kijk, iedereen heeft natuurlijk een mening over iets. We zijn ook allemaal net mensen. Dus ja, die Sinterklaasdiscussie... ja, de ene vindt het inderdaad onzin, dat moet gewoon Zwarte Piet zijn. De andere collega vindt: ‘Waarom kan het geen stroopwafel-piet zijn?’ Ja en dat is prima, hè. Iedereen heeft recht op zijn eigen mening. Alleen op het moment dat je dus de straat op gaat, als politie moet je eigenlijk.... ja, neutraliteit kunnen we niet altijd uitstralen, maar je moet ergens neutraal in staan.’ – agent zonder migratieachtergrond

Het streven naar een uniforme en neutrale politie is begrijpelijk, maar die ‘neutraliteit’ is ingewikkelder dan het lijkt. Om twee redenen. Ten eerste is neutraliteit aan interpretatie onderhevig, het is een betwist begrip. Wat de ene agent beschouwt als neutraal, ziet de andere als een politieke uiting. Een geïnterviewde politieagent die een antiracismedemonstratie bijwoonde kreeg van collega’s te horen dat hij daardoor ‘dingen ingewikkelder maakt’. Mag een politieagent zich openlijk uitspreken tegen racisme? Of neemt hij dan actief stelling? En mag hij tijdens een antiracismedemonstratie in uniform op één knie zijn gebalde vuist in de lucht houden? Mag een politieagente een hoofddoekje dragen? ‘Wat is belangrijker: artikel 1 van de Grondwet of de ‘perceptie’ van neutraliteit?’ vraagt een geïnterviewde agent zich af. Kortom, wat neutraal is voor de één, is dat niet per definitie voor de ander. Opvallend was ook dat veel ‘witte’ politieagenten die ik interviewde ‘neutraliteit’ min of meer zien als iets vanzelfsprekends,

onproblematisch. Iets waar je niet écht over hoeft na te denken. Een aantal agenten met een migratieachtergrond daarentegen worstelt en bevraagt het begrip meer. Daarmee is de gangbare opvatting van 'neutraliteit' misschien niet zo neutraal (en inclusief) en is het vooral een 'neutraliteit van witte agenten' (zie ook Çankaya, 2016).

Ten tweede wordt uit de interviews duidelijk dat er sprake is van een wisselwerking tussen 'binnen' en 'buiten'. Bij het bestuderen van de politie en burgers heerst vaak de tendens om de politie als een losstaande entiteit te zien (Jauregi, 2016: 11); alsof er een heldere grens loopt tussen de 'politie' en de rest van de maatschappij. In realiteit zijn de binnenwereld en de buitenwereld sterk met elkaar verbonden. Wij-zij tegenstellingen buiten op straat sijpelen door naar binnen en vice versa. Zo stelt een agent dat collega's die discriminerende 'geintjes' maken dat zowel binnen als buiten doen:

'Het zit nou eenmaal in de aard van het beestje als je het bij een collega doet, gebeurt het ook buiten op straat. Dat is een optelsommetje. Het lastige is: zij hebben nooit aan de andere kant van de lijn gestaan. Als je geen migratieachtergrond hebt, weet je niet hoe vervelend die geintjes aankomen. (...) Maar goed, je kunt je eigen druk maken, maar je weet dat het zo is. Het leven is maar kort (...) Ik laat me niet gek maken, weet je. Ik doe mijn ding, ik weet wat ik doe. Het is wat het is, weet je... dat is gewoon de maatschappij waarin we leven.' – agent met migratieachtergrond

Ook de manieren waarop agenten buiten op straat verschillend worden bejegend op grond van hun achtergrond kan weerslag hebben op opmerkingen binnenskamers. Zo vertelt een agent met een migratieachtergrond:

'Ik behoor eigenlijk een beetje tot hun groep [de jongeren uit de wijk met een migratieachtergrond; LS] en dat werkt ook niet, want zelfs naar mij toe zijn ze heel wantrouwend want ik ben namelijk de snitch. In hun ogen ben ik de verrader. (...) Tegen witte collega's zeggen ze: 'Racist, je bent een bent racist.' Nou goed, dat is natuurlijk gewoon puur omdat ze die collega's willen krenken. Maar tegen mij zeggen ze: 'je bent een snitch'. Dus ook puur om mij te raken.' – agent met migratieachtergrond

De agent legt uit dat de gebeurtenissen op straat hun weerslag hebben binnenskamers. Als de witte agenten voor racist worden uitgemaakt, zeggen ze weleens:

'Die 'rotturken' of die 'rotmarokkanen', dat soort benamingen worden zeker gezegd. Het is gewoon een feit dat we te maken hebben met heel veel politiemensen met een witte rechtse cultuur.' – agent zonder migratieachtergrond

Een andere agent vertelt over een heftige discussie tussen voor- en tegenstanders van Zwarte Piet onder collega's:

‘Als we er onderling niet over kunnen praten op het bureau... hoe kunnen we er dan mee omgaan op straat? Als je niet weet waar je collega staat in het debat? We beginnen vaak het gesprek, maar zetten niet de volgende stap. Omdat het te moeilijk wordt, te lastig, te pijnlijk. We durven niet échte gesprekken aan te gaan onder collega’s, het blijft altijd oppervlakkig.’ – agent met migratieachtergrond

Een agent stelt voor om naast de focus op fysieke aspecten (‘we worden één keer in de zoveel tijd getest of we nog fit genoeg zijn’), ook een ‘APK in te voeren voor het belangrijkste gereedschap dat we hebben: is je *mind* scherp genoeg?’

Hoewel agenten recentelijk verbeteringen en veranderingen zien, stellen sommigen ook dat er te weinig in teamverband over wordt gesproken.

Sommige agenten wijten het gebrek aan een open gesprek hierover aan de ‘machocultuur’ binnen de politieorganisatie. Anderen wijzen vooral naar de sterke ‘wij cultuur’ binnen de politieorganisatie. Het gesprek over verdeeldheid binnen de muren van het politiekantoor is ingewikkeld, omdat het ogenschijnlijk tegen de taak op straat ingaat. ‘De veiligheid binnen staat gelijk aan de veiligheid buiten. Durf je je altijd uit te spreken? Op straat is verdeeldheid een teken van zwakte,’ zo stelt een agent met migratieachtergrond.

‘Ons empathisch vermogen en culturele sensitiviteit worden te weinig ontwikkeld. Hoe ga je om met de vragen van deze tijd, zoals Black Lives Matter en de opkomst van extreemrechts?’ – agent met migratieachtergrond

Conclusie

Hoe dient de politie om te gaan met maatschappelijke polarisatie? Sommigen stellen dat de politie ‘neutraal’ is en ‘geen inhoudelijke partij’ is. Ze hoeft zich daardoor niet diepgaand in de inhoudelijke achtergronden van polarisatie te verdiepen (zie bijv.: Van Hoorn, 2021; Boutellier, 2023). In dit hoofdstuk heb ik echter betoogd dat de politie wel degelijk partij is en dat het belangrijk is om haar rol in het polarisatieproces verder te bevragen. Dat heb ik gedaan door te kijken naar (1) hoe de politie anderen ‘categoriseert’ en (2) hoe zij zichzelf ‘identificeert’.

Het eerste deel van dit hoofdstuk liet zien dat er onder de bewoners van de drie wijken sprake is van wantrouwen tegenover de overheid en de politie (niet snitchen, COVID-19-argwaan). Hoewel deze problemen min of meer gelijk zijn in de drie wijken, werden ze verschillend gecategoriseerd door politiemensen: als een ‘typisch Turks’ of een ‘typisch Duindorps’ fenomeen. Juist het feit dat dezelfde problemen zich voordoen in verschillende wijken laat zien dat het van belang is om niet te gemakzuchtig bestaande en dominante groepsategorisaties te reproduceren: het versterkt de al aanwezige breuklijnen tussen ‘wij’ en ‘zij’. Het is in lijn met wat Nap (2017: 9) stelt: ‘Het denken in termen van polarisatie doet geen recht aan de complexiteit van het samenleven. Het is in zichzelf een verleidelijke, maar riskante karikatuur. Voor je het weet denk je dat je

eindelijk een helder handelingskader hebt en sluit je mensen op in ‘de polen’. Je loopt dan het risico dat het denken vanuit polarisatie zichzelf onbedoeld bewijst: de reductie roept meer polarisatie op.’ Het is dus zaak dat politiemensen voorbij enkelvoudige identificaties kijken, nieuwsgierig blijven en dat ze de complexiteit, meervoudigheid en onzekerheid omarmen (ibid).

Het tweede deel van het hoofdstuk richtte zich op de zelfidentificatie van de politie. Er wordt door de geïnterviewde politiemensen gesproken over een ‘familiegevoel’ en een ‘wij cultuur’. Tegelijkertijd is de zelfidentificatie niet eenduidig en bestaan er breuklijnen binnen de blauwe familie (op gebied van aanpak in de wijken en rondom discriminatie/racisme) die hun weerslag hebben op straat (en vice versa).

De politie is onderdeel van en is verweven met het polarisatieproces, of ze wil of niet. Het is belangrijk om dat te onderkennen. Het simpele argument dat de politie neutraal is, kan zaken verhullen; het kan als excuus ingezet worden om geen moeilijke gesprekken te hoeven voeren over verschillen van inzicht en spanningen binnen de politieorganisatie. De interviews met politiemensen laten zien dat het van belang is om de term ‘neutraliteit’ niet voor lief te nemen of als vanzelfsprekend te zien, maar het voortdurend te bevragen, door te reflecteren op wat neutraliteit in de praktijk betekent en bespreekbaar te maken hoe je er concreet handen en voeten aan geeft in dagelijks politiewerk (zie ook onder andere Van Duijneveldt et al., 2024: 182). Daar is geen pasklaar antwoord op, maar een startpunt is het bevragen van hoe de politie anderen categoriseert en hoe de politie zichzelf identificeert. Wiens veiligheid beschermt men, en welke onveiligheid levert dat op voor anderen? Daarbij is het van belang om de politie en de burger niet als gescheiden partijen te zien, maar juist te kijken naar hoe ‘binnen’ en ‘buiten’ onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Het is in lijn met wat korpschef Janny Knol in een interview in *NRC Handelsblad* bepleit (8 juli 2024)²⁴: de politie moet nadrukkelijker deelnemen aan het publieke debat, luisteren, vragen stellen, uit de eigen bubbel stappen. Bovendien stelt Knol: ‘Wij heten als politie ‘waakzaam en dienstbaar’ te zijn, die missie staat op al onze auto’s. Maar er hoort nog een toevoeging achteraan: ‘aan de waarden van de rechtsstaat’. Dat moet de identiteit van de politie zijn.’ In die zin is de politie dus niet neutraal: ze is vóór de democratische rechtstaat.

24 <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/07/08/nieuwe-korpschef-janny-knol-politie-moet-nadrukkelijker-deelne-men-aan-het-publieke-debat-a4859084?t=1723704350>

6 Escalatie: waarom en wanneer polarisatie overgaat in collectief geweld

De voorgaande hoofdstukken waren gericht op polarisatieprocessen, zowel theoretisch (hoofdstuk 3) als empirisch (hoofdstuk 4 en 5). De hoofdstukken lieten zien dat polarisatie zich openbaart langs verschillende scheidslijnen en in verschillende gradaties. De breuklijnen tussen 'wij' en 'zij' zijn soms hard en expliciet aanwezig, dan weer zijn ze overbrugbaar of worden ze zelfs onzichtbaar. Dit hoofdstuk richt zich niet zozeer op deze fluïditeit van het polarisatieproces, maar verschuift de aandacht naar de momenten dat 'wij' en 'zij' recht tegenover elkaar staan. Het onderzoekt de momenten dat polarisatie omslaat in gewelddadige escalatie.

Escalatie wordt vaak omschreven als een intensivering van conflict. Het gaat over een opbouw van spanningen, toenemende stereotyperingen, wederzijdse gevoelens van existentiële dreiging, provocaties en (de dreiging tot) geweld. Escalatie wordt in conflictmodellen vaak verbeeld als een continuüm (zie onder andere Bösch, 2017). In hoofdstuk 3 zagen we echter dat toenemende polarisatie op een gelijksoortige manier wordt gedefinieerd (zie ook bijv. Van Wonderen, 2019). Ook polarisatie is een gradueel proces waarin de grenzen tussen 'wij' en 'zij' kunnen verharden, explicieter kunnen worden uitgedragen en op bepaalde momenten scherper worden bewaakt. Dat werpt de vraag op hoe polarisatie van escalatie verschilt. Wanneer gaat het één over in het ander?

Ik stel voor dat het bij escalatie niet alleen gaat om een verandering in intensiteit, maar ook om een verandering in de *aard* van het proces (Zartman & Faure, 2005: 6 – in Bösch, 2017). Twee wendingen in het proces zijn hier relevant. De eerste wending betreft een verschuiving in percepties: identiteitsgrenzen en vijandbeelden worden verscherpt en verhard. De tweede wending betreft een verandering in handelingen: er ontstaat een reële mogelijkheid tot het gebruik van geweld. Hoewel conflictescalatie niet per definitie resulteert in grootschalige vormen van fysiek geweld, zal ik me in dit hoofdstuk vooral richten op het omslagpunt naar 'collectief geweld'.

Dit hoofdstuk start met een overzicht van bestaande theoretische ideeën over de oorzaken en 'triggers' van collectief geweld. Daarbij zal ik voornamelijk gebruikmaken van inzichten vanuit Conflict Studies, criminologische en sociologische literatuur. In het tweede deel van dit hoofdstuk laat ik zien hoe een aantal voorbeelden van (hori-

zontale en verticale) polarisatie escaleerde in geweld in de onderzochte wijken. En ook hoe grote confrontaties met de politie vervolgens weer uitdoofden.

Het is bij het lezen van dit hoofdstuk belangrijk om te bedenken dat deze momenten van collectief geweld niet aan de lopende band plaatsvinden in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof. Ze zijn eerder uitzondering dan regel. Tegelijkertijd zijn deze gebeurtenissen wel vaak tekenend voor de (negatieve) beeldvorming van de wijk. Het merendeel van de tijd is het echter relatief rustig en vreedzaam in de drie wijken. In het volgende hoofdstuk zal ik daarom onderzoeken waarom het vaak juist níét tot collectieve geweldsuitbarstingen komt.

Tuig en irrationeel geweld?

‘Tuig van de richel’,²⁵ zo bestempelde premier Mark Rutte de jongeren uit Poelenburg die in 2016 te zien waren in de hoodvlogs. ‘Een stel hersenlozen’ typeerde een oud-voorzitter van de wijkraad Duindorp de mensen die deelnamen aan de onrust in de wijk in oktober 2020.²⁶

Collectieve onrust en geweld wordt in het politieke en publieke debat niet zelden weggezet als ‘crimineel’, ‘irrationeel’ en ‘zinloos’. Het wordt gezien als ‘apolitiek’ en betekenisloos. Dat is begrijpelijk. Geweld roept bij toeschouwers emoties op van afkeer en verontwaardiging. Tegelijkertijd is er vanuit de wetenschap veel kritiek op deze apolitieke lezing van collectief geweld (zie bijv. Dikeç, 2017; Waddington & Moran, 2020; Hyra, 2024). Veel onderzoekers stellen dat collectief geweld wel degelijk gezien moet worden als een politieke uiting – ook als het op het eerste gezicht chaotisch is en er geen duidelijk gearticuleerde claims worden gemaakt door de deelnemers aan dat geweld.

Zoals ik ook elders betoog (Demmers & Slooter, 2021; Slooter, 2021) is het nuttig om in ons denken over geweld onderscheid te maken tussen een normatieve blik en een meer empirisch gestuurde blik. Bij een normatieve kijk wordt het geweld vooral geëvalueerd in termen van ‘goed’ en ‘kwaad’. Een meer empirisch gestuurde blik daarentegen probeert het ‘geweld te ontleden zonder daarbij direct te vervallen in termen van schuld en verantwoordelijkheid, daders en slachtoffers, goed en kwaad’ (Demmers & Slooter, 2021: 122).

Hoewel in het politieke en publieke debat doorgaans een normatieve blik de bovenaan voert (veroordelen, uitspreken van afschuw en afkeer van geweld), is het te allen tijde van belang om geweld te bevragen. Ook al voelt dat soms ongemakkelijk. Alleen door het ontrafelen van de complexiteit van geweld is het mogelijk om wellicht tot oplossingen te komen (ibid: 122).

25 <https://nos.nl/artikel/2130873-rutte-over-jongeren-zaandam-tuig-van-de-richel>

26 <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4148547/het-zijn-een-stel-hersenlozen-zegt-oud-voorzitter-wijkbe-raad-duindorp-over-onrust>

De taak om te begrijpen staat in geen geval gelijk aan een goedkeuring van het geweld of een poging tot mededogen met de actoren van geweld. Een veelgehoord verwijt, zoals Achterhuis (2008: 105) stelt, is dat 'elke poging tot begrip zo niet tot vergeven, dan toch tot vergoelijken en bagatelliseren van geweld leidt'. Het begrijpen van hoe en waarom er op sommige momenten een omslag naar (collectief) geweld optreedt, kan echter gescheiden blijven van het moreel-politiek oordelen over dat geweld (ibid: 107).

Daarmee samenhangend is het ook goed om kort stil te staan bij de term en het type geweld dat centraal staat in dit hoofdstuk. Ik spreek van 'collectief geweld' om twee redenen. Ten eerste om het te scheiden van andere vormen van geweld, zoals interpersoonlijke, huiselijke of criminele/druggerelateerde vormen van geweld. Natuurlijk komen die vormen van geweld ook voor in de drie onderzochte wijken en zijn ze niet altijd helemaal los te zien van episodes van collectief geweld. Toch richt ik me hier in de eerste plaats op geweld waarin groepen de hoofdrol spelen. Het gaat om geweld waarin 'wij' tegenover 'zij' staan. Het sluit zodoende aan bij de eerdere hoofdstukken over polarisatie.

Ten tweede is 'collectief geweld' een relatief 'neutrale en brede term'. In mediaberichtgeving wordt ook vaak over 'rellen' gesproken – vooral bij de gebeurtenissen in Duindorp in 2019 en 2020 (zie ook later in dit hoofdstuk). Die terminologie is niet onschuldig, maar geeft al een zekere lading en betekenis aan het geweld. Zo stelt een aantal onderzoekers naar stedelijk geweld dat de term 'rellen' het geweld criminaliseert en als apolitiek voorstelt (zie onder meer Dikeç, 2007, 2017; Wacquant, 2008). Zij stellen voor om termen als 'revoltes', 'protesten' of 'opstanden' te gebruiken om zo te benadrukken dat het geweld politiek van aard is en een reactie is op structurele gevoelens van onrechtvaardigheid en ongelijkheid.

In eerder onderzoek naar voorstedelijk geweld in Frankrijk (Slooter, 2019) betoog ik dat een strikte dichotomie tussen 'rellen' enerzijds en 'revoltes' anderzijds niet strookt met de empirische werkelijkheid: in dit soort episodes van geweld doen jongeren vaak om verschillende redenen mee. De menigte die overgaat tot geweld is niet een homogene groep, maar bestaat vaak uit verschillende kleinere groepjes. Zo vertelden jongeren uit voorstedelijk Frankrijk dat ze meededen aan het geweld als protest tegen de dagelijkse ervaringen van uitsluiting, discriminatie, werkloosheid, armoede en politiegeweld. Maar er waren ook jongeren die meededen om lol te trappen, om meer auto's dan een naburige wijk in brand te steken of om status en respect af te dwingen bij buurtgenoten. Ook onderzoek naar soortgelijke geweldsepisodes in het Verenigd Koninkrijk bevestigen de complexiteit en gelaagdheid van deze gebeurtenissen. Bovendien, als het collectieve geweld eenmaal is gestart kunnen anderen 'instappen' en meedoen met uiteenlopende doelen en motivaties (zie bijv. Bagguley en Hussain, 2008; Newburn, 2015). Geweldsepisodes kunnen ook als ze politiek van aard zijn opportunistische en criminele elementen bevatten. Een strikte dichotomie tussen 'rellen' en 'opstanden' verblindt dus de grijstinten in het geweld. Ik hanteer daarom hier de term 'collectief geweld'. Nogmaals: niet om het geweld te vergoelijken, maar omdat de term,

zoals Katz (2008: 186) ook stelt, minder evaluatief en analytisch gezien preciezer is (zie ook Tilly, 2003: 18; Body-Gendrot, 2013: 10).

Escalatie naar geweld: wanneer komt het omslagpunt?

De academische literatuur over het precieze omslagpunt naar collectief geweld is relatief beperkt. Voordat ik een aantal specifieke theorieën bespreek, zal ik eerst de bredere contouren van twee centrale debatten schetsen om mijn onderliggende visie op collectief geweld te verhelderen. Allereerst is er in het denken over geweld een klassiek debat over wat geweld drijft. Er zijn grofweg twee onderliggende ideeën: een ‘hete’ en een ‘kille’ visie op geweld (zie ook Demmers & Slooter, 2021:47). De hete visie is te herkennen in sociaal-psychologische benaderingen waarbij het omslagmoment voornamelijk als ‘uitbarsting’ wordt gezien. Geweld treedt dan op door toenemende animositeit tussen groepen. Emoties als woede, haat, walging ten aanzien van de ‘ander’ (maar ook passie en plezier – zie bijv. Horowitz, 2001) spelen een belangrijke rol in het omslagpunt naar geweld. De kille visie, daarentegen, ziet geweld vooral als middel. Deze kille visie voert de boventoon in ‘*rational choice*’-benaderingen die het geweld zien als functioneel, als een manier om een bepaald doel te bereiken. Het geweld wordt gestuurd en georganiseerd. Hoewel de hete en kille visies vaak tegenover elkaar gezet worden, vullen ze elkaar aan. In de praktijk zien we vaak een combinatie van heet en kil geweld. Rationele en instrumentele overwegingen vermengd met emoties en betekenisgeving.

Daarnaast kan in het onderzoek naar geweldsescalatie onderscheid gemaakt worden tussen positivistische en constructivistische benaderingen (zie ook Bösch, 2017). De positivistische benadering richt zich op oorzakelijke factoren waarbij geweld wordt gezien als ‘uitkomst’ of als onafhankelijke variabele. Geweld wordt hierbij verklaard door te wijzen naar bepaalde structuren in de maatschappij. De constructivistische benadering daarentegen tracht vooral het dynamische proces van gewelddadige escalatie te ontrafelen. Gezien de vorige hoofdstukken en de methodologische aanpak van dit onderzoek zal het geen verrassing zijn dat ik mij aansluit bij de constructivistische kijk op gewelddadige escalatie. Net als veel andere academici, onderstreep ik daarbij het belang om zowel naar structuren als ‘agency’ (de handelingen van individuen, groepen, de politie/overheid) te kijken. Juist de *interactie* tussen die twee dimensies is van belang voor een beter begrip van de escalatie naar geweld. Vaak wordt in theorievorming dan ook onderscheid gemaakt tussen contextuele en dieperliggende oorzaken (structuren) en een ‘trigger’ (agency) die de vlam in de pan doet slaan.

Flashpoint model

Waddington & Moran (2020, 2016) stellen dat elke episode van collectief geweld²⁷ uniek is. Toch zijn er ook vaak gedeelde onderliggende factoren, zoals politieke margi-

27 Ze spreken in hun artikel over rellen (*riots*) – om bovengenoemde redenen houd ik hier ‘collectief geweld’ aan als term.

nalisisatie, economische deprivatie en een problematische relatie tussen politie en burgers (zie ook bijv. Benyon 2012; Body-Gendrot, 2013; Dikeç, 2017; Hyra, 2024). Het invloedrijke flashpoint model combineert brede onderliggende oorzaken met micro sociologische analyseniveaus. Het model is oorspronkelijk ontwikkeld door Waddington, Jones & Critcher (1987) en werd in de decennia daarna verder ontwikkeld. De meest recente versie van het model gaat uit van zeven analyseniveaus: (1) structureel, (2) politiek/ideologisch, (3) cultureel, (4) organisatorisch/institutioneel, (5) contextueel, (6) situationeel en (7) interactioneel. De eerste vier niveaus hebben vooral betrekking op de bredere sociale context waarin collectief geweld kan ontstaan, terwijl de laatste drie sterker inzoomen op het microniveau en op de dynamiek voorafgaand aan het uitbreken van collectief geweld (zie ook Newburn, 2015).

Zo verwijst het structurele niveau bijvoorbeeld naar gevoelens van uitsluiting en discriminatie, onvrede richting de overheid, en een gebrek aan politieke representatie. Politiek/ideologische factoren hebben volgens Waddington & Moran onder meer betrekking op een gebrek aan politieke representatie en stereotypering van wijken en haar bewoners door politici en media. Onder het culturele analyseniveau spreken Waddington & Moran van een *'clash of cultures'* tussen 'wij' en 'zij' (bijvoorbeeld tussen jongeren en politie). Collectief geweld zou waarschijnlijker zijn als politiemensen niet goed op de hoogte zijn van de lokale gebruiken, als er historisch gegroeide vijandbeelden zijn en hechte netwerken met bestaande actie-/protestrepertoires. Bij institutionele en organisatorische factoren richten Waddington & Moran zich vooral op de politie en stellen ze dat onder andere repressief politieoptreden, een *zero tolerance* aanpak en inadequate politietraining kunnen bijdragen aan het uitbreken van collectief geweld.

De laatste drie analyseniveaus hebben, zoals gezegd, betrekking op lokale factoren en op de directe situatie die voorafgaat aan geweldsescalaties. Onder contextfactoren verstaan Waddington & Moran bijvoorbeeld geruchten en mediaberichtgeving die het vuur kunnen doen oplaaien en een recente geschiedenis van spanningen tussen groepen. De situationele factoren hebben betrekking op de ruimtelijke omgeving, zoals de aanwezigheid van symbolische plekken die zich goed lenen voor collectieve bijeenkomsten en onrust, maar ook bijvoorbeeld de inzet van een grote politie-/ME-macht. Tot slot gaat het interactionele niveau over directe interacties,²⁸ waarbij het gedrag van de ander wordt gezien als illegitiem, vijandig en respectloos. Vervolgens kan een *flashpoint* (trigger) waarin de slechte relaties tussen de partijen in volle hevigheid tot uiting komen en waarin er een gebrek is aan initiatieven (van beide kanten) om vrede te stichten, uitmonden in gewelddadige escalatie.

De kracht van het flashpoint model is de holistische kijk op het ontstaan van collectieve geweldsepisodes. Het model onderstreept dat het omslagpunt naar collectief geweld

28 Zie voor een meer gedetailleerde beschrijving van het interactionele niveau bijvoorbeeld Keesman & Weenink, 2022.

niet voortkomt uit één maar uit een breed scala van factoren. Tegelijkertijd schuilt in die grote variëteit van oorzaken ook de zwakte. De bovenstaande opsomming van factoren die mee kunnen spelen in het uitbreken van collectief geweld is slechts een korte samenvatting van de 47 verschillende factoren verdeeld over de zeven dimensies die Moran & Waddington in hun boek noemen (2016: 34-36). Bovendien vermelden ze daarbij dat die lijst niet volledig is: 'de lijst is indicatief, niet uitputtend' (ibid: 36). Het flashpoint model is behulpzaam, geeft richting en houvast bij het ontleden van het proces van escalatie, maar biedt ook slechts een grove schets juist door de grote hoeveelheid aan dimensies en factoren. Het geeft onvoldoende aan hoe die zeven dimensies en (deels overlappende) factoren met elkaar samenhangen. Ook wordt niet duidelijk welke factoren meer gewicht hebben of cruciaal zijn in het al dan niet uitbreken van collectief geweld. Het flashpoint model geeft een goed beeld van de bredere voedingsbodem voor geweld, maar het zoomt (ondanks de naam van het model) onvoldoende in op de specifieke kenmerken van een flashpoint: hét keerpunt naar collectief geweld.

Het omslagpunt naar geweld

Voortbouwend op de academische literatuur over keerpunten naar collectief geweld (Adang, Van der Wal & Quint, 2010; Allport & Postman, 1947; Benyon, 1987; Body-Gendrot, 2013; 2017; Horowitz, 2001; Smelser, 1976 [1962]; Turner en Killian, 1987; Waddington et al., 1989) onderscheid ik vier factoren die van belang zijn voor het moment dat polarisatie omslaat in gewelddadige escalatie (zie ook Slooter, 2021). Daarnaast bespreek ik twee randvoorwaarden die escalatie mogelijk maken.

Ten eerste is er vaak sprake van een incident dat sterke emoties oproept, zoals verontwaardiging, woede of angst. Het brengt een schok teweeg, een doorbreking van het alledaagse leven.²⁹

Ten tweede is de 'andere partij' bij dat incident betrokken. In geval van verticale polarisatie is dat vaak de politie of de overheid, bij horizontale polarisatie spelen één of meerdere 'vertegenwoordigers' van de andere groep een hoofdrol bij het incident.

Ten derde speelt taal een belangrijke rol. Het is van belang dat er een verhaal is dat betekenis geeft aan het incident en dat de omslag naar geweld kan legitimeren. Mensen gaan niet zomaar over tot collectief geweld, maar moeten een reden hebben en er 'mentaal' klaar voor zijn (Body-Gendrot, 2013: 12). Ze moeten, zoals Horowitz (2001: 71) stelt, verleid en ervan overtuigd worden dat geweld noodzakelijk en legitiem is. Die verhalen gaan doorgaans over een 'wij' dat bedreigd of aangevallen wordt door de vij-

29 Hoewel ik me hier richt op collectief geweld dat opklaait na een trigger, zijn er ook andere beginpunten van collectief geweld mogelijk. Zo onderscheiden Van Leiden, Arts & Ferwerda (2009) drie typen rellen: (1) incidentgestuurde rellen (collectief geweld na een incident/trigger); (2) massagestuurde rellen (bijvoorbeeld een demonstratie die uit de hand loopt); en (3) afspraakgestuurde rellen (geplande confrontatie met de tegenpartij). Adang (2011; 2018) spreekt over twee soorten collectief geweld: (1) reactief geweld dat opklaait na een trigger; en (2) collectief geweld dat geen verband houdt met een duidelijk aanwijsbare aanleiding en spontaan ontstaat. Adang koppelt dit aan het 'young male syndrome', de neiging van jonge mannen om deel te nemen aan risicovolle en gewelddadige competitieve interacties voor kortetermijndoelen.

andige ‘ander’. Ook Adang, Van der Wal & Quint (2010: 17) benadrukken het belang van de betekenis die aan het ‘incident’ wordt toegekend: ‘De verontwaardiging die opgeroepen wordt, heeft niet zozeer te maken met de objectieve feiten van de gebeurtenis, maar met de relationele component ervan. Een opsomming of categorisering van aanleidingen is dan ook zinloos: het gaat om het (vaak symbolische) relationele aspect. De gebeurtenis kan zo als directe aanleiding fungeren voor een escalatieproces.’ Ten vierde staat het incident niet op zichzelf, maar moet het passen in een bredere context. Het incident moet symbool komen te staan voor iets groters en moet mensen ervan overtuigen dat dit niet alleen gaat over de direct betrokkenen van het incident, maar over de grotere groep waartoe zij behoren. Ze moeten zich ermee kunnen identificeren, ‘er treedt solidarisering en onderlinge steunverlening op’ (Adang, Van der Wal & Quint, 2010: 17). Kortom, het verhaal moet resoneren. Dat doet het als het kan voortbouwen op al bestaande sociale en ruimtelijke breuklijnen: een langere geschiedenis van ‘wij’ tegenover ‘zij’. En als er, zoals Body-Gendrot (2013: 9) stelt, een ‘reservoir van grieven’ is, een langere geschiedenis van onvrede, marginalisatie en discriminatie (zie ook Wacquant, 2008). Dit ‘reservoir van grieven’ overlapt min of meer met de structurele factoren van het flashpoint model.

Deze vier factoren zijn cruciaal voor het keerpunt naar geweld: een incident, betrokkenheid van de andere partij, een verhaal dat geweld legitimeert en een context waarin dat verhaal resoneert. Of collectief geweld vervolgens daadwerkelijk uitbreekt, is afhankelijk van ten minste twee randvoorwaarden die geweld mogelijk maken: (1) Er moet ruimte zijn om te kunnen escaleren. Deelnemers moeten gelegenheden zien om ongestraft geweld te plegen, of er is in elk geval sprake van een inschatting van verminderde risico’s (Adang, Van der Wal & Quint, 2010: 17). En (2) er moet voldoende ‘mobilisatiepotentieel’ zijn (Body-Gendrot, 2013). Er moet een bepaalde mate van organisatie zijn om escalatie te bewerkstelligen. Dat kan bijvoorbeeld via bestaande (informele) netwerken in de wijk. Tevens kunnen (sociale) media helpen om binnen korte tijd een grote groep mensen op de been te krijgen. Zowel in openbare als gesloten online groepen kan de ‘*mediated crowd*’ (Baker, 2012) versterkt worden doordat beelden ondertiteld met het eigen ‘verhaal’ over het incident snel verspreid kunnen worden. Er kan informatie uitgewisseld worden over wie in actie komt en waar het plaatsvindt. En als het geweld eenmaal is losgebarsten, kunnen beelden van de geweldsepisode een aanzuigende werking hebben op anderen die er een legitimering voor de continuering van geweld in zien (‘als zij het doen, mogen wij het ook doen’).

Veel van de bovenstaande factoren zijn overigens ook terug te zien in de bredere academische literatuur over collectieve actie en mobilisatie, waarbij de combinatie van mogelijkheden, organisatie en framing (een verhaal) centraal wordt gesteld (zie bijv. Tilly & Tarrow, 2007).

Verticale escalatie: jongeren tegenover politie

Naast de ‘traditionele’ onrustige momenten in de drie onderzochte wijken (bijvoorbeeld rond de jaarwisseling) is vooral Duindorp in de afgelopen jaren het toneel geweest van stevige confrontaties tussen jongeren en politie – met name in november/december 2019 en oktober 2020. Het geweld hield in beide gevallen een paar dagen aan. Er werden prullenbakken in brand gestoken, bushokjes vernield, politieagenten bekogeld met stenen en vuurwerk, in sommige gevallen met zwaar vuurwerk. Zo kwam in december 2019 een vuurwerkbom tot ontploffing onder een ME-bus.³⁰ De onrust kreeg nationale media-aandacht.

‘De hele wijk was gesloopt en dat was toen zo heftig. Alles wat er stond was gesloopt, maar ook naar de collega’s toe vuurwerkbommen met purschuim en we hadden natuurlijk de vuurwerkbommen onder de bus van de ME. Nou ja, het liep echt wel hoog op.’ – agent Duindorp

De vier factoren die kenmerkend zijn voor het omslagpunt naar collectief geweld en de twee randvoorwaarden die geweld mogelijk maken zijn duidelijk terug te zien in de gebeurtenissen van november/december 2019.

1. Een incident/emotionele gebeurtenis

Op 29 november 2019 werd besloten dat de traditionele vreugdevuren in Duindorp en Scheveningen tijdens de jaarwisseling geen doorgang zouden vinden. Het jaar daarvoor was het ernstig misgegaan: door een combinatie van te hoge brandstapels³¹ en harde wind ontstond er een gevaarlijke vonkenregen. De schade betrof 1 miljoen euro. Een aantal maanden later trad toenmalig burgemeester Pauline Krikke af na een kritisch onderzoeksrapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (ovv). Het rapport concludeerde onder andere dat de gemeente tekort was geschoten bij het handhaven van de vreugdevuren. Om herhaling te voorkomen voerde de gemeente Den Haag een vergunningsprocedure in met hoge veiligheidseisen. Hoewel het officiële besluit over het al dan niet doorgaan van de vreugdevuren op 3 december 2019 zou worden genomen door het college, besloot de organisatie van de vreugdevuren een paar dagen eerder de stekker er al uit te trekken. Ze zagen geen perspectief meer. Uit een debat met de raad bleek dat de vergunning waarschijnlijk niet verleend zou worden. Het besluit riep veel emotie op: frustratie, woede, onbegrip. Hoewel veel van de geïnterviewde jongeren in Duindorp de jaarlijkse vreugdevuren belangrijk vinden, zijn er ook jongeren die er minder waarde aan hechten. Desalniettemin begrijpt iedereen de woede die destijds ontstond:

30 Zie bijv. de berichtgeving hierover van de NOS: <https://nos.nl/artikel/2314444-burgemeester-remkes-geschokt-door-zwaar-vuurwerk-onder-politiebus-duindorp>

31 Destijds gold een maximum hoogte van 35 meter – de vuurstapel in Duindorp bedroeg 48,66 meter.

‘Het is een jarenlange traditie. En die pakken ze ineens af. Dan is het niet zo gek dat mensen boos zijn. Kijk als je een Surinamer hebt die ga je ook niet van de één op de andere dag zeggen dat hij geen roti meer mag eten, weet je. Dit is hetzelfde. Het is een traditie, het hoort bij ons.’ – jongere Duindorp

2. De gemeente en politie zijn betrokken als partij

De gemeente en politie waren direct betrokken bij de gebeurtenis. In een brief³² aan de gemeenteraad van 26 november 2019 werd duidelijk dat zowel waarnemend burgemeester Remkes als de hulpdiensten kritisch waren over de ingediende plannen. Remkes stelde: ‘Hoewel er hard gewerkt is door de organisatoren om de benodigde stukken te complementeren, is geen sprake van een aantoonbare professionele organisatie.’ Uit dezelfde brief bleek dat de politie zorgen had over ‘de bereikbaarheid en inrichting van het evenemententerrein, crowdcontrol- en management [sic], toezicht op de naleving van de voorschriften en beveiliging’.

3. Verhaal waarmee de omslag naar geweld gelegitimeerd kan worden

Waar de gemeente vooral wees naar de tekortkomingen van de organisatie (niet professioneel, vergunningen niet op orde), benadrukten de vreugdevuurbouwers juist de tekortkomingen van de gemeente en de burgemeester. Dat bleek onder meer uit een uitgebreid bericht op de Facebookpagina ‘Duindorp Vreugdevuur’ waar het besluit om de vreugdevuren af te blazen werd toegelicht. Het bericht werd duizend keer geliket, honderden keren gedeeld en in de vele commentaren onder het bericht weerklonk de teleurstelling, steun aan de bouwers en woede richting de gemeente.

‘Gister is duidelijk geworden dat de meeste partijen in de gemeenteraad zich niet willen schuilen achter een vervolg van het vreugdevuur voor dit jaar, er wordt [sic; LS] duidelijk dat zij alle maatregelen die wij hebben genomen om een vuur die 10 keer kleiner is dan het afgelopen jaar veilig te laten verlopen, niet genoeg waren. Tevens is er niet de intentie om ons te helpen met de kosten rondom de aansprakelijkheidsverzekering, die zij verplicht stelde en die wij na veel moeite hebben gevonden in een verzekeraar die ons als organisatie WEL professioneel en betrouwbaar beschouwt.

Wij hebben tot a.s. maandag de tijd om ontbrekende stukken in het veiligheidsplan aan te leveren, stukken waarvan wij de inhoud niet eens weten. Er is volgens de gemeente intensief gecommuniceerd met ons als organisatie over welke stukken dit zijn, echter hebben wij tot op heden geen idee welke stukken dit zijn en is de waarnemend burgemeester te laf om zelf hier over te praten met ons, aangezien hij geen tijd hiervoor had, maar aan de andere zijde had dezelfde man wel alle tijd om met de media te praten. Van de omgevingsdienst hebben wij hulp aangeboden gekregen om een berekening te maken voor de natuurvergunning, echter gaat dit tijd kosten wat er niet is.

32 Zie: <https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/8218787/2/RIS304008%20RM%20Vreugdevuren%20op%20Scheveningen%20en%20in%20Duindorp>

Het ontbreken van het vreugdevuur dit jaar zal een klap zijn, een klap voor vele honderden of misschien wel duizenden mensen die ons vreugdevuur een warm hart toedragen. – Facebookpost, Duindorp Vreugdevuur, 29 november 2019³³

De organisatie stelde bovendien in het bericht dat zij zich de voorgaande jaren heeft ingezet voor een veilige jaarwisseling en dat daarmee de problemen uit de wijk zijn verdwenen. Ze maakten duidelijk niet in te gaan op het verzoek van de gemeente om alternatieve activiteiten te organiseren om de rust te bewaren in de wijk. Het Facebookbericht werd afgesloten met onderstaande afbeelding.

Het verhaal bevat een aantal klassieke kenmerken. De relationele component ofwel de grenzen tussen 'wij' en 'zij' worden benadrukt en verhard: 'onze' identiteit wordt bedreigd door een vijandige 'zij'. 'Wij' worden onterecht behandeld: zij vinden dat we niet professioneel zijn, zij hebben geen tijd voor ons, zij willen ons niet helpen. In de academische literatuur wordt in dit geval ook wel gesproken van '*injustice frames*' en '*adversarial frames*' (zie Benford & Snow, 2000). Het Facebookbericht is geen directe oproep of legitimering voor geweld, maar er wordt wel ruimte voor geboden. De organisatoren van de vreugdevuren stellen immers geen actie te ondernemen om de rust te bewaren: '... deze bal ligt nu bij de gemeente zelf, want wij trekken onze handen overal van af'.

4. Het verhaal resoneert – bredere context

Zoals hierboven reeds uiteengezet is het van belang dat het incident niet op zichzelf staat, maar dat het past in een bredere context. Het verhaal moet resoneren. Dat dat hier het geval is, blijkt alleen al uit de vele steunbetuigingen voor het Facebookbericht. Het verhaal bouwt voort op bestaande sociale en ruimtelijke breuklijnen en op een langere geschiedenis van 'wij' tegenover 'zij': de Duindorper tegenover de gemeente/politie. Bovendien past het in een breder bestaand verhaal over het verlies van tradities en identiteit. Niet alleen lokaal, maar ook in bredere maatschappelijke discussies. Het

33 Zie: <https://www.facebook.com/duindorpvreugdevuur/posts/2743207549075898>

idee is dat tegenwoordig niets meer mag ('Dit is het einde'). Zo wordt tijdens de interviews veelvuldig verwezen naar de afschaffing van Zwarte Piet als voorbeeld hiervan. Kortom, er was al een reservoir van grieven, een langere geschiedenis van onvrede, die door het besluit over het niet doorgaan van de vreugdevuren extra betekenisvol werd.

Ook de twee randvoorwaarden die het mogelijk maken om over te gaan op collectief geweld waren eind 2019 aanwezig. Ten eerste vertelden geïnterviewde jongeren dat ze altijd wel mogelijkheden zien om aan de politie te ontkomen. Soms worden ze gepakt, maar vaak ook niet. Ze kennen alle vluchtroutes in de wijk op hun duimpje. Ze kennen de buurt, weten over welke hekken en daken ze kunnen klimmen, in welke portieken ze zich kunnen verstoppen, en anders kunnen ze altijd nog het duingebied in, zeggen ze.

'Ze kunnen ons niet pakken. Zelfs niet met een helikopter. Als ze komen zijn wij al weg. Dan komt de politie om z'n werk te doen, en dan is er niemand. Haha.' – jongere Duindorp

Ten tweede is er voldoende 'mobilisatiepotentieel'. In Duindorp, net als in de andere twee onderzochte wijken, is er sprake van een dicht web van onderlinge relaties: familiebanden, vriendschappen, culturele banden en ook criminele netwerken. Als groepen vervolgens ook negatief worden gecategoriseerd (bijvoorbeeld als onprofessioneel, tuig van de rinkel, als hersenlozen, etc.) kan het mobilisatiepotentieel extra toenemen. Het is, zoals in eerdere hoofdstukken besproken, de wisselwerking tussen negatieve categorisatie door anderen en zelfidentificatie die niveaus van groupness verhogen (zie ook bijv. Reichers Social Identity Model: Reicher, 1984, 1996; Stott & Reicher, 1998). De verwevenheid van verschillende relaties en het gesegregeerde karakter van de drie wijken maken het bovendien relatief eenvoudig om een grote groep mensen op de been te krijgen. Er is een zekere mate van organisatie en aansturing aanwezig.

'We hadden gewoon onderling besproken dat we gingen rellen. Iedereen wist ervan. Dus of je deed mee of je zat gewoon thuis lekker naar buiten te kijken en lachen om wat er buiten gebeurde.' – jongere Duindorp

In de interviews wordt veelvuldig gesproken over de 'harde kern' in Duindorp. 'De leiders, de ouderen, sturen het allemaal aan,' stelt een agent. Daarnaast is er sprake van een bestaand 'actierepertoire'. Door de geschiedenis van onrust is er een min of meer vaststaand script, een patroon van (gewelds)handelingen waarbij eenieder zijn eigen rol speelt.

Als het geweld eenmaal is losgebarsten kunnen ook andere mensen met andere motieven instappen.

‘Dan zie je wel dat er groepen vanuit alle wijken komen. Dan gaan ze wél samenscholen tegen de politie. Dus hè, ze hebben allemaal de eigen club, maar als het nodig is, als de rellen er zijn, komen ze overal vandaan (...) Ik ken natuurlijk die gasten, de kopjes uit Duindorp, maar ik zag zoveel gasten toen. Ik dacht van: jullie horen hier helemaal niet thuis. En toen hebben we, met die rellen ‘s avonds de ME erin, en overdag zijn we met allemaal verschillende wijkagenten dus vanuit andere wijken zijn we in Duindorp gaan surveilleren, want zij kennen natuurlijk de kopjes van hun eigen wijk.’ – agent Duindorp

Een aantal jongens spreekt over de drijfveren en motivatie om mee te doen. Het illustreert de combinatie van ‘heet’ en ‘kil’ geweld (zie eerder dit hoofdstuk). Het gaat om rationele en instrumentele overwegingen (kil) vermengd met emoties en betekenisgeving (heet).

‘Wat het doel is van het rellen? De gemeente wakker maken. Je kan het in principe gewoon zien als je zin doordrijven. Jullie pakken iets belangrijks van ons af, dan pakken we iets wat voor jullie belangrijk is ook af. Wat pak je dan af? Ja, geld. Hun vinden geld heel belangrijk. Wij slopen alles wat op straat legt. En dat mogen hun allemaal gaan betalen.’ – jongere Duindorp

‘En ik denk dat het ook gewoon een stukje boosheid is. Er wordt niet naar je geluisterd. Er zijn ook mensen bij die zeggen van: ‘ja, die zijn gek die gaan hun eigen dorp gewoon slopen’. Weet je wat het is... het lijkt alsof we ons eigen dorp helemaal kapotmaken, maar wat qua huizen kapotging was de nieuwbouw. Allemaal buitenstaanders. Niemand van ons woonde op dat moment in de nieuwbouw. Verkeersborden of bushokjes gingen kapot. Heeft ook niks met ons te maken, moeten hun ook betalen. Prullenbakken... moeten hun ook betalen.’ – jongere Duindorp

‘Weet je wat het achteraf is? Dat wij meer schade daar gemaakt hebben, dan dat ze ons één keer per jaar gewoon een mooi vuur aan laten steken. Voor jongens die dat zo graag willen en er naar toe leven.’ – jongere Duindorp

Het laat ook zien dat het geweld niet irrationeel is en in zekere zin begrensd. Niet alles wordt blind kapotgemaakt, maar er is sprake van een zeker patroon in het geweld. Je blijft van elkaars spullen af.

‘Het is niet zo dat we per se afspreken ‘we maken alles kapot wat van hun is’, maar het is gewoon meer van een imago neerzetten van ‘wij zijn er ook, wij hebben ook recht van spreken’. En het is gewoon een beetje respect onder elkaar, het is gewoon normen en waarden, het is gewoon normaal dat je geen dingen van elkaar kapotmaakt.’ – jongere Duindorp

In oktober 2020 is het opnieuw onrustig in de wijk. Het omslagpunt heeft dit keer niet direct te maken met een besluit over de vreugdevuren (of ze wel of niet doorgaan wordt in die periode overigens wel besproken en de spanning daarover neemt toe). Wat duidelijk naar voren komt uit de interviews met politiemensen (en ook in het flashpoint model) is de geleidelijke opbouw van spanning voorafgaand aan de trigger. Een kat-en-muisspel tussen jongeren en politie. Het zijn in zekere zin ‘generale repetities’ voordat het échte geweldsspektakel wordt opgevoerd.

‘En wanneer gaat het nou mis? Ik zie daar een opbouw van onrust in ontstaan. Vervelen bij een zwembad, brandjes in de wijk, kleine brandjes worden wat groter, er worden wat vernielingen gepleegd, er komt iets meer politie-inzet op van ‘hé, wat gebeurt er allemaal?’ Er staat een container in de fik, politie stapt uit, wordt gelijk iets gegoid naar de politie, raam van de politieauto sneuvelt... dan gaat het gebeuren, dan weten ze: oké, nou, nou hebben we ze, want dan weten ze ook wel dat de politie langzaam weggaat en de ME komt erin. En dan kunnen ze lachen. Je ziet daar echt wel een opbouw in.’ – agent Duindorp

‘Die jongens die een studie doen, die iets voor ogen hebben, die iets willen, die snappen op een bepaald moment dat ze weg moeten blijven bij bijvoorbeeld de politie. Maar dit zijn gasten die zwerven op straat, ze vervelen zich de jan tandjes, nu ook met die corona en als er dan maar dit gebeurt, dan is het aanleiding om te gaan rellen, om vervelend te doen. En dan krijg je inderdaad wel dat ze elkaar niet tegenspreken en dan is het gewoon bravoure totdat er eentje wel gewoon een steen gooit door de voorruit van een politieauto.’ – agent Duindorp

Hoewel een aantal geïnterviewde jongeren in Duindorp met enige bravoure over het kat-en-muisspel met de politie spreekt, benadrukken sommige jongens de wisselwerking met de politie:

‘Wij doen nooit zomaar iets. Er is altijd een reden. Het is altijd actie-reactie.’ – jongere Duindorp

Waar in december 2019 het geweldsspektakel losbrak na het besluit over het niet doorgaan van de vreugdevuren, is er in oktober 2020 sprake van een langere opbouw van spanningen, mede aangewakkerd door het toen geldende coronabeleid en onzekerheid over het al dan niet doorgaan van de vreugdevuren. Bovendien was er door de herfstvakantie sprake van extra mobilisatiepotentieel. De escalatie (een verandering in intensiteit, maar ook in de aard van het proces) vond uiteindelijk plaats nadat er een steen door de ruit van een politieauto ging en er op sociale media oproepen werden verspreid tot ‘chaos in de wijk’. Vanaf dat moment werd de confrontatie heviger.

Horizontale escalatie: groepen onderling

In elk van de drie onderzochte wijken is er zo nu en dan ook sprake van horizontale escalatie. Deze uitbarstingen van geweld hebben doorgaans een minder grootschalig karakter dan de gebeurtenissen in Duindorp in november/december 2019 en oktober 2020, maar kunnen veel impact hebben op de wijk. De horizontale escalatie kan plaatsvinden tussen wijkbewoners onderling of tussen wijkbewoners en groepen die van buiten de wijk komen. Ook hier is het startpunt vaak een incident dat sterke emoties oproept, is er een verhaal dat resoneert, en escaleert het langs bestaande breuklijnen.

‘Kijk, op het Bloemhofplein hebben we daar ook wel diverse voorbeelden van. Als jij niet in het straatje past in de wijk of bij het beeld en je geeft tegengas... ja, dan gebeuren er gewoon rare dingen... vuurwerkbommen... camerapalen opgeblazen.’ – agent Bloemhof

Het geweld kan zich daarbij richten op één persoon, maar ontstaat wel vanuit het idee van een ‘bedreiging van de eigen groep’. Zo spreken jongeren en politieagenten over incidenten rondom een bewoner die zich actief uitsprak tegen Zwarte Piet en over racisme in Duindorp.

‘Als je normaal doet, en je aanpast is er niets aan de hand. Je moet alleen geen slechte dingen zeggen over Duindorp. Op internet en sociale media.’ – jongere Duindorp

‘Zo heb ik verschillende families gehad, die ja, dan hoeft er maar dit te gebeuren en die waren gewoon de lul. En dan staat er gewoon een hele groep Duindorpers voor je huis en dan wordt er met eieren gegooid, je wordt bedreigd, ramen worden ingegooid.’ – agent Duindorp

Een aantal jongeren uit Duindorp vertelt ook over de spanningen tussen jongeren en nieuwe wijkbewoners (‘kakkers’) rondom het terugplaatsten van de voetbalkooi in de wijk (zie ook hoofdstuk 4). Nadat de rechter uiteindelijk heeft bepaald dat de voetbalkooi teruggeplaatst en gebruikt mag worden, klagen sommige bewoners van de dure nieuwbouwapartementen over de geluidsoverlast.

‘Zij gaan ons dan filmen [die mensen die tegenover de voetbalkooi wonen; LS] en dan klagen bij de gemeente over de overlast die wij veroorzaken, maar goed dan krijgen ze eieren tegen de ruiten. Gebeurt het niet meer.’ – jongere Duindorp

Tijdens de gesprekken gaat het ook over de ruzies met mensen vanbuiten de wijk. De geïnterviewde jongeren in Duindorp spreken in dat verband veel over ‘Marokkanen’. Ze vertellen over een aantal confrontaties. Soms begint het klein. Bijvoorbeeld met een waterballon die naar een auto werd gegooid, wat vervolgens ontaardde in een ruzie tussen de Nederlands-Marokkaanse bestuurder van de auto en een paar jongeren uit

Duindorp die de waterballon gooiden. Niet veel later trommelden beide partijen ‘hun achterban’ op en kwam het tot een confrontatie.

‘Marokkanen, en dat bedoel ik niet racistisch, maar die lokken het uit, als je al even te lang kijkt. Komen ze op je af en zoeken ze ruzie. Eerst dacht ik dat het niets met afkomst te maken had, maar naarmate ik ouder word, denk ik dat wel. Het zijn wel altijd Marokkanen.’ – jongere Duindorp

‘Ze rijden met hun dure auto’s de hele tijd heen en weer over de boulevard [in Scheveningen; LS] te toeteren. Dat is gewoon irritant. En laatst waren er ook een paar naar ons strand komen zwemmen. Ga ons gewoon niet lastigvallen of meisjes lastigvallen weet je; dat liep toen ook uit op een vechtpartij.’ – jongere Duindorp

Het uitdoven van collectief geweld

Tot slot is het van belang om stil te staan bij het einde van geweldsspektakels. Met andere woorden: wanneer dooft het geweld en keert de rust terug in de wijk? Het is, naast de eerder genoemde kritiek, een van de zwakke punten van het flashpoint model. Het model geeft inzicht in de aanloop en het ontstaan van geweldsuitbarstingen, maar biedt weinig houvast bij het analyseren van het verloop en het einde van geweld. Om te begrijpen waardoor een geweldsepisode uitdooft, stel ik voor om wederom naar de randvoorwaarden voor de escalatie te kijken. Het einde van episodes van collectief geweld wordt vaak ingeluid door (1) het wegvallen van mogelijkheden om ongestraft mee te doen aan geweld én (2) de afname in het mobilisatiepotentieel.

Een van de manieren om het geweld te stoppen is door een grote inzet van politie en ME. Zo vertelt een agent over de gebeurtenissen in Duindorp in december 2019:

‘Ze hadden eigenlijk verwacht van joh na twee, drie, vier dagen dan stopt de politie wel weer en dan kunnen wij weer ons gangetje gaan. Maar we hebben daar gewoon drie, vier weken achter elkaar inzet op gehad en dan ook echt grote inzet, met veel ME en een helikopter boven de wijk, gewoon alles erop en eraan. Op een gegeven moment hadden zij ook zoiets van oké, ja, weet je, dit is kansloos, dit gaan wij gewoon niet winnen; en op datzelfde moment is er ook besloten om gelijk iedereen strafrechtelijk te gaan vervolgen die ook maar iets deed. Dus ’s ochtends werden mensen uit hun woning getrokken, die werden aangehouden, en ’s middags, dan hielden wij de wijk op slot en wij hadden het onder controle, zeg maar. De volgende ochtend weer mensen aangehouden dus. Ze waren gewoon aan het verliezen en dat hebben ze denken we ook wel gevoeld.’ – agent Duindorp

Geweld kan bovendien afnemen wanneer het mobilisatiepotentieel inzakt. Dat kan gebeuren wanneer de energie wegebt onder de deelnemers. Na een paar dagen is de

spanning er vaak af en dooft het langzaam uit (tenzij er zich nieuwe incidenten/triggers voordoen die extra olie op het vuur gooien). Ook slechte weersomstandigheden kunnen ervoor zorgen dat het mobilisatiepotentieel afneemt. Het mobilisatiepotentieel kan ook inzakken doordat er oproepen komen vanuit de ‘eigen groep’ om te stoppen met het geweld. Of door inspanningen vanuit jongerenwerkers, de moskee of andere organisaties in de buurt. Zo waren er in december 2019 en oktober 2020 ook veel bewoners van Duindorp die zich tegen het geweld keerden en opriepen tot kalmte. De oproepen vanuit de ‘eigen groep’ kunnen uiteraard ook preventief ingezet worden en er zo voor zorgen dat het helemaal niet tot een geweldsuitbarsting komt. Dat gebeurt ook in samenwerking met de politie. Zo beschrijft een agent uit Poelenburg dat er in eerste instantie gebouwd wordt op sleutelfiguren in de wijk om de rust te bewaren (zie over de bondgenoten aanpak o.a. Van der Wal & Adang, 2022).

‘...een netwerk, goed verbonden zijn, daar ben ik wel heel erg dankbaar voor. Dat we dat vertrouwen ook hebben van die partijen dat als we bellen en zeggen van: ‘joh, kun je je achterban proberen tot rust te krijgen?’ Dat dat echt wel effect heeft.’ – agent Poelenburg

Niet elk incident hoeft dus te resulteren in een collectieve geweldsuitbarsting. Groot-schalige onrust kan worden voorkomen door mensen ruimte te geven om op niet-gewelddadige manier emoties en verontwaardiging te uiten, door zo snel mogelijk open en eerlijk de feiten rondom een bepaald incident te communiceren en door genuanceerde en gedifferentieerde duiding waarbij stereotiepe en brede groepsategorisaties worden vermeden (zie ook Van der Wal & Adang, 2022: 24). Het is dus taak om groepen niet over ‘één kam te scheren’, zeker niet in tijden van spanning en hoogoplopende emoties. Het zijn manieren om de kans op verdere verontwaardiging en ‘resonantie’ van al bestaande grieven en breuklijnen tussen ‘wij’ en ‘zij’ te verkleinen en escalatie te voorkomen.

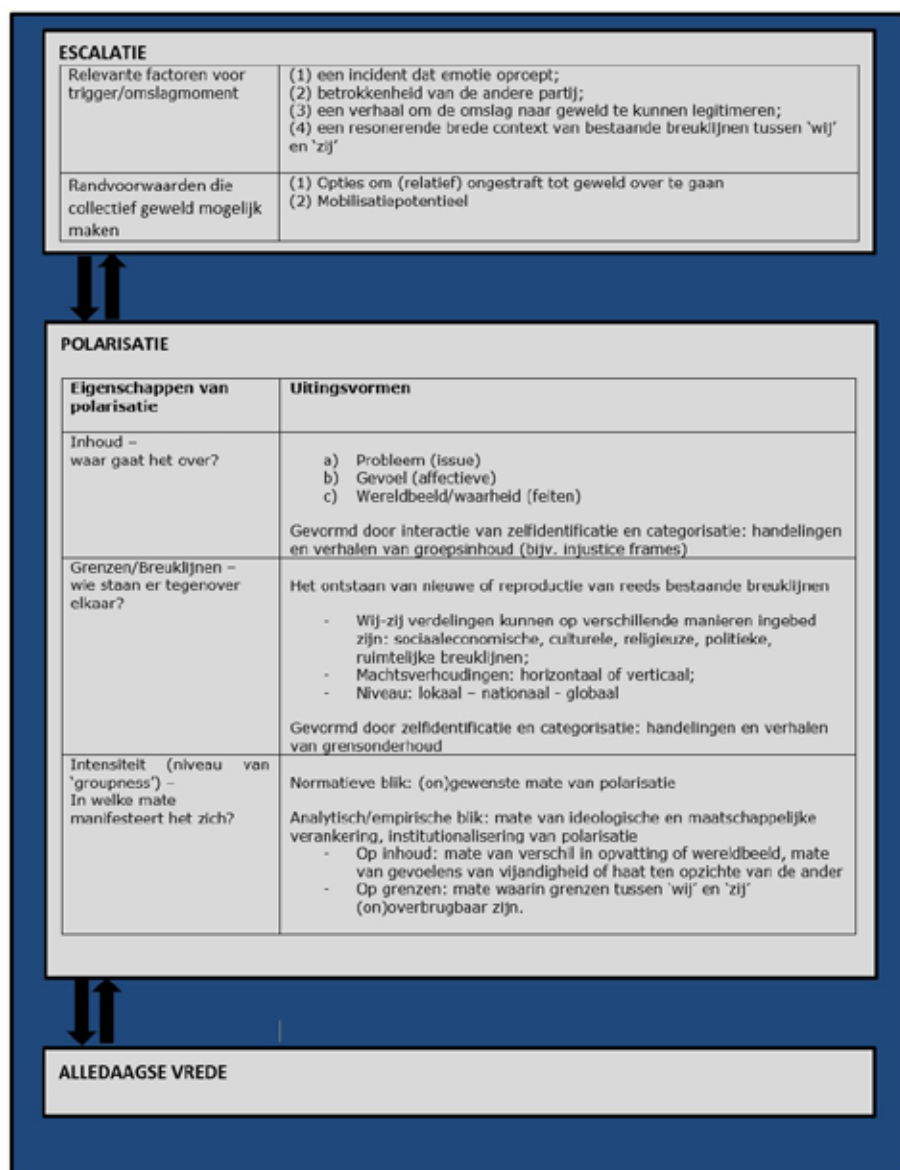
Veranderingen in de randvoorwaarden kunnen er voor zorgen dat het ‘directe geweld’ stopt. Voor het behouden van de rust in de wijken op de langere termijn zou echter ook ingezet moeten worden op de meer structurele factoren die de voedingsbodem vormen voor escalatie. Het flashpoint model geeft enige houvast bij het in kaart brengen van de dieperliggende problemen. De grootschalige actieplannen in de drie wijken (zie hoofdstuk 2) geven al (deels) gehoor om ook de structurele kant van de problematiek te doorbreken en de kloof met andere delen van de stad te dichten.

Conclusie

De overgang van polarisatie naar escalatie is een verandering in zowel de intensiteit als de aard van het proces. Dit hoofdstuk heeft in het bijzonder gekeken naar het keerpunt naar collectief geweld waarin groepen de hoofdrol spelen. Ik heb betoogd dat uitbarstingen van collectief geweld niet simpel weggezet moeten worden als irrationeel, zinloos of crimineel gedrag, maar om het geweld te allen tijde te problematiseren en te

bevragen. Om het omslagmoment van oplopende polarisatie naar gewelddadige escalatie beter te begrijpen, is het van belang om enerzijds te kijken naar de bredere context, waarin structurele problemen een voortdurende voedingsbodem vormen voor ongenoegen en onrust, en anderzijds naar een 'trigger' die de vlam in de pan doet slaan. Voor het precieze keerpunt naar collectief geweld zijn vier factoren van belang: (1) een incident of emotionele gebeurtenis; (2) betrokkenheid van de andere partij; (3) een verhaal waarmee de omslag naar geweld gelegitimeerd kan worden; en (4) de aanwezigheid van een 'reservoir van grieven' en bestaande breuklijnen tussen 'wij' en 'zij', waardoor het verhaal kan resoneren. Daarnaast zijn er twee randvoorwaarden die collectief geweld mogelijk maken: (1) er moeten gelegenheden zijn om geweld relatief ongestraft uit te kunnen voeren; en (2) er moet voldoende mobilisatiepotentieel zijn. De gebeurtenissen in Duindorp in december 2019 en oktober 2020 en een aantal kleinere vormen van horizontale escalatie sluiten goed aan bij de bovenstaande punten. Met de inzichten uit dit hoofdstuk kan het model verder aangevuld worden (zie figuur 6.1).

Het is van belang om te benadrukken dat uitbarstingen van collectief geweld (horizontaal én verticaal) niet aan de orde van de dag zijn. Het volgende hoofdstuk onderzoekt waarom het doorgaans rustig en vreedzaam is in de wijken.

Figuur 6.1 Het polarisatie-escalatie proces

7 **Alledaagse vrede: waarom het juist niet tot geweldsuitbarstingen komt**

De momenten dat het onrustig is in de wijken liggen vaak onder een vergrootglas van media en politiek. Beelden van geweldsspektakels verdringen gemakkelijk de alledaagse realiteit in de wijken. Hoewel het ontegenzeggelijk wijken zijn die onder druk staan, waar zorgen leven en met enige regelmaat sprake is van opschudding, zijn het ook plekken waar het straatbeeld doorgaans relatief rustig en vreedzaam is. Mensen leven hun alledaagse leven in de wijken. Ze doen boodschappen, kletsen met elkaar op straat, kinderen spelen in speeltuinen, jongeren voetballen of hangen op de straathoek. De eruptie van collectief geweld is daarom eerder een uitzonderingssituatie. Net als journalisten, politici en ook de politie, ben ik als conflictwetenschapper sterker geneigd om mijn aandacht te richten op de momenten dat het misgaat, op de momenten dat de vlam in de pan slaat. Tegelijkertijd zie ik dat die focus op gewelddadige escalatie geen recht doet aan het alledaagse leven in Duindorp, Poelenburg en Bloemhof. Bovendien schuilt er in die nadruk op geweld het risico om bij te dragen aan de verdere stigmatisering van deze plekken. Ik zal in dit hoofdstuk daarom kijken naar waarom het doorgaans *niet* tot geweldsescalaties komt. Hoe en wanneer wordt geweld voorkomen? Die vraag is vanuit wetenschappelijk, maar ook beleidsmatig oogpunt interessant en relevant. En misschien wel relevanter dan de vraag over het keerpunt naar geweld.

De centrale vraag van dit hoofdstuk sluit ook aan bij de etnografische aanpak die ik hanteer in dit onderzoek. De onderzoeker stapt niet slechts met voorbedachte ideeën het veld in ('Dit zijn wijken waar het vaak misgaat'), maar wordt mede gestuurd door wat het veld 'geeft' ('Er is sprake van een relatief rustig straatbeeld'). Aan de hand van het begrip 'alledaagse vrede' zullen de mechanismen die inzicht geven in de relatieve rust ontrafeld worden.

Het is tegelijkertijd een ingewikkelde vraag, want hoe meet je iets wat niet gebeurt? Hoe weet je dat iets wordt voorkómen? Zoals Ester Naomi Perquin ook treffend beschrijft in een van haar 'politiegedichten' in de bundel *Lange armen* (2018):

VOOR

*Hoe meet je de zwaarte van een klap die nooit kwam,
zoek je de fiets waar niets mee is, die er nog staat?
De brand in een leegstaand schoolgebouw
nooit uitgebroken, laat geen sporen na*

*Hier is de eindeloze lijst van dingen die niet zijn gebeurd,
hier is de nooit betaalde prijs voor toeval, dronkenschap,
loslippigheid. Hier is het dodelijke ongeluk, de schade
die je nooit veroorzaakt hebt.*

*Hier klinkt de niet geslaakte kreet van twee
uit bed gebelde ouders. De stad zwermt
van ongehoord geluid. Je luistert 's nachts
naar de zachte voetstap van de dochter die
onaangetast de trap op sluipt.*

Newburn (2016) onderscheidt drie benaderingen om in de buurt te komen van een antwoord op de vraag waarom iets niet gebeurt. Die benaderingen zijn gerelateerd aan vergelijkingen in tijd en plaats. Een eerste mogelijkheid is om momenten in de tijd te vergelijken: momenten van rust en momenten van spanning en geweld. Dat kan door de langere lijnen in de geschiedenis te bestuderen of een kortere tijdspanne onder de loep te nemen. Een tweede optie is door nationale contexten te vergelijken (zie bijv. Adang et al., 2010): waarom is er in sommige landen meer onrust in aandachtswijken dan in andere landen? Een derde optie is om lokale contexten te vergelijken: waarom breekt er tijdens een moment van verhoogde spanning (bijvoorbeeld rond de jaarwisseling) op sommige plekken collectief geweld uit en blijft het op andere plekken rustig?

De aanpak in dit hoofdstuk sluit aan bij Newburns eerste benadering: een vergelijking in tijd. Waarom is het vaak rustig en vreedzaam in de drie wijken terwijl de structurele voedingsbodem voor collectief geweld voortdurend aanwezig is? Waarom zien we niet voortdurend collectief geweld?

Het eerste en meest voor de hand liggende antwoord is de afwezigheid van een 'trigger' (zie hoofdstuk 6). Dat is echter slechts een deel van het antwoord. Newburn onderstreept dat het van belang is om nader te kijken naar de interacties tussen politie en burgers. Bij de onrust in het Verenigd Koninkrijk in 2011 zou dat bepalend zijn geweest voor het feit dat er op bepaalde plekken wél en andere plekken geen geweld uitbrak (2016:137). In navolging van Newburn, zal ik in dit hoofdstuk inzoomen op het interactionele niveau. Hoewel interacties tussen verschillende netwerken en actoren in de wijk (zoals jongerenwerkers, community builders, stadsmariniers, buurtmoeders/-vaders, imams, informele leiders, etc.) een belangrijke rol kunnen spelen bij alledaagse vrede, richt ik me hier, net als in de voorgaande hoofdstukken, op politiemensen en op jongens uit de wijk. Ik laat zien hoe beide partijen zich inzetten om alledaagse vrede te bewerkstelligen: hoe ze proberen de grenzen tussen 'wij' en 'zij' te verlagen/vervagen; of zich juist richten op de inhoud door de problemen (issue polarisatie) te sussen en gevoelens van wantrouwen en onrecht (affectieve polarisatie) weg te nemen. Alledaagse vrede kan tot slot ook bestaan uit het vermijden van interacties tussen 'wij' en 'zij'. Bepaalde gespreksonderwerpen, personen of plekken worden in dat geval tactisch ontweken om spanningen en geweld te voorkomen. Praktijken van alledaagse vrede geven zodoende richting aan en zijn onderdeel van de dynamiek van zelfidentificatie en categorisatie.

Alledaagse vrede

Het concept ‘alledaagse vrede’ is ontwikkeld door Roger Mac Ginty (2014; 2021). Het gaat over manieren waarop mensen zich staande proberen te houden in sterk verdeelde samenlevingen. Alledaagse vrede bestaat zowel uit denkbeelden als handelingen die ingezet worden in een poging om uitbarstingen van collectief geweld te voorkomen. Ik zal me in dit hoofdstuk voornamelijk richten op handelingen: praktijken van alledaagse vrede.

Mac Ginty’s ideeën zijn geworteld in het academische veld Conflict Studies en zijn gevoed door empirisch onderzoek in sterk gepolariseerde gemeenschappen, veelal in de nasleep van burgeroorlogen. Zo baseert Mac Ginty zich op onderzoek in landen als Noord-Ierland, Libanon, Colombia, Zuid-Afrika, Zuid-Soedan, Oeganda en Zimbabwe – samenlevingen waarin het gewelddadige conflict (of de herinnering daaraan) het alledaagse leven beheerst. Ondanks het geweld, verdeeldheid en vijandschap tussen groepen, zag Mac Ginty op die plekken óók mensen die elkaar ontmoeten en tegemoetkomen, elkaar tolereren en de ‘ander’ soms zelfs accepteren (ibid: 72). Alledaagse vrede wordt, volgens Mac Ginty, gedreven door sociaal gedrag, wederkerigheid en solidariteit. Het is afhankelijk van sociale vaardigheden, emotionele intelligentie en de capaciteit van individuen om sociale situaties te lezen en om vreedzame beslissingen te nemen (Mac Ginty, 2021:19). Het gaat over hoe mensen tactisch redeneren en handelen om de rust te bewaren.

Mac Ginty beschrijft alledaagse vrede niet als een constante en stabiele situatie, maar als een veranderlijke en dynamische. Als een situatie vol met contradicties en inconsistenties. Het ene moment kunnen mensen zich inzetten voor vreedzaam samenleven en tolerantie, het andere moment kunnen ze verdeeldheid, vijandschap of zelfs geweld aanmoedigen. Alledaagse vrede is dus grillig en fragiel. Het is afhankelijk van context, plaats en situatie.

Met het begrip alledaagse vrede wil Mac Ginty tegenwicht bieden aan dominante, stereotiepe en eenzijdige verhalen over sterk verdeelde samenlevingen. Hoewel dit soort samenlevingen vaak in termen van polarisatie, vijandigheden en (gewelddadige) confrontaties wordt beschreven, is er in het alledaagse leven óók sprake van pogingen om samen te leven met verschillen, van het bewaren van de rust en het voorkómen van geweld. Bovendien benadrukt Mac Ginty met dit begrip het belang van het lokale niveau. Hij laat zien dat burgers geen passieve pionnen zijn in vastliggende structuren, maar ‘agency’ hebben. Zijn benadering is niet *top down* maar *bottom up*. Hij verschuift de aandacht van formele vredesinitiatieven die van ‘bovenaf’ door professionals bedacht en geïmplementeerd worden naar meer nadruk op de potentie voor ‘vrede’ in het alledaagse, het informele, en op lokaal niveau.

De ideeën van Mac Ginty zijn naar mijn idee zeer goed bruikbaar om de situatie in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof beter te begrijpen. Ook hier heersen dominante

verhalen over polarisatie en gewelddadige escalatie en is er tegelijkertijd sprake van een alledaagse realiteit van relatieve rust.

Uiteraard zijn er ook belangrijke verschillen met het onderzoek van Mac Ginty. Ten eerste is er in de drie wijken die hier centraal staan geen sprake van een langdurig gewelddadig conflict. In vergelijking met de plekken waar Mac Ginty zijn onderzoek deed, beheerst vijandschap in mindere mate het alledaagse leven van Poelenburg, Duindorp en Bloemhof. Toch zou ik willen pleiten voor een bredere reikwijdte van het concept, voorbij de 'klassieke' (post)conflictgebieden (zie voor een soortgelijke discussie Dijkema & Djontu, 2023). In feite, zo stelt Mac Ginty ook (2014: 553), zijn de praktijken van alledaagse vrede universeel. Iedereen wordt in het alledaagse leven geconfronteerd met andersdenkenden. Iedereen zoekt in meer of mindere mate naar manieren om escalatie te voorkomen door zich bijvoorbeeld aan te passen, weg te kijken, door de 'ander' te tolereren of te accepteren.

Een belangrijk verschil is echter de consequentie die verbonden is aan het al dan niet inzetten van die vaardigheden. In sterk verdeelde postconflictsamenlevingen is er immers een groter risico op het uitbreken van geweld wanneer die vaardigheden niet worden ingezet, terwijl het in andere contexten misschien enkel leidt tot ongemak of irritatie. In een postconflictcontext zijn mensen zich bewuster van de mogelijkheid tot geweld en daardoor voortdurend op hun hoede (zie ook Vigh, 2011). In deze situaties zullen mensen zich noodgedwongen tactischer opstellen om te kunnen overleven. De wijken in dit onderzoek zie ik als een tussenvorm. De context is uiteraard niet zo extreem als in postconflictgebieden, toch heerst er wel een hoger risico op onrust dan op andere plekken in de stad. De situatie is fragieler.

Het tweede verschil is dat Mac Ginty's ideeën over alledaagse vrede gericht zijn op burgers en niet op instituties. Ik stel echter voor om naar zowel burgers als politiemensen te kijken. Het gaat in dit onderzoek immers zowel om groepen burgers die tegenover elkaar staan (horizontale polarisatie) als groepen tegenover de overheid (verticale polarisatie). Niet alleen de inwoners in de wijk, maar ook politiemensen navigeren in het alledaagse leven en zoeken naar (informele) manieren om de rust te bewaren en polarisatie te dempen.

Alledaagse vrede door de ogen van politiemensen

Praktijken van alledaagse vrede staan niet vast, maar kunnen per context, situatie en actor verschillen. Ze dienen volgens Mac Ginty inductief te worden gecategoriseerd.³⁴ Op basis van een analyse van de gesprekken met politiemensen identificeer ik vijf activiteiten die bijdragen aan alledaagse vrede in de drie wijken: (1) contact maken; (2) identificatie met de 'ander'; (3) betrouwbaar, authentiek en eerlijk zijn; (4) het sluiten van allianties en het maken van deals; en (5) vermijden van gespreksonderwerpen,

34 Zie ook de website van Everyday Peace Indicators: <https://www.everydaypeaceindicators.org/>

handelingen of plekken. Het gaat hier niet zozeer om formeel beleid (zoals overleggen met ketenpartners, bondgenotenaanpak, top-down instructies, etc.), maar om informele manieren om verticale polarisatie te beteugelen en gewelddadige escalatie te voorkomen. Onderstaande activiteiten laten zien hoe individuele agenten navigeren in hun alledaagse werk en manieren zoeken om de rust in de wijk te behouden.

De onderliggende mechanismes van deze praktijken van alledaagse vrede sluiten aan bij de drie kenmerken van polarisatie: (1) inhoud; (2) grenzen; (3) intensiteit (zie hoofdstuk 3). De eerste twee activiteiten van alledaagse vrede (contact maken en identificatie met de 'ander') zijn voornamelijk gericht op de 'grenzen': pogingen tot het verminderen of tenietdoen van de breuklijnen tussen 'wij' en 'zij'. De derde en vierde activiteit (betrouwbaar, authentiek en eerlijk zijn; deals maken) zijn sterker gericht op de 'inhoud': het gaat daarbij om het wegnemen van gevoelens van wantrouwen richting de politie (affectieve depolarisatie) of het sussen van bepaalde problemen (issue depolarisatie). De vijfde en laatste activiteit (vermijden) ontwijkt juist de interactie tussen 'wij' en 'zij'.

De inzet van de vijf activiteiten van alledaagse vrede, afzonderlijk of in samenspel, is het verlagen van niveaus van groupness en het verminderen van de 'intensiteit' van polarisatie.

1. Contact maken: wij-zij grenzen verlagen

Veel geïnterviewde agenten stellen dat het in de eerste plaats cruciaal is om écht contact te maken met jongeren, ook al is dat soms een uitdaging en gaat het met vallen en opstaan. Verbinding is het kernwoord: 'kennen en gekend worden'. Het komt overeen met een van de belangrijkste uitgangspunten van gebiedsgebonden politiewerk: 'nabijheid, benaderbaarheid en aanspreekbaarheid van de politie voor burgers' (Terpstra, 2019: 95; zie ook onder meer Van Duijneveldt et al., 2024; Terpstra et al. 2021; Van Steden et al., 2021). Uit eerder onderzoek blijkt dat vooral de wijkagent een prominente rol speelt in de verbinding met burgers en het onderhouden van contacten. Tegelijkertijd benadrukken Van der Wal & Adang (2022: 23) dat dit niet alléén een taak is van de wijkagent: 'Iedere uiting, actie of interventie van de politie als organisatie, van lokale politieteam of van individuele agenten heeft niet alleen een inhoudelijke, maar ook een relationele component.' Contact leggen en verbindingen maken is dus een taak voor alle politiemensen. Het is een manier om verticale polarisatie te dempen, de grenzen tussen 'wij' en 'zij' te verlagen. Het merendeel van de geïnterviewde agenten benadrukt het belang om veel aanwezig te zijn in de wijk en op een laagdrempelige manier jongeren aan te spreken.

'Als je het laagdrempelig houdt dan schiet je echt al een eind op en ik denk ook niet dat je altijd maar op de strafkant moet gaan zitten en ze zullen ook niet altijd naar je luisteren als je wat probeert uit te leggen. Maar ik denk dat het wel de eerste stappen zijn om toch dat contact te hebben en toch, nou ja, ze gaan je nooit volledig vertrouwen, maar toch een beetje vertrouwen om in ieder geval wat bij je kwijt te kunnen. (...) Ga eens een keertje met ze praten over hoe het met ze gaat en 'Wat doen jullie

nou zoal? Voetballen? O leuk, waar voetbal je?’... over het dagelijks leven... Dat is het vooral en niet meteen weer beginnen van ‘hee, jongens, er liggen allemaal papiertjes... euh, gaan we er wat aan doen?’ Of meteen afstraffen van dingen die ze doen, weet je wel. Kijk, wij mogen zelf natuurlijk met onze bevoegdheden kijken in hoeverre wij dat aanpakken. Als er een keertje eentje geen helm op heeft, kan je voor jezelf ook eens bedenken: hé, misschien is dat wel een mooie ingang om een gesprek aan te gaan van ‘Luister, ik zie dat je hem niet op hebt, maar hoe komt dat nou? Hoe is het verder met je?’ En de eerstvolgende keer, als je dan ook duidelijke afspraken maakt, als ik je weer zonder helm zie rijden, dan weet je hoe laat het is. Weten waar ze aan toe zijn. En ze hebben een gesprek gehad en nou, dan voelt het voor hun ook al een stuk beter bij een volgend treffen.’ – agent Poelenburg

Om daadwerkelijk contact te kunnen maken stellen veel van de geïnterviewde agenten ook dat het belangrijk is om niet in de auto te blijven zitten, maar uit te stappen of op de fiets door de wijk te gaan.

‘... op een rustige manier de groep benaderen. Dat is denk ik wel belangrijk. En vooral veel je gezicht laten zien. En niet dat je in de auto zit en je raampje naar beneden doet, maar dat je écht uitstapt en het gesprek aangaat. Dat is denk ik wel één van de belangrijkste dingen.’ – agent Poelenburg

‘... die ervaring moet je hebben om dat te kunnen. Niet iedereen kan dat even goed ook binnen de politie niet. Als jij negentien bent, je komt net van de politieschool en je wil eigenlijk hard rijden, stoer kijken en boeven vangen... Ja, daar leent die wijk zich niet voor, want wat je dan ziet gebeuren is met de ramen dicht voorbijrijden boos kijken, zonnebrillen op, dat soort dingen. Ik zeg niet dat ze dat allemaal doen, helemaal niet, maar die signalen heb ik gekregen en dat heb ik ook wel gezien. En ik doe dat anders, ik rijd met mijn raam open, zwaai, zeg gedag. Dan ontstaat er een hele andere sfeer. En natuurlijk niet bij iedereen, want daar zitten daar echt wel antipolitiemensen, best wel veel ook, maar zelfs die knikken dan of die vinden het allemaal wel prima.’ – agent Duindorp

‘... compassie voelen, dat je ook durft om te verbinden, in de wetenschap dat je daarmee ook een risico neemt dat je teleurgesteld wordt, dat moeten mensen wel voelen. (...) en je moet echt ook wel oprecht nieuwsgierig zijn. Je moet kunnen verbinden met de wereld van de mensen die daar wonen, zonder dat je daar een oordeel over hebt. Je moet heel lang je oordeel kunnen uitstellen. Echt. Dus ja, ja, en dat is wel lastig met dit uniform.’ – agent Poelenburg

2. Identificatie met de ander: grenzen vervagen, wij=zij

Een tweede praktijk van alledaagse vrede is ‘identificatie met de ander’. Het is een manier om grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ minder zichtbaar te maken. Veel politiemensen proberen toenadering te zoeken tot jongeren door te benadrukken dat ze, ondanks hun

uniform, dezelfde afkomst hebben: uit dezelfde stad komen ('ik ben ook een Hagenees, dat helpt wel'), dezelfde sociaaleconomische of dezelfde migratieachtergrond hebben. Om zo de grenzen tussen 'wij' en 'zij' te vervagen:

'Er zijn jonge gasten van veertien, vijftien die die hebben al zo'n mond tegen de politie... terwijl je kent me niet eens! Als ik mijn uniform uittrek en ik kom een potje voetbal spelen, dan ga je wel weer lachen met mij. Het is een uniform die de mens maakt, zeg maar, dus dat vind ik wel jammer... maar ik bedoel, ik probeer zo veel mogelijk gewoon een gesprek aan te gaan en weet je, ik ben ook opgegroeid in een wijk waar het minder was. Ik ben ook hangjeugd geweest. Ik heb ook van vijf uur 's avonds tot twaalf uur in de nacht buiten gestaan met de energydrink in mijn hand en weet ik veel wat. Ook de straattaal weet ik hoe ik moet spreken, hoe ik moet praten. Ik weet hoe ik moet levelen met die jongens. Maar ja, die kans krijg je bijna niet. En je dringt wel door door bepaalde straattaal te laten vallen. En dan kom je er wel, want je spreekt met de ene en dan komt de andere erbij en dan zeggen ze, dat is wel oké, dat is wel een rustige agent, maar goed doordringen is moeilijk.' – agent Bloemhof

Een aantal agenten met een migratieachtergrond stelt dat ze daardoor makkelijker contact maken met jongeren en andere wijkbewoners, maar dat het soms ook een keerzijde heeft.

'Kijk als ze mij zien van oké, die heeft zwart haar... je kan aan mij gewoon aan mijn uiterlijk al zien dat ik Turks ben... nou ja goed, met een migratieachtergrond ben. Dat kán gelijk een ijsbreker zijn. Dat men naar mij toeloopt van 'hé, je bent toch Turks'. Ze spreken dan meteen Turks, dus meldingen waar ik naartoe ga als er een taalbarrière is... dan is dat gewoon heel fijn voor hun. Het is een ijsbreker, soms zie je dat men gelijk naar mijn toekomst van 'hé, je bent toch Turks' en dan gaan we een praatje maken 'hoe is het om bij de politie te zijn?' En 'bla bla bla.' Dus dat is heel leuk, begin je al met gesprekstof. Maar er is ook een andere kant. Dan zien ze mij als een soort landverrader, dat heb ik gelukkig nooit gehoord. Maar wel dat ze mij dan zien van 'je hebt de andere kant gekozen, je staat niet aan onze zijde', zeg maar. Terwijl er geen ons-hen zijde is.' – agent Bloemhof

Een andere manier van 'identificatie met de ander' is door het spreken van dezelfde taal. Dat kan door agenten die Turks of Arabisch spreken of leren, maar ook door straattaal in te zetten, of simpelweg 'makkelijk te zijn in het taalgebruik', 'net als sommige bewoners direct en recht voor z'n raap'.

'Ik ben wel aardig streetwise, ook met jongeren, jongeren vinden dat mooi (...) ik heb iets met taal en ik pak taal heel snel op. Dus als je af en toe een woordje Turks laat vallen of Marokkaans vinden ze dat helemaal mooi, weet je wel. En dan om die verbinding te maken, daar heb je toch wel een stukje voorsprong. En als jij ja, dat soort van dat gemaakte, weet je bij de jongens... als je bij wijze van spreken, het kan hè,

maar als je bij wijze van spreken als oer-Hollandse kerel gaat zeggen 'Hey, dreadsies alles kits?' [lacht; LS], snap je, dan gaat dat niet werken, dan denken die gasten ook van: 'hé, wat is dit joh?' – agent Bloemhof

'Ik ben begonnen met een cursus Arabisch en Turks. Ook omdat ik de taal machtig wil zijn. Omdat ik daar af en toe wel geïrriteerd van raak van jeetje ik had nu wel echt willen horen wat er wordt gezegd. Maar dat is nog een beetje lastiger dan gedacht. Haha. Ik ben begonnen met de scheldwoorden. Hahaha. Ik moet zeggen dat heeft nog best wel een streepje voor. Ik heb al een aantal keren een jeugdige kunnen aanspreken op iets wat hij tegen mij zei. En ja ik ben dan ook best wel direct. Als iemand mij hoer noemt, dan pak ik hem ook gewoon bij zijn arm en zeg ik 'wat zeg je?' En dan kijk hij me aan van 'euh... kut nu ben ik toch wel de lul'. Dat schrikeffect. Dat is wel leuk.'
– agent Poelenburg

Uit bovenstaande citaten blijkt, tot slot, dat sommige agenten zich ook 'identificeren met de ander' door mee te gaan in de 'straatcultuur', het spel mee te spelen, en in die termen te spreken: *streetwise* zijn, 'scherp zijn', 'ballen tonen' of 'chill zijn' (zie: De Jong, 2007).

3. Betrouwbaar, authentiek en eerlijk zijn: wantrouwen wegnemen, een positiever beeld van de politie creëren (affectieve depolarisatie)

Het gaat uiteraard niet uitsluitend om het hebben van contact, maar ook om de kwaliteit, het karakter en de aard van dat contact. Ontmoetingen en interacties tussen jongeren en politiemensen kunnen immers ook zeer moeizaam en negatief verlopen en in sommige gevallen leiden tot escalatie. Volgens veel geïnterviewde agenten is het dan ook van belang om betrouwbaar, authentiek en eerlijk in het contact te zijn. Alleen op die manier kan het inhoudelijke beeld van de politie, van de 'ander' positiever worden. Het zijn pogingen tot 'affectieve depolarisatie', pogingen om gevoelens van wantrouwen ten aanzien van de politie weg te nemen.

'Je moet echt verbinden. Mensen hebben je zo door. Als je een nepperd bent, dan heb je hier niks te zoeken.' – agent Bloemhof

'Het is ook van hoe je bent. En ik denk, als je eerlijk bent, open bent en oprecht bent, dan kom je er wel, zeg maar. En dan is het oké en dat voelen zij ook echt wel. Als je dingen gaat verzinnen of beloftes maakt die je niet kan waarmaken... dat moet je niet doen. Wees eerlijk. Zeg ook van nee is nee, hè. Dat is ook een antwoord, maar dan weten ze waar ze aan toe zijn. En natuurlijk krijg je eerst hakken in het zand. Maar eerlijkheid telt het langst, maar dat vind ik over het algemeen in het hele leven, maar dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend.' – agent Duindorp

'... men lijkt, althans het gros van de mensen daar, lijkt superalert te zijn op of je authentiek bent. Dus ben je echt? Je hoeft niet te acteren in die wijk, dus je hoeft niet

daar het gezag... Ooit was er een burgemeester die zei 'we moeten het gezag terug'... je moet niet acteren... dus je hebt gezag, maar ga niet proberen... dat werkt niet in dit soort wijken. Dus je moet authentiek zijn en dan mag je heel erg anders zijn [dan de wijkbewoners; LS], maar wel authentiek.' – agent Poelenburg

'Ze verwachten ook wel een optreden van de politie, ook de harde kern, ook de mensen die die daar niet echt politievriend zijn. Die vinden ook dat sommige dingen niet kunnen. Als je maar duidelijk bent. Ze verwachten een oprechte, eerlijke politie. Ze houden van zeggen wat je doet en doen wat je zegt, ja, en niet er omheen draaien. En ook aangeven dit kan wel en dit niet en tot hier en niet verder. Als je onzeker bent... daar maken ze gebruik van, dan nemen ze een loopje met je.' – agent Duindorp

'Ik ben altijd eerlijk geweest. Ik zeg wat ik doe en ik doe wat ik zeg en dat is daar belangrijk. Als je één keer liegt of de boel bedondert dan is het vertrouwen ook weg. Maar dat is wel het vertrouwen wat je hebt opgebouwd, want daar heb ik heel veel in geïnvesteerd, hè.' – agent Duindorp

De inzet kan dus zowel gericht zijn op het onderhouden van interpersoonlijke relaties (de relatie tussen een bepaalde agent en wijkbewoners) als op de relatie tussen wijkbewoners en de politie in bredere zin of als instituut.

4. Het sluiten van allianties en het maken van deals: problemen tussen wij en zij sussen (issue depolarisatie)

Een vierde activiteit om polarisatie te beteugelen en escalatie te voorkomen is het sluiten van allianties en het maken van deals. Waar de derde activiteit voornamelijk gericht is op gevoelens (affectieve depolarisatie), gaat het hier om het sussen van concrete problemen (issue depolarisatie). Veel agenten benadrukken het belang om wijkbewoners iets te gunnen, af en toe een oogje dicht te knijpen, wat te geven. Belangrijk daarbij is dat politiemensen iets toestaan, maar tegelijkertijd wijkbewoners (mede)verantwoordelijk maken om de alledaagse vrede te bewaren.

Zo vertelt een agent over het toestaan van de 'demonstratie' op 31 december 2021 op het Tesselseplein in Duindorp (zie ook hoofdstuk 5 – 'COVID-19-argwaan'). Buitenstaanders stelden dat het niet om een demonstratie ging, maar dat het gewoon een feest in coronatijd was. De politie werd bekritiseerd dat ze niet ingrepen tijdens de optredens en de 'hossende wijkbewoners' op het plein niet stopten.

'Maar wat? Als je dit niet had gedaan, hadden we gewoon wéér een rel gehad. En ja, waar kies je dan voor? Gewonde collega's? Voor dat weer je hele wijk gesloopt wordt? En nu waren er afspraken gemaakt, ze hadden hun eigen ordedienst en als er ook maar wat gebeurde, nou weet je, als ik zag dat er ergens weer een fik werd gestoken met kerstbomen dan tikte ik een geel hesje aan, dan zeg ik: 'Joh, wil je er even naartoe gaan?' Nou dan... ze renden voor me. Zij hadden een feestje. En als er een vuurwerk

werd afgegooid nou, dan kregen ze op de klotten van die oude van 'Hee! Kappen', weet je wel, want zij waren verantwoordelijk.' – agent Duindorp

Een andere agent vertelt hoe een illegaal feest werd beëindigd zonder dat het uit de hand liep. Door allianties te smeden en een deal te maken:

'Nou, wij mochten daar naartoe om aan te gaan geven: het feest is voorbij. Nou dan denk ik: daar gaan we. Dat kan alleen maar dikke ellende worden. De gemeentelijke handhavers moesten het bericht brengen. Alleen deze waren niet echt zeker van de zaak, die vonden dat niet echt heel tof om te doen. Dus nou ja, wij mochten mee en die zanger aangesproken van: 'Hee luister, dit kan dikke ellende gaan veroorzaken. Jij bent een belangrijke speler voor mij. Ik denk dat we toch moeten gaan samenwerken. Of je bent je spulletjes kwijt en je hebt een dikke prent of je gaat met ons meewerken en dan doen we het op de meest waanzinnige manier.' Nou, ik zag een belangrijke speler van Duindorp in het publiek. Die heb ik naar me toe gehaald onder het mom van 'vriendje, luister, we hebben een dingetje'. Toen hebben we ze twee nummertjes gegund. Na die twee nummers feest afgelopen. Geen ellende voor de zanger. Die zanger moesten hun betalen, die had het publiek betaald, hè. Dat doen ze met mekaar, delen, en dan hebben ze plezier met mekaar. En die zanger aangegeven van 'luister, je hebt twee nummertjes, geen prent, maar wel je spullen pakken en weg'. Nou ja, volgens mij in dit verhaal is iedereen een winnaar. Het publiek heeft nog twee nummertjes die ze mogen horen. De zanger die mag zijn spullen pakken en er wordt niks in beslag genomen en gaat met z'n spullen weg. Gemeente, politie, heeft geen ellende, anders wordt het weer een ME-inzet. Weet je, doordat je dat die lui gunt... ja, dat blijft hangen bij die gasten. Weet je, geen ellende, niet met aanhouding en alles. En nou, ja, dat en dat spreekt zich voort.' – agent Duindorp

5. Vermijden van gespreksonderwerpen, handelingen of plekken: wij-zij interacties ontwijken

Tot slot, een vijfde en laatste activiteit die politiemensen inzetten om alledaagse vrede te bewerkstelligen is 'vermijden'. Het heeft te maken met het goed kunnen lezen van sociale situaties en op basis daarvan in te schatten wanneer het beter is om iets niet te zeggen of niet te doen. In het alledaagse werk van politiemensen komt 'vermijden' op verschillende manieren terug. Ten eerste door bepaalde gevoelige gespreksonderwerpen te vermijden of terughoudend te zijn in het contact. Een aantal agenten stelt dat het belangrijk is om de lokale context goed te kunnen lezen en rekening te houden met het feit dat 'praten met de politie' gevoelig ligt in de wijk (zie ook hoofdstuk 5). Ze geven aan dat ze jongeren daarom bewust niet in de groep aanspreken over bepaalde onderwerpen, omdat dat tot grotere problemen kan leiden.

'Een klein voorbeeldje: een collega en ik hadden gasten gepakt na een korte achtervolging, was begonnen in een straat en we wilden die gasten aanspreken omdat we het niet vertrouwden, wordt een achtervolging. Die gasten hadden vier kilo hennep bij

zich in die auto, dus we hadden die gozer aangehouden, maar we gingen terug naar die straat waar het was begonnen. Omdat daar ons onderzoek nog niet gedaan was en wilden daar toch eventjes wat dingetjes in kaart brengen. Dus ja, sprak een vrouw, een buurtbewoner, die sprak mij gelijk aan van 'hee, die gasten stonden net, daar en daar, bla bla...' zat hele informatie te delen, terwijl schuin tegenover stond een kerel die had ook alles gezien. Dus ik zeg dan: 'Ga maar even naar binnen. Ik bel je zo op.' Snap je? Je moet daar echt wel continu mee bezig zijn. Vier kilo hennep, weet je wel, die vrouw die weet niet dat ik dat heb gevonden, die staat nog net niet half te wijzen van 'hee, die gasten, hoor...' Snap je? Vanavond liggen haar ruiten eruit bij wijze van spreken. Dus dat zijn wel dingen waar je echt wel scherp op moet zijn.' – agent Bloemhof

Een andere manier is het vermijden van bepaalde handelingen, bijvoorbeeld door niet gelijk naar 'de strafkant' te gaan, of door niet gelijk om identiteitsbewijzen te vragen.

'Als ik een melding krijg dat er overlast is van jeugd dan ga ik eigenlijk altijd gewoon eerst in gesprek. Soms herken ik die jongeren, soms zitten er nieuwe gasten bij of ja gasten die ik niet ken. Dan probeer ik af en toe nog weleens een ID-kaart te vragen, omdat ik eigenlijk toch wil weten van hé wie ben jij? Aan de andere kant is dat laagdrempelige dan ook weg. Zodra je zeg maar overgaat tot het vragen van een ID-kaart, dan is het gelijk 'oké die controle is er', en dan merk je ook vaak dat ze dan wat terughoudender zijn in een verhaal vertellen. Dus ik probeer heel erg op te letten in namen zodat ik dan niet die ID-kaart hoeft te vragen.' – agent Poelenburg

'Ik vraag eigenlijk niet zo vaak legitimatiebewijzen, ook aan jongens op straat niet. Dat vinden hun sowieso echt een no-go als je dat doet. Soms moet het, hè, als er wat is gebeurd, dan ontkom je er niet aan.' – agent Bloemhof

Tot slot wordt soms ook de wijk zelf vermeden. Een aantal wijkagenten stelt dat ze op sommige momenten om tactische redenen even niet hun gezicht laten zien in de wijk. Bijvoorbeeld als het heel onrustig is in de wijk of als er een grote ME-/politieactie is. Als de rust enigszins is weergekeerd, trekken ze de wijk weer in om de 'verbinding te zoeken'.

Vermijden is uiteraard niet altijd mogelijk en wenselijk. Velen stellen dat er soms ook hard opgetreden moet worden, en dat de strafkant soms onvermijdelijk is. Het is een zoektocht, agenten moeten navigeren en zich staande proberen te houden op straat. Om het 'goede' te doen en de alledaagse vrede te behouden moeten ze verschillende belangen wegen.

'Ik heb nu een aantal keer gehad dat ik mezelf eigenlijk een beetje ja mijn positie daarin een beetje vergooid had omdat ik dan bijvoorbeeld de opdracht heb gekregen van 'nee we gaan nu echt verbaliserend optreden'. Dus we gaan echt bekeuringen schrijven, omdat het gewoon too much wordt. En ja en dat ik dan dus eigenlijk mijn eigen glazen ingooi door daar zelf ook te gaan staan, waardoor ik die connectie zeg maar

met de jeugd een beetje [verlies; LS] ... Want je wilt je streep trekken om te laten zien van 'hee je gedrag keur ik niet goed' en aan de andere kant wil je die connectie blijven houden voor informatie uit de wijk. Dus ja daartussenin hangen is af en toe nog best lastig.' – agent Poelenburg

Tabel 7.1 Activiteiten van alledaagse vrede door politiemensen

Activiteiten van alledaagse vrede door politiemensen
<i>Contact maken: wij-zij grenzen verlagen</i> <ul style="list-style-type: none"> – Veel aanwezig zijn in de wijk – Uit de auto stappen
<i>Identificatie met de 'ander': grenzen vervagen, wij=zij</i> <ul style="list-style-type: none"> – Benadrukken van dezelfde achtergrond (stad, sociaaleconomisch, migratieachtergrond) – Spreken van dezelfde taal (straattaal, Turks, Arabisch, Haags) – 'Scherp' en streetwise zijn
<i>Betrouwbaar, authentiek, en eerlijk zijn: een positiever beeld creëren (affectieve depolarisatie)</i> <ul style="list-style-type: none"> – Voorspelbaarheid – Afspraken nakomen
<i>Allianties en deals sluiten: problemen sussen (issue depolarisatie)</i> <ul style="list-style-type: none"> – Iets gunnen, regelen – Verantwoordelijkheid geven
<i>Vermijden: wij-zij interacties ontwijken</i> <ul style="list-style-type: none"> – Gevoelige onderwerpen niet in de groep of op straat bespreken – Niet gelijk om ID's vragen of repressief optreden – De wijk vermijden bij hoogoplopende spanningen en bij ME-inzet

Intragroepsprocessen die alledaagse vrede onder druk zetten

Tabel 7.1 geeft een overzicht van de vijf activiteiten die politiemensen inzetten om de alledaagse vrede te bewaren. Het zijn voorbeelden van hoe politiemensen intergroepsprocessen van verticale polarisatie (politie tegenover wijkbewoners) in goede banen proberen te leiden. Tegelijkertijd kunnen de vijf activiteiten niet altijd rekenen op instemming binnen de 'eigen groep'. Ze worden betwist en kunnen leiden tot intragroep spanningen. Er zijn verschillen in het denken over de wijk én in het handelen ten aanzien van wijkbewoners (zie ook hoofdstuk 5). Sommige politiemensen 'lezen' de processen in de wijk met minder empathie en verstoren de opgebouwde relaties, stelt een aantal van de geïnterviewde politiemensen. Het gaat over collega's die liever niet in de wijk willen werken, die een eenzijdig beeld van de wijk hebben.

'Er zijn collega's die zeggen dat het een 'klotewijk' is. Die zeggen 'Duindorp Puindorp'. Dan vraag ik: 'Waar baseer je dat dan op?' Het is de naam, de achtergrond en het verleden en dat blijft je achtervolgen. Vroeger was het denk ik een stuk erger, je kan het willen veranderen, maar het blijft altijd de naam houden.' – agent Duindorp

Het gaat niet alleen over denkbepelden, maar ook over concrete handelingen in de dagelijkse praktijk die op gespannen voet staan met het behoud van alledaagse vrede:

‘Ik zat laatst met een collega in de auto en toen was het onrustig. En die zat dan gelijk zo ‘weer die kutjeugd en dit en dat... er is altijd wat met hun’... ja als je eigenlijk al met die instelling ergens in gaat ja dan wordt het wel heel lastig en dan kan zo’n collega dat wat je in een tijd hebt opgebouwd kan het in één moment helemaal kapotmaken. (...)’ – agent Poelenburg

Op de plek van de onrust stuurt hij zijn collega weg, omdat hij ‘als een rode lap’ werkt.

‘Ja weet je, wij proberen toch wat op te bouwen dus je gaat het wel even uitleggen van waarom. En dan zegt hij ‘ja, jullie proberen alles nat te houden’. Ja, ook met een bepaald doel! Als er echt opgetreden moet worden doen we dat ook, maar het is vaak gewoon ook een manier waarop je iemand benadert. En dat doen we toch altijd even anders.’ – agent Poelenburg

De activiteiten van alledaagse vrede kunnen dus leiden tot kritiek binnen de organisatie, maar ook door politiek en media: beloon je nu niet degenen die het hardst roepen of die dreigen met geweld? Alledaagse vrede is geen ideale oplossing. Het is imperfect en fragiel. De activiteiten van alledaagse vrede kunnen bovendien bepaalde ongelijke structuren en problemen in stand houden. Tegelijkertijd kunnen de bovenstaande vijf activiteiten bijdragen aan het dempen van polarisatie en ervoor zorgen dat de situatie niet escaleert. Alledaagse vrede is daarmee een hoopvol startpunt voor het verbeteren van relaties.

Alledaagse vrede door de ogen van jonge wijkbewoners

De potentie van het bereiken van alledaagse vrede ligt niet alleen bij politiemensen (en andere professionals in de wijk, zoals jongerenwerkers, community builders, stadsmariniers etc.), maar ook en misschien vooral bij wijkbewoners zelf.³⁵ Op basis van de gesprekken en observaties onder jongeren identificeer ik ook hier vijf activiteiten die bijdragen aan het dempen van horizontale en verticale polarisatie: (1) contact maken; (2) humor; (3) elkaar corrigeren; (4) bemiddelen en bijleggen; en (5) vermijden. De eerste twee activiteiten zijn gericht op ‘grenzen’: wij-zij breuklijnen in de wijk worden ofwel vervaagd door het benadrukken van een gemeenschappelijk ‘wij’ (contact maken) of juist aangedikt en bespot, en zodoende gerelativeerd (humor). De derde en vierde activiteit zijn gericht op de ‘inhoud’: jongeren proberen te leren van fouten uit het verleden en een positiever beeld neer te zetten van de eigen wijk (elkaar corrigeren). Bovendien stellen jongeren dat ruzies in de wijk snel onderling worden opgelost (bemiddelen en bijleggen – issue depolarisatie). De vijfde en laatste activiteit is, net als bij politiemensen, gericht op het vermijden van de interactie tussen ‘wij’ en ‘zij’. Om

35 Zie onder andere ook Van Duijneveldt et al. (2024) over het versterken en benutten van het vermogen van bewoners om conflicten zelf op te lossen.

tactische redenen worden bepaalde gespreksonderwerpen, personen of plekken ontweken om zo escalatie te voorkomen.

1. Contact maken: grenzen vervagen, een gedeeld 'wij' benadrukken

Zoals al eerder beschreven (zie hoofdstuk 4) wordt de hechte band tussen wijkbewoners door veel jongeren benadrukt. 'Iedereen kent elkaar hier.' De jongerenhuizen van Poelenburg en Duindorp zijn belangrijke ontmoetingsplaatsen. Het zijn plekken die bezocht worden door jongeren met verschillende (migratie)achtergronden (zowel in Poelenburg als Duindorp) en verschillende opleidingsniveaus. De breuklijnen die door de wijk lopen, vervagen hier vaak. Ook komen er zo nu en dan jongeren uit nabijgelegen buurten 'chillen'. Bij binnenkomst wordt er contact gemaakt met alle aanwezigen: ze maken een ronde en geven iedereen een hand of boks (soms gevolgd door een hand op het hart).

'Duindorp is wel echt een volksbuurtje, zeg maar, dat hoor je wel vaker van iedereen hier. Ja, gewoon een klein buurtje, iedereen kent elkaar wel (...) gewoon dat iedereen goed met elkaar om kan gaan hier. Dat vind ik wel fijn. (...) Op dit moment wordt veel meer gefocust op in-di-vi-dualisme, ik weet niet of ik het zo goed zeg, maar daar wordt heel veel op gefocust, tegenwoordig. Ik vind sowieso... je leeft toch in een samenleving, zeg maar, om elkaar te kennen, om elkaar te helpen en zo... dat soort dingen. Dat is waar het op gebouwd is. Dus als je dat niet hebt, als jij je buurman niet eens kent, in wat voor buurt leef je dan? Een beetje filosofisch gezegd misschien...' – jongere Duindorp

Veel meer dan de onderlinge verdeeldheid wordt een gedeeld 'wij' benadrukt.

2. Humor: wij-zij grenzen uitvergroten, bespotten en relativeren

In tegenstelling tot de eerste activiteit waar wij-zij grenzen worden vervaagd, worden ze soms ook juist expliciet gemaakt en uitvergroot. In de jeugdhuisen worden aan de lopende band harde grappen gemaakt over elkaar, vaak ook over migratieachtergrond. Humor lijkt als uitlaatklep te fungeren. Het bespotten van gevoelige identiteitsgrenzen kan relativerend werken. Zo zijn er twee jongens die 'grappend' tegen elkaar opbieden:

'Houd je bek, neger, jullie hebben niet eens water in Somalië.' – jongere Poelenburg

De ander reageert direct:

'Ach, dikke Koerd – jullie hebben niet eens zelf een land, broer.' – jongere Poelenburg

Ze laten daarmee bovendien aan hun vrienden zien dat ze ad rem en 'scherp' zijn. De 'grappen' vallen echter niet altijd in goede aarde bij de ander. Over spanningen tussen Koerden en Turken in Poelenburg zegt een jongen:

‘Ze hebben wel natuurlijk af en toe een woordwisseling op een grappige manier weet je, maar omdat ze vrienden zijn, zal het nooit verder dan dat gaan. Er is niemand die echt geïnteresseerd is in politiek. Of sommigen, terwijl ze misschien Koerd zijn, claimen dat niet eens. Ze zeggen gewoon: ‘Ik ben Turks of het maakt me niet echt uit. Ik woon hier in Nederland. Het zal me een worst wezen.’ – jongere Poelenburg

Een ander stelt:

‘Niks behalve grappen. Ik weet niet, ik weet niet in hoeverre het grappen zijn. Misschien dat het soms wel een beetje serieus is, maar er is niet echt een ruzie uitgekomen dat Koerdische jongeren tegen Turkse jongeren hebben gevochten. Dat heb ik nooit opgemerkt.’ – jongere Poelenburg

3. Elkaar corrigeren, van elkaar leren: een positiever beeld van de eigen wijk creëren

In de jongerenhuizen valt op dat jongeren elkaar op sommige momenten ophitsen, maar op andere momenten elkaar ook corrigeren met betrekking tot taalgebruik en omgangsvormen. Een aantal jongeren stelt dat ze geleerd hebben van de ‘fouten’ van de generatie boven hen. Sommigen zeggen ook dat ze het belangrijk vinden dat de generatie onder hen op het rechte pad blijft en niet in aanraking komt met politie en justitie. Ze zetten zich zodoende in voor een positiever beeld van de eigen wijk.

‘Je ziet de generatie voor mij, die met die hoodvlogs, die heeft geen goed voorbeeld gegeven. Er zijn misschien wel een aantal jongens die daar een beeld van hebben gekregen van ‘ja, dit vind ik stoer, dit vind ik leuk’. Dat kan, dat weet ik niet. Ik denk niet dat dat een goed voorbeeld is.’ – jongere Poelenburg

‘De les die zij mij hebben meegegeven is dat media-aandacht niet altijd iets goeds is. Het kan ook heel slecht uitpakken dus daarom moet je wel een beetje voorzichtig zijn met media-aandacht.’ – jongere Poelenburg

‘Ik zeg de generatie onder ons dat ze gewoon niet moeten kloten en hun tijd niet moeten verspillen. Dus bijvoorbeeld dat ze bezig zijn met iets, want ik heb gemerkt dat als je niks te doen hebt, als je veel vrije tijd hebt, dan ga je kloten en dan ga je dingen doen uit verveling. En zo komen er weer incidenten en ongein en allemaal dingen die niemand wil. Herrie schoppen, vandalisme, vuurwerk dat raad ik af. Ik zeg ‘doe dat niet’ – jongere Poelenburg

‘Ze gaan meer de criminele kant op, stelen of dit dat... dat zijn hele simpele dingen die gewoon je leven een beetje kunnen verpesten. Dat vind ik wel echt zonde voor die jongeren. Ik zeg gewoon: het is gewoon jammer als je zoiets gaat doen, je gaat zoveel gezeik krijgen. Je gaat je ouders hoofdpijn bezorgen. Zij gaan heel veel stressen. Jij gaat stressen. Dus het heeft geen voordeel, weet je, dat soort dingen. Ik probeer gewoon te

zeggen van: 'het is niet slim dat je dat soort dingen doet', maar ik kan ook niet echt direct invloed hebben op diegene. Ik kan me niet bemoeien met diegene, ik ben niet zijn vader. Ik zeg gewoon: 'het is niet goed wat je doet'. Klaar.' – jongere Poelenburg

'Wij vechten allemaal met de vuist. Dat ten eerste, wij vechten niet met messen en shit. Wij vechten altijd met vuist. Ik heb nog nooit een mes in mijn zak gehad of een mes mee naar buiten gehad. Bijna niemand hier. Je moet hier in Duindorp gewoon zonder mes lopen, want je bent niet stoer. Wij vinden je dan gewoon een kneus als jij hier nu met een mes naar binnen komt lopen, vinden we je allemaal een kneus. Dat is een soort van regel hier. Je krijgt anders een paar tikken. Ik ga geen namen noemen, maar een jongen van twaalf die had een keer een keukenmes bij zich, die hebben we gewoon helemaal de tyfus geslagen.' – jongere Duindorp

'De jongens van de generatie erboven voeden de kleintjes op. (...) Ik zeg tegen de generatie onder mij zorg dat het gezellig is en vecht alleen wanneer het nodig is, niet onnodig vechten. Als iemand jou uitdaagt dan geef ik hem groot gelijk dat je hem op z'n bek slaat. Maar als jij iemand anders gaat uitdagen die totaal onschuldig is... dat slaat helemaal nergens op. Dan geven we hem een tik en zeggen we: 'Ben je niet goed of zo?'" – jongere Duindorp

Het corrigeren van elkaar verloopt (deels) langs bestaande machtsverhoudingen in de wijk. Hoewel het kan bijdragen aan een vorm van alledaagse vrede, betekent het niet dat die machtsrelaties en de manier waarop gecorrigeerd wordt door iedereen als 'vreedzaam' ervaren wordt.

4. Bemiddelen en bijleggen: ruzies onderling oplossen, issue depolarisatie

Ruzies in de wijk duren nooit lang, stellen veel van de geïnterviewde jongeren. Het wordt snel bijgelegd, omdat er een duidelijk besef is dat je als hechte wijkgemeenschap met elkaar door moet, je bent van elkaar afhankelijk. Het sterke 'wij'-gevoel wordt ook hier benadrukt.

'Kijk, omdat iedereen hier elkaar kent, zeg maar, is er altijd een derde partij die een gemeenschappelijk vriend is. Dus stel, je hebt een dingetje, een akkefietje met iemand. Dan is er altijd wel een derde partij, die begint met allebei van 'Hee boys, kom op', weet je. 'We zijn beter dan dit.' Dus die komt er dan tussen (...) Dat verschilt per keer. De ene keer ben jij de derde man en dan andere keer heb jij zelf ruzie.' – jongere Poelenburg

'Die jongens die hier wonen ken ik al heel mijn leven, want heel mijn leven woon ik hier. Dus nou, ook al heb je ruzie met hem je gaat hem de volgende dag weer moeten zien of je dat leuk vindt of niet. Dus ik denk dat iedereen hier iets heeft van: ja, we hebben daar geen zin in. We willen ook dat er geen verdeeldheid is, omdat ik ruzie heb

met hem en hij met mij, dat er dan meerdere groepen ontstaan. Dus ik denk beter gewoon even uitpraten.’ – jongere Poelenburg

‘Hier in Duindorp moet je gewoon toegeven aan je fouten. Hier hebben we ook heel vaak ruzie gehad, maar dan komen gelijk al die Duindorpers erbij en dan zeggen ze: ‘Geef elkaar gewoon een hand. Man, waar slaat het op, geef elkaar gewoon een hand.’ En dan denk je: waarom ga ik mezelf groot houden? Als ik gewoon een hand aan hem geef, is het klaar. Je kan boos blijven, maar het wordt hier niet geaccepteerd dat dingen blijven sudderen zeg maar. Wie wil er nou dat je ruzie hebt met elkaar in de wijk? Want dan krijg je ook bepaalde groepen in de wijk. De ene gaat zich bij die groep melden, de andere bij die. Dus dan sta je allemaal tegenover elkaar. Maar wij zijn nu gewoon één grote groep.’ – jongere Duindorp

5. Vermijden: het ontwijken van gespreksonderwerpen, personen of plekken

Net als bij politiemensen, proberen jongeren polarisatie te verminderen en escalatie te voorkomen door bepaalde personen of plekken te vermijden. Gevoelige gespreksonderwerpen die mogelijk spanning kunnen opleveren worden soms bewust niet ter sprake gebracht (zie ook Wessendorf, 2014).

‘Over politiek hebben we het eigenlijk niet. Dat proberen we zo veel mogelijk te vermijden. Ik steek mijn neus niet in dat soort zaken.’ – jongere Poelenburg

‘Ja, een soort van taboe, denk ik, dat er niet echt over wordt gepraat omdat je dan wel iets gaat creëren. Of dan denkt diegene van jij wilt iets opzetten dat je eigenlijk niet wilt, dan hou je het gewoon stil.’ – jongere Poelenburg

‘Ja, ikzelf heb wel gewoon spanning met een jongen. Dat is toevallig, maar het is niet dat wij echt elkaar opzoeken. Laat ik het zo zeggen. Maar als we elkaar zien, dan kijk ik gewoon rechtdoor. We ontwijken elkaar. Het is niet zo dat wij elkaar gaan opzoeken, proberen elkaar in het ziekenhuis te slaan, zeg maar. Dus dan vermijd je elkaar gewoon. (...) We kappen hem dan gewoon af... we praten niet meer met hem, we gaan niet meer met hem om.’ – jongere Poelenburg

‘Ik probeer mijn broertje wel mee te geven om grote groepen te vermijden. Weet je, een grote groep waar ze aan het relschoppen zijn et cetera. Natuurlijk, het zijn jongeren, ik neem ze dat niet kwalijk. Ze hebben ook niks te doen en proberen er gewoon wat leuks van te maken. En soms is de definitie van ‘iets leuks doen’ voor hun wat anders dan wat wij als ‘wat leuks doen’ zien. Ik probeer wel dat bewustzijn mee te geven van ‘probeert het te vermijden’, weet je, want ik heb het ook destijds vermeden aangezien ik zelf nog nooit echt in een grote relschopsituatie ben beland (...) Ik ben zo iemand die niet echt van heel veel drukte houdt. Dat is niet echt iets waar ik me heel fijn bij voel. Ik ben liever een persoon die in rustige omgevingen is.’ – jongere Poelenburg

Tabel 7.2 Activiteiten van alledaagse vrede door jongeren

Activiteiten van alledaagse vrede door jongeren
<i>Contact maken: grenzen vervagen, benadrukken van gezamenlijk 'wij'</i> – Ontmoetingsplekken voor jongeren met diverse achtergronden – Begroetingsrituelen
<i>Humor: wij-zij grenzen uitvergroten, bespotten en relativeren</i> – Harde grappen over gevoelige identiteitsgrenzen
<i>Elkaar corrigeren: een positiever beeld van de eigen wijk creëren</i> – Corrigeren met betrekking tot taalgebruik, omgangsvormen en handelingen – Leren van de 'fouten' van de generatie boven jou
<i>Bemiddelen en bijleggen: ruzies onderling oplossen (issue depolarisatie)</i> – Interventies van een 'derde partij' – De onvermijdelijke noodzaak om met elkaar verder te gaan
<i>Vermijden: het ontwijken van gespreksonderwerpen, personen, plekken</i> – Gevoelige (politieke) onderwerpen vermijden – Bepaalde personen of groepen in de wijk vermijden

Conclusie

Waarom loopt het vaak *niet* uit de hand? Die vraag is van belang vanuit maatschappelijk, beleidsmatig en wetenschappelijk oogpunt. Juist omdat deze wijken vaak verbeeld worden als onrustige plekken terwijl het op straat vaak rustig en vreedzaam is. In plaats van 'dreigingsbeelden' heeft dit hoofdstuk daarom het belang onderstreept van activiteiten van alledaagse vrede. Het belang om in kaart te brengen hoe mensen zich inzetten om de rust te bewaren, geweldsuitbarstingen te voorkomen en vreedzaam samen te leven. Overeenkomstig met de ideeën van Mac Ginty heb ik niet gekeken naar formeel beleid van 'professionals', maar ingezoomd op het lokale en het informele. Het kijkt naar wat er al aanwezig is in de wijk, naar de positieve krachten. Zoals Mac Ginty stelt is alledaagse vrede niet een constante en stabiele situatie. Alledaagse vrede is imperfect, grillig en fragiel. Zo is het afhankelijk van sociale vaardigheden, emotionele intelligentie en de capaciteit van individuen om sociale situaties te lezen en vreedzame beslissingen te nemen (Mac Ginty, 2021:19). Bovendien verandert het niet direct de dieperliggende structurele problemen. Alledaagse vrede is pragmatisch, het is geen garantie voor het voorkómen van oplopende polarisatie of gewelddadige escalatie, maar het heeft wel een dempende werking op spanningen tussen groepen. Het is een hoopvol startpunt.

Dit hoofdstuk heeft een vergrootglas gelegd op de activiteiten van alledaagse vrede van slechts twee centrale actoren: die van politiemensen en jongeren. Het onderstreept het belang om politiemensen die veel werken in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof niet te veel top-down te regisseren, maar hen vertrouwen, ruimte en vrijheid te geven om de situatie op lokaal niveau te lezen en op basis daarvan beslissingen te nemen om de alledaagse vrede te behouden. Het onderstreept ook het belang om te zien en te erkennen wat jongeren zelf doen om vreedzaam samen te leven.

Uiteraard zijn er in de wijken ook vele andere actoren actief die óók kunnen bijdragen aan alledaagse vrede, zoals jongerenwerkers, community builders, sociaal werkers, buurtmoeders/-vaders, imams, etc. Zij doen vaak nuttig en belangrijk werk. Dat blijkt alleen al uit de positieve reacties van jongeren en het belang dat zij hechten aan het jongerenwerk. Het heeft hen op het rechte pad gehouden, zo zegt een aantal jongens. 'Het is mijn redding geweest.' Het valt buiten de reikwijdte van dit onderzoek, maar vervolgonderzoek zou in kaart kunnen brengen hoe deze verschillende actoren en hun activiteiten zich tot elkaar verhouden.

8 Conclusie

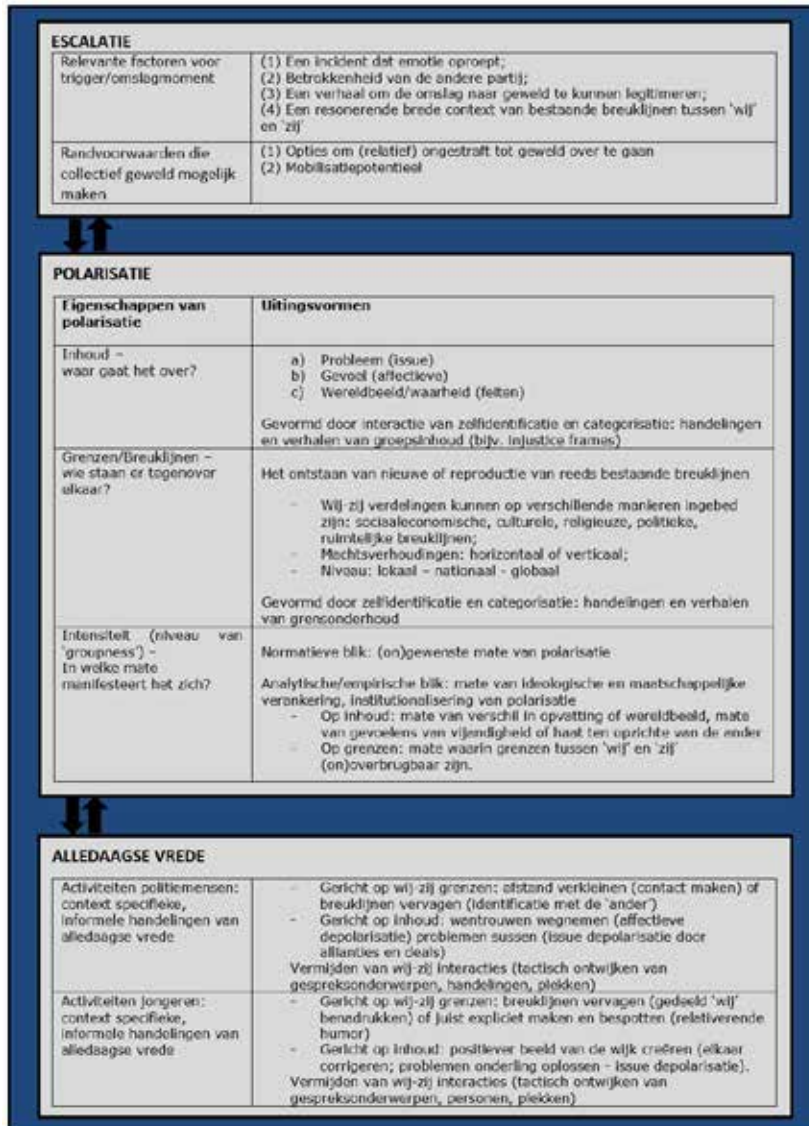
In het artikel 'De moeizame strijd tegen de ongrijpbare glazenwassersmaffia' (20 januari 2024)³⁶ schrijft *Volkskrant*-journalist Jan Tromp over hoe een Turks-Nederlandse familie vanuit de 'achterstandswijken' Poelenburg en Peldersveld een malafide glazenwassersimperium heeft opgebouwd. Honderden Bulgaarse werknemers worden uitgebuit, andere glazenwassersbedrijven door heel Nederland worden geïntimideerd, bedreigd en uit hun wijken verdreven. 'Poelenburg en Peldersveld ogen op het eerste gezicht als open verzorgde nieuwbouwwijken', zo schrijft Tromp. 'Er is ruimte en licht – het belichaamt het naoorlogse ideaal van de functionele stad waar wonen en verkeer gescheiden waren en speelweiden klaarlagen voor de jonge moeder en haar kinderen. Maar het stralende geluk van de tekentafel is verdronken door de misère van een schaduwwereld. (...) De wijken staan 'hoog op de verkeerde lijstjes': drugscriminaliteit, armoede, illegale onderhuur, Turks als voertaal, zwerfvuil met bijbehorende rattenplagen en bijna één op de twee kinderen die aan obesitas lijdt. Onder het plaveisel het moeras.' In de *Volkskrant*-podcast *Elke dag*³⁷ geeft Tromp verdere toelichting op zijn onderzoek in Zaanstad. Door 'neoliberale verwaarlozing' en 'liefdeloze behandeling van overheden en instanties' is ruimte ontstaan 'voor criminele netwerken om die wijken over te nemen'. In dit type achterstandswijken 'gist en broeit' het, 'overheden staan op grote afstand' en de 'hele sociale infrastructuur van die wijk is verrot'. Tromp prijst de 'moedige' burgemeester van Zaanstad om zijn strijd tegen de specifieke glazenwassersproblematiek en om de meer structurele aanpak van het twintigjarige Pact Poelenburg Peldersveld.

Ondermijnende criminaliteit is inderdaad een van de problemen waar de wijken die centraal staan in dit onderzoek mee kampen. Het artikel van Tromp onderstreept terecht de urgentie en noodzaak om daar iets aan te doen. Echter, zoals blijkt uit dit boek, ligt onder het plaveisel niet alleen een moeras, maar op sommige plekken óók stevige grond waar jongeren hun alledaagse leven op bouwen, elkaar ontmoeten, helpen en corrigeren. Stellen dat de 'gehele sociale infrastructuur verrot is' doet deze wijken en haar inwoners tekort. Het stelt een crimineel netwerk gelijk aan een complete wijk. Het reproduceert enkelvoudige grenzen tussen 'wij' en 'zij' en tussen 'gezonde' en 'verrotte' wijken. Ik heb in dit boek gepoogd om voorbij het stereotiepe beeld van 'problematische achterstandswijken' te kijken. Het broeit er niet alleen, er bloeit ook veel. Door niet slechts één realiteit

36 <https://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2024/de-moeizame-strijd-tegen-de-ongrijpbare-glazenwassersmaffia~v1004538/>

37 Hoe de Zaanse glazenwassersmaffia Bulgaarse immigranten uitbuit.

van de wijk onder de loop te nemen, maar door het vergrootglas te kantelen (naar verschillende gezichtspunten: dat van jongeren en de politie) en door het te verplaatsen (naar verschillende wijken die vaak als tegenpolen worden gepresenteerd). Door in te zoomen en uit te zoomen beoog ik de problemen geenszins te bagatelliseren, maar wel een gelaagder en genuanceerder beeld te schetsen van deze wijken.

Figuur 8.1 Het polarisatie-escalatie-alledaagse vredemodel (PEAV-model)

Het schrijven over polarisatie, escalatie en alledaagse vrede is ingewikkeld. Elke zin, elk woord staat vast op het papier, terwijl het in de praktijk juist gaat over dynamische, beweeglijke fenomenen. Ik heb gepoogd (en geworsteld) om de wijken, jongeren en politiemensen die centraal staan in dit boek niet op te sluiten in vastomlijnde hokjes en categorieën, en geprobeerd om juist de veranderlijkheid en complexiteit van de centrale processen in kaart te brengen. In dit concluderende hoofdstuk bespreek ik kort een aantal bevindingen, aanbevelingen en beperkingen van dit onderzoek.

Allereerst de beperkingen. Hoewel dit onderzoek inzoomt en uitzoomt en het vergrootglas kantelt en verplaatst, laat het ook zaken buiten beschouwing. Het onderzoek richt zich op twee centrale actoren: jonge mannelijke wijkbewoners en politiemensen. Dat maakt het beeld onvolledig en gefragmenteerd. Het laat een groot aantal andere wijkbewoners en professionals die ook een rol spelen in processen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede grotendeels buiten beeld. Zo blijft de rol die volwassenen kunnen spelen onderbelicht: dat geldt zowel voor het aanwakkeren van polarisatie en escalatie (bijvoorbeeld door sturing vanuit de zogenoemde 'harde kern' in de wijk) als het voorkómen van collectieve onrust en het aanmoedigen van alledaagse vrede (bijvoorbeeld door buurtmoeders en -vaders). Ook de belangrijke en waardevolle rol die jongerenwerkers, community builders, stadsmariniers, imams, en andere informele leiders krijgen in dit boek te weinig aandacht. Tegenover die beperkingen staat dat ik door de focus op jonge mannelijke bewoners en politiemensen een rijker beeld heb kunnen schetsen van deze belangrijke spelers in de processen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede. Bovendien was het mogelijk om de directe ervaringen van politiemensen en jongens uit de wijk in een bredere context te plaatsen door triangulatie van vier verschillende bronnen van data: (1) interviews en achtergrondgesprekken; (2) observaties en alledaagse gesprekken; (3) (social)mediaberichtgeving; en (4) beleidsdocumenten.

Een tweede beperking is dat dit onderzoek gericht was op een *beperkt* aantal plekken: drie wijken, waarvan er twee uitvoeriger zijn bestudeerd. Het doel van dit onderzoek was echter niet zozeer om een beter begrip van Poelenburg, Duindorp of Bloemhof te krijgen, maar in de eerste plaats om centrale processen van polarisatie, escalatie en alledaagse vrede beter te begrijpen. De drie wijken dienden als geschikte locaties om die processen empirisch te ontleden. Gaandeweg heb ik mijn 'lokale data' op een abstracter niveau doordacht om zo de '*specificity trap*' te voorkomen. De dialoog tussen theorie en empirie die door dit boek is vervlochten heeft geresulteerd in een model om polarisatie, escalatie en alledaagse vrede te analyseren – ook buiten Poelenburg, Duindorp en Bloemhof (het PEAV-model – zie figuur 8.1). De dialoog tussen theorie en empirie moedigt bovendien aan om anders, preciezer en genuanceerder naar aandachtswijken te kijken

De vernieuwende blik van het PEAV-model laat zich samenvatten in vijf punten:

1. Superdiverse wijken en witte volkswijken zijn geen tegenpolen, maar lijken op elkaar

‘Superdiverse wijken’ en ‘witte volkswijken’ worden vaak als tegenpolen gezien in het publieke en politieke debat. In wetenschappelijk onderzoek worden de plekken bovendien vaak afzonderlijk van elkaar bestudeerd, waarbij vooral superdiverse wijken worden gezien als potentieel problematisch door een gebrek aan sociale cohesie, gesloten netwerken en wantrouwen ten aanzien van de overheid (Terpstra et al., 2021). Hoewel Poelenburg, Duindorp en Bloemhof qua populatie van elkaar verschillen, laat dit onderzoek zien dat er veel overeenkomsten zijn tussen de wijken. Er is variatie met betrekking tot de specifieke inhoud, breuklijnen en intensiteit van polarisatie per wijk, maar de onderliggende mechanismen zijn niet wezenlijk anders. Daarbij staan algemeen menselijke processen van groepsformatie centraal. Het is dan ook van belang om niet te gemakzuchtig te vervallen in dominante en stereotiepe categorieën om problemen in de wijken te duiden. Zo werden dezelfde problemen (niet *snitchen*, COVID-19-argwaan – zie hoofdstuk 5) in Poelenburg en Bloemhof-Noord vaak ‘etnisch’ geduid en gezien als ‘typisch Turks’ (gerelateerd aan eer- of schaamtecultuur). Exact dezelfde problemen werden in Duindorp bestempeld als ‘typisch Duindorps’. Het denken in termen van vastomlijnde groepen verhardt grenzen, sluit mensen op in een hokje en draagt bij aan het polarisatieproces.

2. Polarisation is niet een harde éénduidige wij-zij scheiding, maar gelaagd, dynamisch en complex

Polarisation wordt vaak ten onrechte gezien als een eenduidige wij-zij scheiding. In hoofdstuk 3 heb ik uiteengezet hoe het alledaagse modewoord polarisation vertaald kan worden naar een analytisch instrument. Ik heb daarbij polarisation gedefinieerd aan de hand van drie centrale kenmerken: (1) inhoud – waar gaat het over? (problemen, gevoelens, wereldbeelden), (2) breuklijnen – wie staan er tegenover elkaar? (hoe worden ‘wij’ en ‘zij’ gedefinieerd), en (3) intensiteit – in welke mate manifesteert het zich? Bovendien heb ik onderstreept dat polarisation een *relationeel* proces is dat gevormd wordt door een wisselwerking van zelfidentificatie en categorisatie door anderen. Door polarisation vervolgens te bekijken door de ogen van jongeren (hoofdstuk 4) en politiemensen (hoofdstuk 5) werd duidelijk dat het een complex, dynamisch en gelaagd fenomeen is. Er lopen tal van verschillende breuklijnen in en om de wijk: fysieke, culturele, politieke, sociaaleconomische, religieuze, gender- en leeftijdgerelateerde grenzen. Soms zijn die breuklijnen expliciet zichtbaar, op andere momenten lijken ze verdwenen. Wie ‘wij’ zijn en wie ‘zij’, wie vriend is en wie vijand, is afhankelijk van plaats, tijd en context. Opvallend is dat veel jongeren zich sterk identificeren met de eigen wijk. Ze zijn trots op hun ‘kleurrijke diversiteitswijk’ (Poelenburg, Bloemhof-Noord) of ‘traditionele volkswijk’ (Duindorp). Tegelijkertijd leven er (sterke) gevoelens van ‘onrecht’ over de stereotiepe en negatieve beeldvorming van de wijk door buitenstaanders. Om opgesloten te worden in één hokje, weggezet te worden als bewoners van ‘achterstandswijken’, als ‘crimineel’, als ‘slecht geïntegreerde Turken’ of ‘racistische tokkies’. In Duindorp ging het daarbij sterker over ‘verlies’ van de wijk, van identiteit en van tradities (het senti-

ment dat iets wordt afgepakt), terwijl het in Poelenburg en Bloemhof vaker ging over een gebrek aan erkenning, over discriminatie op basis van afkomst/wijk (het sentiment dat iets wordt ontzegd).

3. De politie is niet een neutrale buitenstaander, maar onderdeel van het polarisatieproces

Bij het bestuderen van spanningen tussen de politie en burgers heerst vaak de tendens om de politie als een losstaande entiteit te beschouwen. Alsof er een heldere grens loopt tussen de ‘politie’ en ‘de rest van de maatschappij’. Hoofdstuk 5 laat echter zien dat de binnenwereld en de buitenwereld sterk met elkaar verbonden zijn. Wij-zij tegenstellingen buiten op straat sijpelen door naar binnen en vice versa. De politie kan zich niet simpelweg presenteren als ‘neutrale actor’, maar is onderdeel van het polarisatieproces (of ze wil of niet). Alleen al vanwege het feit dat ze zo gecategoriseerd wordt door anderen: in de drie wijken leven er antipolitie gevoelens. Het is daarom van belang om het mantra van de neutraliteit van de politie niet voor lief te nemen, maar er kritisch op te reflecteren en voortdurend te bevragen. Hoe categoriseert de politie anderen (in dit geval aandachtswijken en haar jonge inwoners – als typisch Turks? Of typisch Duindorps?)? En hoe identificeert de politie zichzelf? Welke breuklijnen lopen er door de ‘blauwe familie’? Wiens veiligheid beschermt men, en welke onveiligheid levert dat op voor anderen? Daarbij is het van belang om de politie en de burger niet als gescheiden partijen te zien, maar juist te kijken naar hoe ‘binnen’ en ‘buiten’ onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

4. Collectieve geweldsescalaties zijn niet spontane en betekenisloze uitbarstingen, maar volgen een patroon en zijn politiek van aard

In hoofdstuk 6 heb ik betoogd dat uitbarstingen van collectief geweld niet simpel weggezet moeten worden als irrationeel, zinloos of crimineel gedrag. Het is van belang om het geweld te allen tijde te problematiseren en te bevragen. Dat is iets anders dan het goedkeuren of goedpraten. Ik heb het omslagpunt van polarisatie naar gewelddadige escalatie gedefinieerd als een breuk: een verandering in zowel de *intensiteit* als de *aard* van het proces. Om het omslagmoment beter te begrijpen is het van belang om enerzijds te kijken naar de bredere context, waarin structurele problemen een voortdurende voedingsbodem vormen voor ongenoegen en onrust, en anderzijds naar een ‘trigger’ die de vlam in de pan doet slaan. Voor het precieze omslagpunt naar collectief geweld zijn vier factoren van belang: (1) een incident dat emotie oproept; (2) betrokkenheid van de ‘andere partij’; (3) een verhaal om de omslag naar geweld te kunnen legitimeren; en (4) de aanwezigheid van een bredere context van ongenoegen (een reservoir van grieven), waardoor het verhaal kan resoneren. Daarnaast zijn er twee randvoorwaarden die collectief geweld *mogelijk* maken: (1) er moeten gelegenheden zijn om geweld relatief ongestraft uit te kunnen voeren; en (2) er moet voldoende mobilisatiepotentieel zijn (zie ook Adang et al., 2010).

Als collectief geweld eenmaal uitgebroken is, kan het nog lang doorwerken, ook nadat het directe geweld is gedoofd.. Zo laten de verhalen van jongeren uit Poelenburg zien. De onrust en de grote politieke belangstelling en media-aandacht voor de *hoodvlogs* in 2016 werken nog altijd door op de verbeelding van de wijk.

5. Denk niet alleen in verontrustende dreigingsbeelden, maar óók in alledaagse vredebeelden

Tot slot is het van belang om te benadrukken dat, ondanks het negatieve imago van aandachtswijken, uitbarstingen van collectief geweld (horizontaal én verticaal) eerder uitzondering dan regel zijn. Vaak gaat het óók goed in deze wijken, het straatbeeld is er doorgaans rustig en vreedzaam. Hoofdstuk 7 is daarom een pleidooi om te kijken naar waarom/waardoor het juist *niet* tot collectief geweld komt. Aan de hand van het begrip ‘alledaagse vrede’ en de gesprekken met politiemensen en jongeren is een aantal alledaagse, informele activiteiten geïdentificeerd die (kunnen) bijdragen aan het voorkómen van escalatie en het dempen van polarisatie. In plaats van een focus op formele dreigingsbeelden of een top-down beleid om cohesie te bevorderen in deze wijken, onderstreept het idee van alledaagse vrede het belang om te kijken naar wat er lokaal aanwezig is en te herkennen en erkennen wat jongeren en politiemensen al doen om de vrede te bewaren in deze wijken. Door de grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ te verlagen of te vervagen (door contact te maken, zich te verplaatsen in de ander), door zich te richten op de inhoud (negatieve stereotypen te ontkrachten door elkaar te corrigeren, te bemiddelen in geval van onenigheid, door deals te maken), of door op sommige momenten plekken, personen en onderwerpen te vermijden. Het onderstreept het belang van een relationele benadering en van lokaal maatwerk (zie ook Terpstra et al., 2021). Dat is alleen mogelijk als politiemensen voldoende ruimte en vrijheid hebben om écht verbinding te maken, om te kennen en gekend te worden. Die taak rust niet alleen op de schouders van de wijkagent, maar op die van alle politiemensen. Bovendien moedigt hoofdstuk 7 aan om naast probleemgericht te werken – een van de kernprincipes van gebiedsgebonden politiewerk (zie onder meer Van Steden et al., 2021) – óók ‘vredegericht’ te werken. Om ‘niet wantrouwen, maar vertrouwen te kiezen als basishouding’ (Nap, 2017: 11). Door wijken niet alleen te zien als bron van problemen, maar ook als bron voor vrede. Juist een voortdurende nadruk op veiligheidsdenken kan mensen en wijken (onbewust) opsluiten in categorieën en kan zodoende onveiligheid in de hand werken (zie bijv. ook Pavoni & Tulumello, 2020; Graham, 2010).

Als tegenhanger van dreigingsbeelden, de identificatie van risicogroepen en overlastplekken zou ook gedacht kunnen worden in ‘alledaagse vredebeelden’. Om zo de positieve krachten tot vreedzaam samenleven die al in de wijk aanwezig zijn beter in kaart te brengen en mogelijk te bekrachtigen. Om zo niet alleen de ‘misère van een schaduw-wereld’ te zien, maar óók momenten van stralend geluk.

Woord van dank

Dit boek had ik niet kunnen schrijven zonder de hulp en gastvrijheid van jongeren, jongerenwerkers, politiemensen en gemeenteambtenaren die bereid waren om hun verhalen met mij te delen. Veel dank voor de mooie, ontroerende, interessante en vaak bijzonder openhartige gesprekken over het leven en werken in Poelenburg, Duindorp en Bloemhof. Het heeft mijn inzicht en wereld vergroot – en naar ik hoop ook die van de lezers van dit boek.

Dank aan Politie & Wetenschap voor het mogelijk maken van dit onderzoek. Dank Adriaan Rottenberg en Seran de Leede voor het meelesen, meedenken, voor jullie steun en geduld gedurende het proces. Dank voor jullie vertrouwen.

Dank aan Beatrice de Graaf voor je steun van het begin tot het einde van dit onderzoek. Dank voor je hulp bij de hobbels onderweg, dank voor je scherpe blik. Ik bedank ook mijn collega's van de afdeling Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen en Conflict Studies aan de Universiteit Utrecht voor het nuttige commentaar op concept-versies van (delen van) dit boek.

Tot slot bedank ik de leden van de begeleidingscommissie voor hun bereidheid om als klankbord te fungeren in verschillende stadia van het onderzoek, dank voor jullie constructieve en behulpzame feedback op een eerdere versie van dit boek. Dank Otto Adang, Hans Boutellier, Jolle Demmers, Rogier Donk, Frank Gouwenberg, Roel van de Groes en Ron van Wonderen.

Referenties

- Achterhuis, H. (2008) *Met alle geweld: Een filosofische zoektocht*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Adang, O. (2011) Initiation and Escalation of Collective Violence. In: T.D. Madensen & J. Knutsson (Eds.) *Preventing Crowd Violence*. Boulder: Lynne Rienner.
- Adang, O. (2018) Ontstaan, escalatie en de-escalatie van collectieve geweldsuitbarstingen. In: S. de Lange en J. Zuure (eds) *#Woest: De kracht van verontwaardiging*, pp. 303-319. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Adang, O., Quint, H. & Van der Wal, R. (2010) *Zijn wij anders? Waarom Nederland geen grootschalige etnische rellen heeft*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Allport, G. & Postman, L. (1947) *The Psychology of Rumor*. New York: Henry Holst and Company.
- Almagro, M. (2023) Political Polarization: Radicalism and Immune Beliefs, *Philosophy and Social Criticism*, 49(3): 309–331.
- Axelrod, R., Daymude, J. & Forrest, S. (2021) Preventing Extreme Polarization of Political Attitudes, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118 (50): e2102139118.
- Bagguley, P. & Hussain, Y. (2008) *Riotous Citizens: Ethnic Conflict in Multicultural Britain*. Aldershot: Ashgate.
- Baker, S. (2012) From the Criminal Crowd to the 'Mediated Crowd': The Impact of Social Media on the 2011 English Riots, *Safer Communities*, 11: 40-49.
- Barth, F. (1969) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Cultural Difference*. Londen: Allen & Unwin.
- Benford, R. & Snow, D. (2000) Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment, *Annual Review of Sociology*, 26: 611-639.

Benyon, J. (1987) Interpretations of Civil Disorder. In: Benyon, J. & Solomos, J. (Eds). *The Roots of Urban Unrest*, pp. 23-39, Oxford: Pergamon Press.

Benyon, J. (2012) England's Urban Disorder: The 2011 Riots, *Political Insight*, 3 (1), 12-17.

Bervoets, E. & Bruinsma, M. (2017) *Horen, zien en zwijgen: Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap*. Den Haag: Sdu / Politie & Wetenschap.

Body-Gendrot, S. (2013) Urban Violence in France and England: Comparing Paris (2005) and London (2011), *Policing and Society*, 23 (1): 6-25.

Body-Gendrot, S. (2017) *Public Disorder and Globalization*. Oxon: Routledge.

Boeije, H. (2010) *Analysis in Qualitative Research*. Los Angeles: Sage.

Bösch, R. (2017) Conflict Escalation, Oxford Research Encyclopedia of International Studies, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.82>.

Boutellier, H. (2021) *Het nieuwe westen: Over identiteitspolitiek en polarisatie*. Amsterdam: Van Gennep.

Boutellier, H. (2023) Politie in tijden van identiteitspolitiek, *Cahiers Politiestudies*, 67, 167-172.

Brandsma, B. (2017) *Polarisatie: Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. Schoonrewoerd: BB in Media.

Brubaker, R. (2004) *Ethnicity without Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Çankaya, S. (2016) Normbeelden als alternatief voor politiecultuur: de integere, neutrale en loyale supercop, *Tijdschrift voor Veiligheid*, 15: 15-32.

Carothers, T. & O'Donohue, A. (2019) *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization*. Washington: Brookings Institutions Press.

Dekker, M. (2024) Zonder wrijving geen glans, *Tijdschrift Conflicthantering*, 2, 31-35.

Dekker, P. (2022) *Politieke polarisatie in Nederland*. Utrecht: Het Wereldvenster.

Delamont, S. (2004) Ethnography and Participant Observation. In: C. Seale et al. (Eds.). *Qualitative Research Practic*, pp. 217-229, Londen: Sage Publications.

Demmers, J. & Slooter, L. (2021) *Geweld*. Amsterdam: Athenaeum.

Dijkema, C. & Djontu, H.M. (2023) Geographies of Peace in the Wake of Non-War Violence in the City: Agir pour la Paix in a marginalized neighbourhood in France, *Peacebuilding*, 11(4): 463-481.

Dikeç, M. (2007) *Badlands of the Republic. Space, Politics, and Urban Policy*. Oxford: Blackwell Publishing.

Dikeç, M. (2017) *Urban Rage: The Revolt of the Excluded*. New Haven: Yale University Press.

Duijneveldt, I. van, Nafie, S., Tooren, M. van & Visser, A. (2024) *De politieaanpak van sociale conflicten*. Den Haag: SdU/Politie & Wetenschap.

Duneier, M. (2002) What Kind of Combat Sport is Sociology? *American Journal of Sociology*, 107(6): 1551-1576.

Fearon, J. & Laitin, D. (2000). Violence and the Social Construction of Ethnic Identity. *International Organization*, 54(4): 845-877.

Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society*. Berkeley: University of California Press.

Graham, S. (2010) *Cities under Siege: The New Military Urbanism*. Londen: Verso.

Hamnett, C. (2001) Social Segregation and Social Polarization. In: R. Paddison (Ed.). *Handbook of Urban Studies*, pp. 162-176, Los Angeles: Sage.

Hewstone, M. & Stroebe, W. (2001) *Introduction to Social Psychology* (3rd ed.). Oxford: Blackwell.

Hoorn, J. van (2021) Polarisatie kent grenzen, *Het tijdschrift voor de Politie*, 4: 3.

Horowitz, D. (2001) *The Deadly Ethnic Riot*. Los Angeles: University of California Press.

Hurenkamp, M. (2023) Polarisatie bestrijden ? Laten we het democratisch houden. Sociale Vraagstukken, 17 januari 2023 : <https://www.socialevraagstukken.nl/rubrieken/analyse/polarisatie-bestrijden-laten-we-het-democratisch-houden/>.

Hyra, D. (2024) *Slow and Sudden Violence: Why and When Uprisings Occur*. Oakland: University of California Press.

- Jabri, V. (1996) *Discourses on Violence: Conflict Analysis Reconsidered*. Manchester: Manchester University Press.
- Jauregi, B. (2016) *Provisional Authority: Police, Order, and Security in India*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jenkins, R. (2014) *Social Identity* (4th ed.). Londen: Routledge.
- Jong, J.D. De (2007) *Kapot moeilijk: Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Jong, J.D. De (2012) Mores leren of moeilijk zijn: Groepsprocessen en delinquent gedrag onder studenten en 'Marokkaanse' jongens, *Tijdschrift voor Criminologie*, 54(1): 3-17.
- Katz, M. (2008) Why Don't American Cities Burn Very Often? *Journal of Urban History*, 34 (2), 185-208.
- Keesman, L. & D. Weenink (2022) Feel it Coming: Situational Turning Points in Police-Civilian Encounters, *Historical Social Research*, 47, 88-110.
- Kemmers, R., van der Waal, J. & De Koster, W. (2018) Burgers op afstand? Naar een beter begrip van ontevreden burgers. In: Lange, S. de & Zuure, J. (eds.) *#Woest: De kracht van verontwaardiging*, pp. 72-87. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Klein, E. (2020) *Why We're Polarized*. New York: Avid Reader Press.
- Lamont, M. (2017) *Prisms of Inequality: Moral Boundaries, Exclusion and Academic Evaluation*, Praemium Erasmianum Essay 2017. Amsterdam: Drukkerij Mart Spruijt.
- Lapeyronnie, D. (2008) *Ghetto Urbain: Ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui*. Parijs: Robert Laffont.
- Lees, J. & Cikara, M. (2021) Understanding and Combating Misperceived Polarization, *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376: 20200143.
- Leiden I. van, Arts, N. & Ferwerda, H. (2009) *Rellen om te rellen: Een studie naar groot-schalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers*, Politiekunde 25, Politie en Wetenschap.
- Lund, C. (2014) Of What is this a Case? Analytical Movements in Qualitative Social Science Research, *Human Organization*, 73 (3), 224-234.

-
- Mac Ginty, R. (2014) Everyday Peace: Bottom-up and Local Agency in Conflict-affected Societies, *Security Dialogue*, 45(6): 548-564.
- Mac Ginty, R. (2021) *Everyday Peace: How So-called Ordinary People Can Disrupt Violent Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Madden, R. (2023) *Being Ethnographic: A Guide to Theory and Practice of Ethnography* [third edition]. Londen: Sage.
- Marcuse, P. (1989) 'Dual City': A Muddy Metaphor for a Quartered City? *International Journal of Urban and Regional Research*, 13(4), 697-708.
- Mason, J. (2018) *Qualitative Researching* (third edition). Londen: Sage.
- Moran, M. & Waddington, D. (2016) *Riots: An International Comparison*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Movisie (2021) Hoogleraar Dekker: 'Noem niet alles polarisatie', 11 maart 2021, <https://www.movisie.nl/artikel/hoogleraar-dekker-noem-niet-alles-polarisatie>.
- Nap, J. (2017) Aanzet tot een nieuw verhaal voor politie en samenleving, *Het Tijdschrift voor de Politie*, 79 (5): 6-11.
- Newburn, T. (2015) The 2011 England Riots in Recent Historical Perspective, *British Journal of Criminology*, 55: 39-64.
- Newburn, T. (2016) Reflections on Why Riots Don't Happen, *Theoretical Criminology*, 20: 125-144.
- O'Reilly, K. (2012) *Ethnographic Methods* (2nd ed.). Londen: Routledge.
- Pavoni, A. & Tulumello, S. (2020) What is Urban Violence?, *Progress in Human Geography*, 44 (1): 49-76.
- Perquin, E.N. (2018) *Lange armen: Gedichten over de politie*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Pinkster, F. (2016) Narratives of neighbourhood change and loss of belonging in an urban garden village, *Social & Cultural Geography*, 17(7): 871-891.
- Punch, M. (2010) COP's vulnerability to paradigm swings, *Journal of Police Studies*, 16: 199-232.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2009) *Polariseren binnen onze grenzen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Ragin, C. & Amoroso, L. (2019) *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method* (third edition). Los Angeles: Sage.

Reicher, S. (1984) The St Paul's Riot: An Explanation of the Limits of Crowd Action in Terms of a Social Identity Model, *European Journal of Social Psychology*, 14: 1-21.

Reicher, S. (1996) 'The Battle of Westminster': Developing the Social Identity Model of Crowd Behaviour in Order to Explain the Initiation and Development of Collective Conflict, 26: 115-134.

Reiljan, A. (2020) 'Fear and Loathing across Party Lines' (Also) in Europe: Affective Polarisation in European Party Systems, *European Journal of Political Research*, 59: 376-396.

Rosenfeld, R., Jacobs, B. & Wright, R. (2003) Snitching and the Code of the Street, *The British Journal of Criminology*, 43: 291-309.

Sapolsky, R. (2019) This is Your Brain on Nationalism: The Biology of Us and Them, *Foreign Affairs*, maart/april 2019.

Schröder, I. & Schmidt, B. (2001) Violent Imaginaries and Violent Practices. In: Schmidt, B. & Schröder, I. (Eds.) *The Anthropology of Violence and Conflict*, pp. 1-24, Londen: Routledge.

Silverman, D. (1985) *Qualitative Methodology & Sociology: Describing the Social World*. Aldershot: Gower.

Slooter, L. (2019) *The Making of the Banlieue: An Ethnography of Space, Identity and Violence*. Cham: Palgrave.

Slooter, L. (2021) Urban Uprisings: The Troubled Relationship Between Citizens and Police in France, the UK and the USA, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 15(1): 440-452.

Smelser, N. (1976 [1962]) *Theory of Collective Behavior*. Londen: Routledge & Kegan Paul.

Sociaal Cultureel Planbureau (2022) Burgerperspectieven, bericht 2, <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/12/29/continu-onderzoek-burgerperspectieven---bericht-2-2022>.

Steden, R. van, Anholt, R. & Koetsier, R. (2021) *De kracht van gebiedsgebonden politiewerk: Een internationale literatuurstudie*. Politie Nederland.

Stott, C. & Reicher, S. (1998) Crowd Action as Inter-group Process: Introducing the Police Perspective, *European Journal of Social Psychology*, 26: 509-529.

Terpstra, J. (2019) *Wijkagenten en veranderingen in hun dagelijks werk*. Den Haag: Sdu/ Politie & Wetenschap.

Terpstra, J., Salet, R., Duijneveldt, I. van & Havinga, T. (2021) *Gebiedsgebonden politiewerk in ontwikkeling: Onderzoek naar basisteams in een digitale en superdiverse samenleving*. Den Haag: Sdu/ Politie & Wetenschap.

Tilly, C. (2003) *The Politics of Collective Violence*. New York: Cambridge University Press.

Tilly, C. & Tarrow, S. (2007) *Contentious Politics*. Boulder: Paradigm Publishers.

Turner, R. & Killian, L. (1987) *Collective Behavior* (3rd edition). Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Verloove, J, Van Wonderen, R. & Felten, H. (2020) *Theorieën en aanpakken van polarisatie*, Kennisplatform Integratie & Samenleving, juni 2020.

Vigh, H. (2011) Vigilance: On Conflict, Social Invisibility, and Negative Potentiality, *Social Analysis*, 55: 93-114.

Wacquant, L. (2008) *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press.

Waddington, D., Jones, K. & Critcher, C. (1989) *Flashpoints: Studies in Public Disorder*. Londen: Routledge.

Waddington, D. & Moran, M. (2020) Understanding Urban Riots, *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1605>.

Wal, R. van der & Adang, O. (2022) *In Verbinding: Bondgenoten nader bekeken*. Den Haag: Boom Criminologie.

Wessendorf, S. (2013) Commonplace Diversity and the 'Ethos of Mixing': Perceptions of Difference in a London Neighbourhood, *Identities*, 20(4): 407-422.

- Wessendorf, S. (2014) 'Being Open, But Sometimes Closed'. Conviviality in a Super-diverse London Neighbourhood, *European Journal of Cultural Studies*, 17(4): 392-405.
- Wieviorka, M. (2013) *Le Front national: Entre extrémisme, populisme et démocratie*. Parijs: Éditions de la Maison des sciences de l'homme.
- Wimmer, A. (2013) *Ethnic Boundary Making: Institutions, Power, Networks*. Oxford: Oxford University Press.
- Wimmer, A. (2008) The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory, *American Journal of Sociology*, 113 (4): 970-1022.
- Wonderen, R. van (2019) Van polarisatie naar verbinding in buurten. *Kennisplatform Integratie en Samenleving*. <https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-06/handreiking-van-polarisatie-naar-verbinding.pdf>.
- Zartman, W. & Faure, O. (2005) The Dynamics of Escalation and Negotiation. In: Zartman, W & Faure, O. (Eds.), *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, pp. 3-19, Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

Bijlage Informatiebrieven en toestemmingsverklaring

Informatie over deelname aan Onderzoek in Poelenburg/Duindorp/Bloemhof

1. Inleiding

Aan de hand van deze brief wil ik je vragen of je wilt deelnemen aan een onderzoek over jouw ervaringen in de wijk. Naast Poelenburg/Duindorp/Bloemhof, zal het onderzoek in nog twee andere wijken in Nederland plaatsvinden. In elke wijk zal ik een aantal wijkbewoners (16-30 jaar) interviewen over hun ervaringen in de wijk. Zoals je misschien al hebt gezien loop ik ook regelmatig rond door de wijk om de buurt echt te leren kennen en te kijken hoe het er aan toe gaat. Aan het einde van het onderzoek zal ik er een boek over schrijven.

2. Wat is de achtergrond en het doel van het onderzoek?

Het doel van het onderzoek is om beter inzicht te krijgen in de positieve en negatieve kanten van de wijk. Wat gaat er goed? Met wie kun je het goed vinden? En met wie kun je het minder goed vinden in de wijk? Zijn er spanningen tussen bepaalde groepen? En is het op sommige momenten onrustig in de wijk? Hoe komt dat? En wat vind je van de politie? Wat doet de politie goed en minder goed in deze wijk?

3. Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Het onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van interviews. Met jouw toestemming worden audio-opnames gemaakt. De interviews zal ik gebruiken voor het boek over het onderzoek. Als ik een deel van jouw interview gebruik zal ik jouw naam daarbij niet noemen. Je blijft dus zo veel mogelijk onherkenbaar (zie ook onder punt 7).

4. Wat wordt er van je verwacht?

Het interview zal gaan over jouw ervaringen in de wijk. Sommige vragen zullen gaan over wat er op straat in je wijk gebeurt, andere vragen zullen gaan over wat er online en op sociale media gebeurt. Het interview vindt plaats op een door jouw gekozen plek. De duur van het interview kan per persoon verschillen, maar zal gemiddeld ongeveer een uur in beslag nemen.

5. Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

Als je het leuk vindt kan ik je aan het einde van het onderzoek het boek mailen (laat me dit weten als dit zo is). Een voordeel van het meedoen aan het interview is dat we een leuk gesprek hebben over jouw wijk en dat je precies kunt zeggen wat je wel en niet goed vindt gaan in jouw wijk. Een mogelijk nadeel is dat het interview wat tijd kost.

6. Vrijwillige deelname

Deelname is vrijwillig. Als je toch besluit *niet* mee te doen, dan hoeft je verder niets te doen. Je hoeft niets te tekenen. Je hoeft ook niet te zeggen waarom je niet wilt meedoen. Als je wel meedoet, kun je je altijd bedenken en stoppen op ieder gewenst moment — ook tijdens het interview. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Je hoeft ook niet alle vragen te beantwoorden, als je dat niet wilt. Bovendien kun je nadat je hebt meegedaan nog je toestemming intrekken. Als je daarvoor kiest, zullen je onderzoeksgegevens niet meegenomen worden in de analyses. Jouw onderzoeksgegevens kunnen echter niet meer verwijderd worden als deze al zijn geanalyseerd.

7. Wat gebeurt er met de verzamelde gegevens?

Je persoonsgegevens (jouw naam, de opname van het interview en je emailadres) worden beheerd door één persoon (Luuk Slooter). Mocht je jouw persoonsgegevens willen aanpassen of laten verwijderen, dan kun je dit doen door contact op te nemen via dit emailadres: l.a.slooter@uu.nl. Jouw persoonsgegevens zullen niet verstrekt worden aan anderen dan de onderzoekers die direct bij dit project betrokken zijn.

Je gegevens worden opgeslagen en bewaard op een door de Universiteit Utrecht beveiligde server. De audio-opnames worden nadat ik ze heb uitgeschreven vernietigd. In het verslag van het interview zal jouw naam (en eventueel andere privacy gevoelige informatie) verwijderd worden, zodat de gegevens minder makkelijk tot jou te herleiden zijn. De Nederlandse universiteiten hebben afgesproken om deze onderzoeksgegevens minimaal 10 jaar te bewaren. De gegevens van de interviews zullen gebruikt worden in het eerdere genoemde boek en in andere (wetenschappelijke) publicaties en presentaties. Dat kan op twee manieren: (1) door het beschrijven van algemene patronen in de afgenomen interviews tijdens dit onderzoek (hierbij wordt dus niet specifiek naar jouw interview verwezen); of (2) door gebruik van zinnen die je letterlijk gezegd hebt tijdens het interview, waarbij jouw naam (en eventuele andere kenmerken waardoor je makkelijk te herkennen bent) niet worden vermeld.

8. Goedkeuring van dit onderzoek

De Facultaire Ethische ToetsingsCommissie - Geesteswetenschappen (FETC-GW) heeft dit onderzoek goedgekeurd. Wanneer je een klacht wilt indienen over de procedure omtrent dit onderzoek, dan kun je contact opnemen met de secretaris van de FETC-GW (fetc-gw@uu.nl) of specifiek voor privacy kwesties met de functionaris voor gegevensbescherming van de Universiteit Utrecht (privacy@uu.nl). Als je het niet eens bent met onze verwerking van jouw persoonsgegevens, dan heb je het recht een klacht in te dienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens: www.autoriteitpersoonsgegevens.nl.

9. Meer informatie over dit onderzoek?

Voor vragen en verdere informatie (voorafgaand of na het interview), kun je contact opnemen met Luuk Slooter (l.a.slooter@uu.nl).

Informatie over deelname aan Onderzoek Polarisatie en Politiewerk: een studie naar spanningen in complexe wijken

1. Inleiding

Aan de hand van deze brief wil ik u vragen of u bereid bent om deel te nemen aan het onderzoek ‘Polarisatie en Politiewerk: een studie naar spanningen in complexe wijken’. Het onderzoek zal plaats vinden in drie verschillende wijken in Nederland en richt zich in het bijzonder op politiemensen en (jonge) wijkbewoners (16-30 jaar). Het onderzoek wordt uitgevoerd door Luuk Slooter, onderzoeker aan de Universiteit van Utrecht, en loopt tot eind 2023. De Nationale Politie financiert en heeft toestemming gegeven voor dit onderzoek in het kader van het onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap (www.politeenwetenschap.nl)

2. Wat is de achtergrond en het doel van het onderzoek?

Het doel van het onderzoek is om beter inzicht te krijgen in het ontstaan van spanningen in de wijk tussen jongeren onderling en/of tussen jonge wijkbewoners en de politie. Hoe worden spanningen en negatieve denkbeelden over de ‘ander’ en/of de politie gevoed? Hoe vertalen die denkbeelden zich in concreet gedrag op straat? Wanneer slaat het om in overlast of geweld? En hoe ontspannen relaties weer? Welke rol speelt de politie hierin? Wat gaat goed en waar liggen de grootste uitdagingen?

3. Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Het onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van interviews. Met uw toestemming worden audio-opnames gemaakt, die als basis kunnen dienen voor citaten in het eindrapport van het onderzoek. Uw naam zal hierbij vanuit privacy overwegingen niet vermeld worden (zie ook onder punt 7).

4. Wat wordt er van u verwacht?

Het interview zal gaan over uw ervaringen in de wijk en binnen de politieorganisatie. Het interview vindt plaats op een door u gekozen plek. De duur van het interview kan per persoon verschillen, maar zal gemiddeld ongeveer een uur in beslag nemen.

5. Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

U hebt zelf geen direct voordeel van deelname aan dit onderzoek. Voor de toekomst kan het onderzoek wel nuttige gegevens opleveren. U krijgt, als u daar prijs op stelt, een exemplaar van het eindrapport toegestuurd.

6. Vrijwillige deelname

Deelname is vrijwillig. Als u toch besluit *niet* mee te doen, dan hoeft u verder niets te doen. U hoeft niets te tekenen. U hoeft ook niet te zeggen waarom u niet mee wilt doen. Als u wel meedoet, kunt u zich altijd bedenken en stoppen op ieder gewenst moment — ook tijdens het interview. Bovendien kunt u nadat u hebt meegedaan nog

uw toestemming intrekken. Indien u daarvoor kiest, zullen uw onderzoeksgegevens niet meegenomen worden in de analyses. Uw onderzoeksgegevens kunnen echter niet meer verwijderd worden als deze al zijn geanalyseerd.

7. Wat gebeurt er met de verzamelde gegevens?

Uw persoonsgegevens (naam en andere privacy-gevoelige gegevens) worden beheerd door één persoon (Luuk Slooter). Mocht u uw persoonsgegevens willen corrigeren of laten verwijderen, dan kunt u dit doen door contact op te nemen via dit emailadres: l.a.slooter@uu.nl. Uw persoonsgegevens zullen niet verstrekt worden aan anderen dan de onderzoekers die direct bij dit project betrokken zijn.

Uw gegevens worden opgeslagen en bewaard op een door de Universiteit Utrecht beveiligde server. De audio-opnames worden na transcriptie vernietigd. In de transcripten van de interviews zal uw naam (en eventueel andere privacy gevoelige informatie) verwijderd worden, zodat de gegevens minder makkelijk tot u te herleiden zijn. Wij zijn verplicht deze onderzoeksgegevens minimaal 10 jaar te bewaren.

De gegevens van de interviews zullen gebruikt worden in (wetenschappelijke) publicaties en presentaties. Dat kan op twee manieren: (1) door het beschrijven van algemene patronen in de afgenomen interviews tijdens dit onderzoek (hierbij wordt dus niet specifiek naar uw interview verwezen); of (2) door gebruik van citaten uit uw interview, waarbij uw naam niet zal worden vermeld. Mochten de citaten, ondanks het weglaten van uw naam, toch relatief makkelijk tot u te herleiden zijn (bijvoorbeeld door de omschrijving van uw rol in een specifiek voorval in de wijk) – dan zal het citaat voorafgaand aan publicatie ter goedkeuring aan u worden voorgelegd.

8. Goedkeuring van dit onderzoek

De Facultaire Ethische ToetsingsCommissie - Geesteswetenschappen (FETC-GW) heeft dit onderzoek goedgekeurd. De gegevens die verzameld worden tijdens dit onderzoek zullen verwerkt worden met inachtneming van bestaande wet- en regelgeving, waaronder in het bijzonder de AVG.

Wanneer u een klacht wilt indienen over de procedure omtrent dit onderzoek, dan kunt u contact opnemen met de secretaris van de FETC-GW (fetc-gw@uu.nl), of specifiek voor privacy kwesties met de functionaris voor gegevensbescherming van de Universiteit Utrecht (privacy@uu.nl).

Als u het niet eens bent met onze verwerking van uw persoonsgegevens, dan hebt u het recht een klacht in te dienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens: www.autoriteitpersoonsgegevens.nl.

9. Meer informatie over dit onderzoek?

Voor vragen en het inwinnen van nadere informatie (voorafgaand of na het interview), kunt u contact opnemen met Luuk Slooter (l.a.slooter@uu.nl).

10. Bijlage

Toestemmingsverklaring voor deelname aan onderzoek ‘Polarisatie en Politiewerk’.

TOESTEMMINGSVERKLARING voor deelname aan:**Onderzoek Polarisation en Politiewerk: een studie naar spanningen in complexe wijken**

Ik bevestig:

- dat ik via de informatiebrief naar tevredenheid over het onderzoek ben ingelicht;
- dat ik in de gelegenheid ben gesteld om vragen over het onderzoek te stellen en dat mijn eventuele vragen naar tevredenheid zijn beantwoord;
- dat ik gelegenheid heb gehad om grondig over deelname aan het onderzoek na te denken;
- dat ik uit vrije wil deelneem.

Ik stem er mee in dat:

- de verzamelde gegevens voor wetenschappelijke doelen worden verkregen en bewaard zoals in de informatiebrief vermeld staat;
- er voor wetenschappelijke doeleinden eventueel ook geluidsopnamen worden gemaakt.

Ik begrijp dat:

- ik het recht heb om mijn toestemming voor het gebruik van data in te trekken, zoals vermeld staat in de informatiebrief.

Naam deelnemer: _____

Handtekening: _____ Datum: ____ / ____ / ____

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. ***Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen***
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. ***Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk***
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. ***Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl***
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. ***Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord***
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. ***Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit***
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. ***Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy***
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. ***Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg***
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. ***Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding***
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. ***Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net***
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. ***Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen***
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003

- 10b. ***Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie***
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003
11. ***Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs***
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. ***Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden***
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. ***Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Mening en ervaringen van politiemensen***
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. ***Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing***
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. ***De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk***
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. ***Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen***
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. ***Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie***
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. ***Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel***
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. ***Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg***
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. ***Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht***
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004 Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller

-
21. ***Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek***
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)
 22. ***Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek***
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/ Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
 23. ***De sociale organisatie van mensensmokkel***
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
 24. ***In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België***
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
 25. ***De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking***
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
 26. ***Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie***
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
 27. ***Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten***
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
 28. ***Zedenmisdrijven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens***
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
 29. ***Groepszedenmisdrijven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus***
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
 30. ***Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie***
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
 31. ***De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofddlijnen voor politie en beleid***
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006

- 32a. ***Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiekbestuurlijke relaties van de politie***
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. ***Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie***
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006
- 32c. ***Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk***
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
33. ***Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling***
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006
34. ***De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning***
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
35. ***Naar beginselen van behoorlijke politiezorg***
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. ***Asielmigratie en criminaliteit***
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. ***Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers***
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. ***'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit***
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
37. ***Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker***
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
38. ***Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg***
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
39. ***Niet verschenen***

-
40. ***Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie***
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
41. ***Opsporing onder druk***
C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
42. ***Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval***
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. ***Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken***
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. ***De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie***
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg***
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid***
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. ***Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten***
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. ***Belediging en bedreiging van politiemensen***
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijzen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. ***Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties***
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. ***Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk***
J. Terpstra, 2008
47. ***Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing***
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. ***Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak***
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009

49. ***Het betwiste politiebestedel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestedel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales***
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. ***Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers***
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010
- 51a. ***Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. ***Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
52. ***Lokale politiek over politie***
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. ***Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren***
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. ***Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren***
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. ***Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk***
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. ***Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk***
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
54. ***Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw***
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
55. ***Managing collective violence around public events: an international comparison***
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011

-
56. ***Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores***
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
 57. ***De mythe onttrafald? Wat we weten over een goed politieleiderschap***
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
 58. ***Proactief handhaven en gelijk behandelen***
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011
 - 59a. ***De sterkte van de arm: feiten en mythes***
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
 - 59b. ***Blaauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen***
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
 60. ***De nachtdienst 'verlicht'***
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
 61. ***Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten***
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
 62. ***Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedend)recidive***
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
 63. ***Hoe een angsthais een jokkebrok herkent***
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
 64. ***Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen***
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
 65. ***Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak***
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
 66. ***Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen***
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
 67. ***Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap***
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
 68. ***Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal***
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013

69. **Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen**
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
70. **Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politie mensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015

-
81. ***Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische exgedetineerden***
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
 82. ***Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland***
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015
 83. ***Demonstratieve kampementen***
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
 84. ***Private ordebewaarders bij betogingen***
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
 85. ***Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams***
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
 86. ***'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel***
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
 87. ***Politie en GHB-problematiek op het platteland***
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
 88. ***Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk***
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
 89. ***Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal***
A. Vredevelde, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
 90. ***Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders***
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
 91. ***Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politietoetreden***
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
 92. ***VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk***
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
 93. ***De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
 - 93A ***Focus. Evaluatie pilot bodycams Politie Eenheid Amsterdam 2017-2018***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019

- 93b ***Evaluatie bodycams Landelijke Eenheid; Proeftuin bodycams Dienst Infrastructuur 2018***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019
94. ***Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad***
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
- 94a. ***Interveniëren in criminele families***
A. Boer, R. Ceulen, H. Moors, T. Spapens, EMMA/Tilburg University, 2020
95. ***Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken***
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017
96. ***Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing***
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, Tilburg, 2017
97. ***Horen, zien en zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap***
E. Bervoets & M. Bruinsma, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
98. ***Geweld tegen hulpverleners in de psychiatrie. Aard, omvang en aangifte bij de politie***
J.M. Harte, I. van Houwelingen & M.E. van Leeuwen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
99. ***Geëiste en opgelegde straffen bij de strafrechtelijke afhandeling van georganiseerde criminaliteit. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit***
C.G. van Wingerde & H.G. van de Bunt, Erasmus School of Law, Rotterdam, 2017
100. ***Doorgroeiers in de misdaad. De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict***
V. van Koppen, V. van der Geest & E.R. Kleemans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
101. ***Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs***
A. Blokland, W. van der Leest & M. Soudijn (m.m.v. E. Kleinheerenbrink & I. van Die), Leiden Law School, Leiden, 2017
102. ***Verdachten van terrorisme in beeld. Achtergrondkenmerken, 'triggers' en eerdere politiecontacten***
F. Thijs, E. Rodermond & F. Weerman, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2018
103. ***Burgemeesters in cyberspace. Handhaving van de openbare orde door bestuurlijke maatregelen in een digitale wereld***
W. Bantema, S.M.A. Twickler, S.A.J. Munneke, M. Duchateau & W.Ph. Stol, NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden; Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2018

-
104. ***Een bittere pil. Het fenomeen en de aanpak van illegale medicijnenhandel***
I. van Leiden, A. Lenders & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2018
105. ***Vastzitten zonder straf. Over inverzekeringstellingen en schadevergoedingen op basis van artikel 89 Sv***
P. Kruize & P. Gruter, Bureau Ateno, Amsterdam, 2018
106. ***'Ik hou het hier wel uit, hoor'. Mentale weerbaarheid binnen de districtsrecherche***
H. Sollié, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2018
107. ***Bestuurlijke bevoegdheden, politie en de lokale aanpak van onveiligheid***
R. Salet & H. Sackers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
108. ***Politie en actief burgerschap: een veilig verbond? Een onderzoek naar samenwerking, controle en (neven)effecten***
V. Lub & T. de Leeuw, m.m.v. A.S. Leerkes & R.J. Kleinhans, Bureau voor Sociale Argumentatie, Rotterdam; Erasmus Universiteit, Rotterdam; Bureau voor Maatschappij, Veiligheid & Deviantie, Rotterdam, 2019
109. ***Wijkagenten en veranderingen in hun dagelijks werk. Verslag van een onderzoek***
J. Terpstra, m.m.v. A. Evers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
110. ***Naar een efficiëntere noodhulp? Een verkennend actieonderzoek***
A. Scholtens & I. Helsloot, m.m.v. S. Kraaijenbrink, J. Vlagsma, M. Jürgens, D. Mouris & M. Eising, Crisislab, Renswoude, 2019
111. ***Bestrijding van Outlaw Motorcycle Gangs. Een rechtsvergelijkende studie naar de aanpak van onrechtmatige organisaties in rechtsstatelijk perspectief.***
J. Koornstra, B. Roorda, M. Vols & J.G. Brouwer, Rijksuniversiteit Groningen, 2019
112. ***Politiestraatzeg en (on)gehoorzaam burgergedrag***
A. Scholtens, M. Helsloot, I. Helsloot, Crisislab, Renswoude, 2019
113. ***Verkeershandhaving op Nederlandse autosnelwegen; Evaluatie van de werkwijze van het Team EVT, de effecten en de acceptatie van politiecontroles***
Ch. Goldenbeld, A. Stelling-Kończak, S. van der Kint, SWOV, Den Haag, 2019
114. ***Virtual reality als onderzoeksmethode om inbrekers te doorgronden***
I. van Sintemaartensdijk, J.L. van Gelder, P.A.M. van Lange, M. Otte, J.W. van Prooijen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2019
115. ***Wanneer blaffende honden bijten. Een vergelijking tussen fataal en niet-fataal huiselijk geweld***
P. Aarten, C. Boelema Robertus, L. Alink, M. Liem, Universiteit Leiden, 2020
116. ***Kijk naar het systeem. Begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken***
W. Landman, R. Kouwenhoven, M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2020
117. ***Verbeelding in de verhoorkamer. De invloed van het gebruik van beeldmateriaal in het verhoor op verhoortechnieken en proceshouding***
W.J. Verhoeven, G. Vanderveen, L. van Dillen, S. Kruit, Erasmus Universiteit, Universiteit Leiden, 2020

118. ***Met gepast geweld. Politiegeweld in Nederland in 2016***
M. Kuin, F. Kriek, J. Timmer, m.m.v. Y. Bleeker en E. Verbeek, Regioplan, Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
119. ***De rol van bodycambeelden in de opsporing en bewijsvoering***
A. Vredeveltdt, L. Kesteloo, A. Hildebrandt, Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
120. ***Slachtoffer van onlinecriminaliteit, wat nu?***
S.G.A. van de Weijer, E.R. Leukfeldt, S. van der Zee, Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2020
121. ***Een alternatief voor jeugdige hackers? Plan- en procesevaluatie van Hack_Right***
J.A.M. Schiks, M.S. van 't Hoff-de Goede, E.R. Leukfeldt. De Haagse Hogeschool, Centre of Expertise Cybersecurity, Den Haag; Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
122. ***Criminaliteit en huiselijk geweld: twee kanten van dezelfde medaille? De relatie tussen criminaliteit en huiselijk geweld***
S. van Deuren, J. Kroese, M. van Dijk, V. Eichelsheim, A. Blokland, S. van de Weijer. Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
123. ***Oververtegenwoordiging verder ontcijferd. Een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskans en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland***
W. Bezemer, A. Leerkes. Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2021
124. ***Gebiedsgebonden politiewerk in ontwikkeling. Onderzoek naar basisteams in een digitale en superdiverse samenleving***
J. Terpstra, R. Salet, I. van Duijneveldt, T. Havinga, Radboud Universiteit 2021
125. ***Slimme(re) opsporing. Een verslag van de ontwikkeling en pogingen tot implementatie van een handreiking voor efficiënte opsporing door de politie***
I. Helsloot, P. van Lochem, C. Kijne, Crisislab, Renswoude 2022
126. ***Politiewerk op het web. Een verkennend onderzoek naar online gegevensvergaring door de politie***
Wouter Landman, Sanne Groothuis, Twijnstra Gudde, Amersfoort, 2022
127. ***Living apart together? Publiek-private relaties in de bestrijding van interne financieel-economische criminaliteit***
Dr. C.A. Meerts, Prof. dr. mr. W. Huisman, Prof. dr. E.R. Kleemans, m.m.v. M. van Straten, MSc, VU-Universiteit, Amsterdam, 2022
128. ***Politiestraatwerk onder corona. Verbinding tussen landelijk beleid en lokale gemeenschap***
Wouter Stol, Litska Strikwerda, Saskia Westers, Wendy Schreurs, NHL Stenden Hogeschool, 2023
129. ***Moreel kompas***
Anton van Wijk, Marjan Olfers, Mark van Vugt, Ard Barends, Juno van Esseveldt, Den Haag, 2023

-
130. ***Liquidaties in Nederland. Ontwikkelingen & achtergronden van schutters en andere betrokkenen***
Sheila Adjiembaks, Frank Boerman, Robby Roks, Ewout Stoffers, RIEC Midden-Nederland, onderzoeksbureau ESSA Research, Erasmus Universiteit Rotterdam, Landelijke Eenheid Nationale Politie, 2023
131. ***Goed-fout. Criminele verdringing in legale (ketens)processen; een verkennend onderzoek met voorbeelden uit de hout-, afval- en fruitketen***
Bureau Bervoets, Eric Bervoets, Mirjam Corsel, Tim Boekhout van Solinge, m.m.v. Sabine Hellemons, maart 2024
132. ***Van opsporing tot bewijsvoering. Plaats delict-onderzoek voor de hele strafrechtketen***
M. de Gruijter, A.J. Loeve, C.J. de Poot en M. Zuidberg, april 2024
133. ***Ongekend. Een onderzoek naar de impact van dreiging vanuit georganiseerde criminaliteit op politiewerk***
S. Mehlbaum, J. Broekhuizen, K. van den Akker, m.m.v. S. van Ruiten, T. te Beest en J. de Boer, Halfweg, mei 2024
134. ***Criminele familienetwerken. Subculturele factoren en clan-achtige kenmerken***
T. Spapens, H. Moors, L. de Veen, S. van Nimwegen, R. Bredo, S. Vriends, C. Jacobs, Tilburg University, EMMA (Experts in Media en Maatschappij, Nationale politie), oktober 2024